

**TEX
TO
LOGI
CA**

Szerkesztő

Petőfi S. János – Szikszainé Nagy Irma

**A korreferencialitás
poliglott megközelítése**

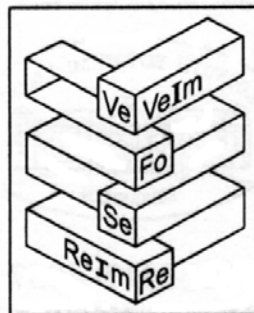
OFFICINA TEXTOLOGICA

12.

A korreferencialitás poliglott megközelítése

Szerkesztette

Petőfi S. János
Szikszainé Nagy Irma

Debreceni Egyetem
Magyar Nyelvtudományi Tanszék
2005

Officina Textologica

Főszerkesztő:

PETŐFI S. JÁNOS

Szerkesztőbizottság:

HOFFMANN ISTVÁN

KERTÉSZ ANDRÁS

KISS SÁNDOR

KOCSÁNY PIROSKA

PELYVÁS PÉTER

SZIKSZAINÉ NAGY IRMA

SZTANÓ LÁSZLÓ

Technikai szerkesztő:

DOBI EDIT

KUKI ÁKOS

Borítóterv:

VARGA JÓZSEF

A kötetet lektorálta:

KOCSÁNY PIROSKA

Ez a kiadvány az OTKA (T 43350)
támogatásával készült

ISSN 1417-4057

ISBN 963 472 907 X

Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék
Nyomta a Kapitális Nyomdaipari és Kereskedelmi Bt.

Tartalom

SZIKSZAINÉ NAGY IRMA—DOBI EDIT	
Előszó	7
1. KISS SÁNDOR—SKUTTA FRANCISKA	
Korreferencia-kérdések kontrasztív megvilágításban	11
2. CSŰRY ANDREA	
Korreferencia-viszonyok vizsgálata magyar és francia dialogális szövegben	19
3. CSŰRY ISTVÁN	
Gázspray, bilincs és egy füstölgő szenátor (Komplex szövegösszetevők a dialogális szövegek korreferencia-hálójában)	35
4. PELYVÁS PÉTER	
Rejtett megfelelések (korreferencia-viszonyok) az angol módbeli segédigék konceptuális szerkezeteiben	73
5. BODA I. KÁROLY—BODÁNÉ PORKOLÁB JUDIT	
Egy angol vers és magyar fordításainak összevetése a korreferencialitás szempontjából	83
6. DOBI EDIT	
A korreferencialitás megnyilvánulásai magyar és német szövegekben	101
<i>Officina Textologica 12. Abstract</i>	117

Előszó

Az *Officina Textologica* sorozatnak eddig két kötete foglalkozott a korreferencialitás vizsgálatával: a második (*Korreferáló elemek – korreferencialitások. Magyar nyelvű szövegek elemzése.*), valamint a negyedik, amely az előbbi diszkussziókötetete (*Korreferáló elemek – korreferencialitások. Magyar nyelvű szövegek elemzése. 2: Diszkusszió.*).

A második kötet célját Petőfi S. János — a sorozat és egyben a kötet szerkesztője — a kötet Előszavában így fogalmazta meg: „(1) egyrészt annak bemutatása, hogy különböző szövegtípusokhoz tartozó szövegekben milyen módon (milyen önálló szavak és/vagy toldalékok formájában) történik annak a világdarabnak az elemeire (személyeire, tárgyaira, eseményeire stb.) való utalás, amely az adott szövegben annak alkotója és/vagy befogadója véleménye szerint kifejezésre jut, (2) másrészt annak bemutatása, hogy milyen módon (milyen nyelvi, szövegtani, illetőleg világra vonatkozó ismeretek felhasználásával) fedhetők fel a világdarab ugyanazon elemére, de különféle nyelvi eszközök alkalmazásával ‘együtt utaló’ (korreferáló) szavak/kifejezések közötti korreferencialitások, (3) végül annak vizsgálata, hogy a (ko)referáló elemek és (ko)referencialitások milyen módon szemléltethetők a legcélszerűbben.” (1998: 10–11) A kötet szerzői mintaelemzést követve vizsgáltak különböző szövegtípusba tartozó szövegeket, így az elemzések eredményei összevethetővé váltak.

A negyedik kötet — a második kötet diszkusszióköteteként — a korreferencialitás vizsgálatával kapcsolatos átfogóbb kérdéseket jár körül különböző elméleti háttérrel.

Jelen kötet a korreferencialitás témaköréhez kontrasztív szemlélettel közelít: célja magyar nyelvű szövegek korreferencialis sajátosságainak összevetése idegen nyelvű szövegek — legfőképp az elemzett magyar nyelvű szövegek francia, angol, német fordításai — korreferencialis jellemzőivel. A tanulmányok szerzőinek szövegválasztása egyben azt is lehetővé teszi, hogy ne csak nyelvi, hanem különböző szövegtípusokra jellemző sajátosságokat is összehasonlíthassunk.

KISS SÁNDOR és SKUTTA FRANCISKA *Korreferencia-kérdések kontrasztív megvilágításban* című tanulmányában — különbséget téve lexikai és grammatikai korreferencialitás között — a lexikai korreferencialitás egyetlen típusára összpontosít: a névmásokra, illetve a névmási utalást valamilyen módon megvalósító elemekre. Figyelemre méltó az az általánosító észrevétel, valamint kérdésfelvetés, amelyet a szerzők a kontrasztív vizsgálat tanulságaként fogalmaznak meg: „A korreferencia mint egyetemes szövegszerkesztési szükséglet a két

nyelvben hasonló kategóriákat teremtett, amelyek egyben implikálják a névmási rendszerek párhuzamosságát. További kutatásnak kellene tisztáznia korreferencia és változó kvalifikáció viszonyát, valamint az önálló névmások és főnévi determinánsok pontos szemantikai kapcsolatát a két nyelvben.”

CSÚRY ANDREA a korreferenciális viszonyokat magyar és francia dialogális szövegben hasonlítja össze. A szerző elemzésre látszólag heterogén korpuszt választ: egy mai magyar dráma részletét, valamint egy lejegyzett francia nyelvű köznapi beszélgetést. A heterogenitás szándékos, mivel a szerző éppen a korreferencialitás eszközeinek jellemzésével kívánja láthatóvá tenni a két szövegtípus hasonló és különböző jellegzetességeit. A vizsgálat eredménye figyelemreméltó: a sok szempontból azonos dialógusok árnyalatnyi eltéréseire és ezeknek az eltéréseknek az okaira a szerző kézzelfogható s logikus magyarázatot ad.

CSÚRY ISTVÁN kutatásának korpusza szintén párbeszéd: a szerző magyar és francia nyelvű dialógusok komplex szövegösszetevőit elemzi. Témaválasztásának motivációja az, hogy a mai magyar szövegtan kutatási palettáján nem kap kellő figyelmet az élőbeszéd szövegeinek vizsgálata, a szerző szavaival: az ilyen szövegek jellemzése „részint parciálisak (hiszen a beszédművek sajátosságait elméleti és gyakorlati-technikai okokból is nagy és nehéz munka a teljesség igényével felmérni), részint pedig hipotetikusak és intuitívak (hiszen a kellő mennyiségű, változatosságú és feldolgozott adatok híján a kutatók részben vagy kizárólag a saját beszélői gyakorlatukról és tapasztalataikról alkotott szubjektív képet általánosítják).” A szerző jelen kutatásával az említett hiányosságon kíván enyhíteni, s egyben hozzájárulni ahhoz, hogy az általa elemzésre választott törvényhozási dialógus vizsgálatának tapasztalataival „az írott közegben létező, a szövegnyelvészet által hagyományosan tanulmányozott szövegjelenségekről szóló ismereteinket” is pontosíthassuk. A szerző tágra értelmezi a dialógus fogalmát, hiszen az előkészített/előkészíthető, sőt az interpellációra adott leírt választ is a dialógus fogalomkörébe sorolja.

PELYVÁS PÉTER *Rejtett megfelelések (korreferencia-viszonyok) az angol módbeli segédigék konceptuális szerkezeteiben* című tanulmányában látszólag rendszernyelvészeti, ugyanakkor a szövegösszefüggésben is ható problémát elemmez. A „rejtett megfelelések” olyan erők, illetve szerepek és szereplők, amelyek részt vesznek a jelentés-összefüggés megteremtésében, de a mondatok aktuális megformálásában rejtve maradnak. A szerző szerint „jelenlétük a konceptuális struktúrában azonban igazolható a segédigék grammatikájának (jelentésfajtánként jól elkülöníthető) jellegzetességei alapján”.

BODA I. KÁROLY és BODÁNÉ PORKOLÁB JUDIT egy angol versnek és magyar fordításainak korreferencialitását veti össze. A szerzők Melcsuk és Zsolkovszkij szemantikai modelljét véve alapul olyan metanyelvi szintű jelentésreprezentációt mutatnak be, amely képes a szövegek téma-réma szerveződésének, és ezáltal bármely szövegfordítás jelentésstruktúrájának is a reprezentálására. A szerzők a

szöveg jelentésstruktúrájának leírására formális modellt dolgoznak ki, amelynek során kiindulópontjuk az, hogy egy szöveg értelmezésekor az egyes szavak jelentéséből indulnak ki, s ezekből kísérlik meg levezetni szemantikai függvényekkel a reprezentálni kívánt kommunikációs egységet.

DOBI EDIT a mikroszintű, a mezoszintű, végül a makroszintű korreferencialitás eszközeit szemlélteti magyar és német szövegekben. A korreferencialis eszközöknek az utalás hatókörét figyelembe vevő rendszerezése azt a célt szolgálja, hogy különbséget tehessünk azok között a jelenségek között, amelyek egyes nyelvi rendszerekre — szövegbeli funkciójuktól függetlenül — jellemzőek (ezáltal nyelvspecifikusnak mondhatók), illetve azok között, amelyek a szövegösszefüggés létrehozásában (is) részt vesznek. Ezt a törekvést a szerző azzal magyarázza, hogy „a nyelvspecifikus grammatikai jelenségek — bár olykor nehezen választhatók külön a szövegnyelvészetiektől, mivel gyakran a korreferencialitás megteremtéséhez is hozzájárulnak — nem a szövegtan, hanem a mondatgrammatika keretében magyarázandók.” A vizsgálat korpusza egy-egy szaknyelvi és egy-egy szépirodalmi szöveg mind magyar, mind német nyelven, hogy lehetővé váljon az egyes stílusrétegeket jellemző korreferencialitás kontrasztív megközelítése is.

A kötetben közölt tanulmányok egyrészt a kontrasztív kutatások tapasztalatait összegzik, másrészt olyan kérdéseket, problémákat fogalmazznak meg, amelyek újabb poliglott szemléletű vizsgálatokat szorgalmaznak.

1.

Korreferencia-kérdések kontrasztív megvilágításban

KISS SÁNDOR—SKUTTA FRANCISKA

Az alábbiakban néhány megjegyzést teszünk a főnévi csoport korreferenciális képviseléről magyar-francia kontrasztív szempontból. Emlékeztetünk rá, hogy — bár a magyar és a francia nyelv kontrasztját sok tekintetben vizsgálták — a főnévi csoportot képviselő névmások viselkedésének leírására eddig ritkán került sor.¹ Tekintettel arra, hogy a lexikai korreferencia által felvetett kérdések a két nyelv szempontjából sok közös vonást mutatnak, itt elsősorban a névmásokkal, pontosabban a névmási utalást valamilyen szinten megvalósító elemekkel foglalkozunk. Nem törekszünk kimerítő elemzésre, inkább a korreferenciális utalás néhány jellemző mechanizmusának megvilágítására.

Szükségesnek látjuk mindenekelőtt a következő paraméterek megkülönböztetését:

1. A korreferencia lehet *lexikai* és *grammatikai* jellegű. Ez utóbbi valamilyen tág értelemben vett névmási utalással valósul meg; lexikai eszközként pedig nem csupán az ismétlés jön számításba, hanem többek között a szinonímia és a hiperonímia különböző változatai is. Természetesen e kettős felosztást nem szabad mereven értelmeznünk, hiszen a lexikai utalások gyakran a grammatikai (determináló) elemek terén is változtatást igényelnek.²

2. A főnévi csoportra történhet utalás magának a főnévnek a szintjén vagy valamely másodlagos szinten úgy, hogy a másodlagos elem az egész szintagmát képviseli: felvehetünk tehát *centrális* és *nem-centrális* reprezentációt.

3. A korreferencia lehet teljes vagy részleges aszerint, hogy a képviselő maga aktuális kiterjedésében — azonos referenciával és kvantifikációval — ragadja-e meg a szintagmát, vagy annak csak szemantikai esszenciáját használja fel, miközben a determináció és a kvantifikáció elmozdul; azt is mondhatjuk, hogy *aktuális* és *virtuális* reprezentáció áll egymással szemben.³

---

¹ Résztanulmányként idézzük Kiss 1974; Kiss 2001. A korreferencia egyes aspektusaira nézve ld. Skutta 1998; Skutta 2001.

² Vö. Halliday—Hasan 1976.

³ A virtuális reprezentáció szokásos francia elnevezése *anaphore lexicale*, ugyanis az anaforikus kifejezés megőrzi az eredeti lexéma jelentését, míg az aktuális referens változását névmási elemmel (*en*) jelzi. Vö. Riegel—Pellat—Rioul 1994: 611.

E három paraméter mindkét nyelvben megszabja a korreferenciális képviselő lehetőségeit. A lehetőségek konkrét megvalósulása — és a két nyelv közötti kontraszt — a következő módon jellemezhető:

1. A lexikai és grammatikai korreferencia-típusok kapcsán csak egy-két megjegyzésre szorítkozunk.

A főnév vagy főnévi csoport szokásos pronominalizációjával mindkét nyelvben szembeállítható az emfatikus értékű lexikai ismétlés. Így

- (1) *Júlia vonaton érkezett, és Júlia repülőgépen megy tovább.*
Julie est arrivée par le train et Julie repartira en avion.

magyarul és franciául is speciális motivációt kíván, mivel keresettebb, mint

- (2) *Júlia vonaton érkezett, és repülőgépen megy tovább.*
*Julie est arrivée par le train et (elle) repartira en avion.*⁴

Nincs különbség a két nyelv között — legalábbis az alapvető szabályban — a határozatlan névelőt követő határozott névelő vagy mutató determináns identifikációs szerepét illetően, és hasonló a mutató determináns funkciója hiperonimikus ismétléskor is:

- (3) *Megláttam Júliát a peronon. Ez a nő most is nagyon szép.*
J'ai aperçu Julie sur le quai. Cette femme est toujours très belle.

Itt jegyezzük meg, hogy a magyarban az alanyi és tárgyi funkciójú személyes névmások általában csak emfázis esetén fejeződnek ki, mivel képviselőjük mintegy átkerül az (alanyi és tárgyas) igei személyragok szintjére:

- (4) *Megláttam Júliát. Most is nagyon szép.*
J'ai aperçu Julie. Elle est toujours très belle.

Az *Ő most is nagyon szép*, más esetben a *Most is nagyon szép ő* változatok az emfázis és a téma-réma viszonyok különböző formáihoz vezetnének, amelyeket itt nem célunk elemezni. Hasonló mondható a tárgyi szerepű névmásról:

---

⁴ Vö. *Az Úr adta, az Úr vette el. Áldott legyen az Úrnak neve! (Jób, 1, 21) = l'Éternel a donné, et l'Éternel a pris; que le nom de l'Éternel soit béni!* Hasonló lehet a helyzet például ellentmondást nem tűrő kijelentések esetében: *Júlia nem megy sehová, Júlia itt marad!* = *Julie ne partira pas, Julie reste ici!*

- (5) *Megláttam Júliát. Tíz éve nem láttam.*
J'ai aperçu Julie. Je ne l'avais pas vue depuis dix ans.

A magyar személyes névmás kifejezhet olyan erőteljesebb emfázist, amely a franciában kiváltja a kötelező klitikus tárgy (*l'*) megkettőzését balra kihelyezett „önálló” személyes névmási tárggyal:

- (6) *Őt tíz éve nem láttam.*
Elle, je ne l'avais pas vue depuis dix ans.

2. A főnévi csoportot különböző szinteken képviselő korreferenciális kifejezéseket szemléltethetjük a következő egyenértékűségekkel:

- (7a) *a piros ruha* → *a ruha*
la robe rouge → *la robe*

- (7b) *a piros ruha* → *a piros*
la robe rouge → *la rouge*

Mind a centrális (7a), mind a nem-centrális (7b) képviselőket biztosító kifejezések teljes korreferenciát valósítanak meg (példáinkban történetesen lexikai eszközökkel), azonban a reprezentációnak más a „támadáspontja”: (7b)-ben valamilyen pragmatikai okból (pl. referensek szembeállítása miatt) egy eredetileg nem-centrális elem, a melléknév válik a szintagma központjává. A kohézióknak továbbá feltétele az egyeztetés, a rendelkezésre álló morféma szerint (természetesen determináns és melléknév neme és száma a franciában, melléknév száma a magyarban: *a piros ruhák* → *a pirosak*).⁵ A másodlagos szintre eső reprezentáció kitüntetheti — a minőségjelzőn kívül — a mennyiségjelzőt:

- (7c) *a két ruha* → *mindkettő*
les deux robes → *(toutes) les deux*

és a birtokos jelzőt:

- (7d) *Júlia ruhája* → *Júliáé*
la robe de Julie → *celle de Julie*

---

⁵ Más nyelvekben a főnévi csoport központja a reprezentációs művelet során nem válik nullává: l. angol *the red dress* → *the red one*, ahol a *one* névmás ún. nyomként felidézi a korábbi szintagma központi főnevét.

— az utóbbi esetben a főnévi csoport központjából nyom őrződik meg: birtokos személyjel a magyarban, mutató névmás a franciában.

Látható, hogy a másodlagos szinteket célbavevő lexikai reprezentáció megkívánhat — a pusztá ellipszisen (*a piros ruha* → *a piros*) túl — valamilyen grammatikai (a szó egészen tág értelmében pronominalizáló) eszközt, amely utal az eltűnt centrális elemre. Azonban a másodlagos szintnek is van rendszeres, osztályok szerint tagoló névmási képviselője. Megjegyzendő, hogy a másodlagos szint felhasználását pragmatikailag gyakran az indokolhatja, hogy a centrális elem referense megváltozik, miközben a nem-centrális elem szintjén fennmarad a szemantikai azonosság. Az alábbi példák ezt a lehetőséget szemléltetik.

- (8a) A: *Piros ruhát veszek.* — B: *Én olyan (színű) kalapot veszek.*
A: *J'achète une robe rouge.* — B: *Moi, j'achète un tel chapeau/un chapeau de ce genre/de cette couleur.*
- (8b) A: *Öt ruhát veszek.* — B: *Én (ugyan)annyi kalapot veszek.*
A: *J'achète cinq robes.* — B: *Moi, j'achète autant de chapeaux.*
- (8c) A: *Megveszem Júlia ruháját.* — B: *Én a(z ő) kalapját veszem meg.*
A: *J'achète la robe de Julie.* — B: *Moi, j'achète son chapeau.*

A nem-centrális névmási reprezentáció tipikus alkalmazása határozatlan kifejezések jelzői részének pronominalizációja; a referens nem változik:

- (9a) A: *Piros ruhát vettél?* — B: *Olyat (vettem).*
A: *Tu as acheté une robe rouge?* — B: *J'en ai acheté une de ce genre/de cette couleur.*
- (9b) A: *Öt ruhát vettél?* — B: *Annyit (vettem).*
A: *Tu as acheté cinq robes?* — B: *J'en ai acheté autant.*

A magyarban az *olyan* és *annyi* jelzőkhöz társíthatjuk az *akkora* „méretjelzőt”: *Negyvenes ruhát veszel? — Akkorát veszek.*⁶ A franciában nincs megfelelője; sőt valójában az *olyan* = *tel* és *annyi* = *(au)tant* megfelelések is problematikusak a beszélt nyelv szempontjából, amely előnyben részesíti a grammatikalizálódás útjára lépett, hátrahelyezett jelzőket (vö. *olyan* = *de ce genre*; *akkora* = *de cette taille*). Határozatlan képviselő esetén a franciában megjelenik a központi tag nyoma (*en*).

---

⁶ Az egyszerűség kedvéért ezúttal mellőzzük a magyarban a közelre mutató névmási elemek leírását (*ez, ilyen, ennyi, ekkora*).

A birtokos jelző tipikus pronominalizációja csak határozott főnévi csoportra van kidolgozva. Már (8c) is azt mutatta, hogy — a főnévi elem jelenléte esetén — a szintagmát határozottá teszi a franciában a birtokos determináns, a magyarban pedig a birtokos személyjel. A főnévi elem eltűnésével az eredmény határozott értékű birtokos névmás:

- (9c) *Megveszem Júlia ruháját. Az övé szebb, mint a tied.*
J'achète la robe de Julie. La sienne est plus jolie que la tienne.

3. Az imént tárgyalt kérdéskör elég természetesen vezet át az aktuális és virtuális reprezentáció megkülönböztetéséhez. Láttuk ugyanis, hogy a főnévi csoport részét képező másodlagos elemek pronominalizációja során a központi referenciális elem kicserélhető, vö. (8) példáit; ez esetben a szintagma egésze szempontjából részleges szemantikai azonosság a jelzői alkotó szintjén valósul meg. Ilyen részleges képviselő mintegy fordítva is elképzelhető. Ekkor a centrális elem lexikai azonossága fennmarad, és a változások a szintagma másodlagos alkotóit érintik: a jelzői szférát a determinációval és a kvantifikációval együtt. A szintagma referenciájának módosulása során azonos marad a főnév szemantikai esszenciája. Így szembeállítható az aktuális (10) és a virtuális (11) reprezentáció:

- (10) *Vettem egy ruhát. Betettem a szekrénybe.*
J'ai acheté une robe. Je l'ai mise dans l'armoire.
- (11) *Vettem egy ruhát. Aztán vettem egy másikat.*
J'ai acheté une robe. Puis, j'en ai acheté une autre.

Igen sok részlet mellőzésével felvázoljuk e vonatkozásban a két nyelv viselkedésének azonosságait és eltéréseit:

Ami először az aktuális képviselőt illeti, közös vonás, hogy a pronominalizáció során a 3. személyű és a mutató névmás ezt egyaránt biztosítja. Azonban a morfoszintaktikai különbségeken túl a két névmásfajta közötti munkamegosztás sem egészen hasonló. Feltűnő, hogy a magyarban nem élő referens esetén a személyes névmás és a mutató névmás határozóragos alakjai — *vele* és *azzal* típusok — közül az utóbbiak fókusz helyzetben és emfázisban használhatóbb képviselőt nyújtanak, míg a francia ez esetben nem a névmás, hanem a mondat szerkezet megváltoztatásával él (kiemelő szerkezet):

- (12) *Végre talált egy kanalat, és megette vele a levest.*
Il a fini par trouver une cuillère, et il a mangé la soupe avec cela.

- (13) *Azzal ette meg a levest.*
*C'est avec cela qu'il a mangé la soupe.*⁷

A magyarral ellentétben a franciában a mutató névmásnak két szintje létezik. A most bemutatott *cela* nevezhető nem-individualizáló névmásnak; mondat főnévi csoporttá sűrítésére csak ez a típus használható:

- (14) *Elment. Ez nem tetszett nekünk.*
Il est parti. Cela ne nous plaisait pas.

Viszont (12)-ben és (13)-ban a reprezentáció pontosítható az individualizáló névmástípussal: *Il a mangé la soupe avec celle-là.*

A virtuális képviselőket illetően a következő alapmechanizmusokat lehet leírni. A magyarban az adott szemantikai kiterjedésből kiinduló általánosítás fő névmási eszköze az *olyan*, mely konkrétan megjelölt tulajdonság hiányában is használható:

- (15) A: *Vettem egy ruhát.* — B: *Én is veszek olyat.*
A: *J'ai acheté une robe.* — B: *Je vais en acheter une (pareille) moi aussi.*

Mindamellet az *olyan* névmás elvont módon utal a referens adott kontextusban releváns tulajdonságaira. Ez elkerülhető az *az* névmás használatával, amennyiben alanyi ragozású igével kombinálódik:

- (16) A: *Vettem egy ruhát.* — B: *Azt én is veszek.*
A: *J'ai acheté une robe.* — B: *Je vais en acheter une moi aussi.*

Az ige alanyi ragozása itt beletartozik a virtuális képviselő kifejezésébe: ugyan-ez a névmás tárgyasan ragozott igével teljes (aktuális) korreferenciát valósít meg:

- (17) A: *Vettem egy ruhát.* — B: *Azt szívesen megveszem tőled.*
A: *J'ai acheté une robe.* — B: *Je te l'achète volontiers.*

Mint a példák mutatják, a franciában a megkülönböztetést alapvetően a klitikumként viselkedő elemek hordozzák, nevezetesen a tárgyi személyes névmás és a főnevet szemantikai esszenciájában képviselő *en* névmás közötti oppozíció.

---

⁷ A fókusz helyzetbe kerülő határozóragos személyes névmás majdnem mindig élő referensre utal: *Vele [pl. Péterrel együtt] ette meg a levest.*

A kontrasztív leírás tanulságain kívül — amelyek elsősorban a magyar nyelv nagyobb morfológiai gazdagságával és a főnévi csoporton belüli kombináció nagyobb szabadságával függenek össze — hadd hívjuk fel a figyelmet a két különböző eredetű és szerkezetű nyelv összevethetőségére. A korreferencia mint egyetemes szövegszerkesztési szükséglet a két nyelvben hasonló kategóriákat teremtett, amelyek egyben implikálják a névmási rendszerek párhuzamosságát. További kutatásnak kellene tisztáznia korreferencia és változó kvalifikáció viszonyát, valamint az önálló névmások és főnévi determinánsok pontos szemantikai kapcsolatát a két nyelvben.

Irodalomjegyzék

- Halliday, M.A.K.—Hasan, R. 1976. *Cohesion in English*. London: Longman.
- Kiss Sándor 1974. „Le pronom personnel atone du français et ses équivalents en hongrois”. In: *Études Finno-Ougriennes* 11. Paris. 83–98.
- Kiss Sándor 2001. „Syntagme nominal et représentation pronominale en français et en hongrois”. In: Piroska Kocsány—Anna Molnár (Hrsg.). *Wort und (Kon)text. Metalinguistica* 7. Frankfurt am Main: Peter Lang. 201–225.
- Riegel, M.—Pellat, J.-C.—Rioul, R. 1994. *Grammaire méthodique du français*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Skutta Franciska 1998. „Koreferencia a tudományos szövegben”. In: Petőfi S. János (szerk.). *Koreferáló elemek – koreferenciarelációk. Officina Textologica* 2. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó. 116–141.
- Skutta Franciska 2001. „A propos de l’anaphore conceptuelle”. In: Piroska Kocsány—Anna Molnár (Hrsg.). *Wort und (Kon)text. Metalinguistica* 7. Frankfurt am Main: Peter Lang. 173–200.

2.

Korreferencia-vizonyok vizsgálata magyar és francia dialogális szövegben

CSÚRY ANDREA

1. Az *Officina Textologica* 2. „Koreferáló elemek — koreferenciarelációk” című kötetében különböző szövegtípushoz tartozó szövegek korreferenciális elemzését találjuk. Mostani előadásom témaválasztásával ennek a kötetnek a munkáját is folytatja, hiszen dialogális szöveg akkor nem szerepelt a vizsgált szövegtípusok között. Korreferencia-elemzésnek vetni alá dialógusokat két okból is ígéretesnek tűnt. Először is azért, mert — szemben a monologális szövegekkel — a párbeszéd a beszélőtársak kommunikatív együttműködésén alapul, s ez az együttműködés nyelvi-nyelvészeti szempontból vizsgálva valószínűleg a különböző korreferencia-megvalósulások feltárásával mérhető legjobban. A témaválasztásom másik motivációja az volt, hogy olyan dialógust is választhattam elemzésem tárgyául, amely spontán hétköznapi párbeszéd. Felmerül ugyanis az a kérdés, hogy az irodalmi, írott szövegekre jellemző korreferencia-típusok mennyire jellemzőek a hétköznapi társalgásra. Leírható ugyanazokkal a szabályszerűségekkel emez is? Kétely merül fel bennünk, hiszen mindenki ösztönösen érzi az óriási különbséget egy regénybeli dialógus és egy, a 31-es buszon hallott párbeszéd között.

2. A korpuszként kiválasztott szövegek egyetlen közös jellemzője az, hogy párbeszéddek, minden egyéb tekintetben különböznek: az egyik magyar nyelvű és egy mai dráma két részlete, tehát irodalmi szöveg, a másik pedig francia és lejegyzett spontán hétköznapi társalgás. Tudatos választás eredménye ez a nem azonos típusú szövegekre irányuló vizsgálat. A két szöveg ugyanis minden különbözősége ellenére nagyon is hasonló hatást kelt az olvasóban, van a lényegükben valami, ami hasonlóná teszi őket, s ezt a valamit igyekszik a kutató ebben a tanulmányban korreferencia-vizsgálattal megfoghatóvá tenni.

A korpusz egyik része Háy János *A Gézagyerek*¹ című művének két jelenete. A szerző szándékosan szakít azzal a színpadi hagyománnyal, amely szerint hősről kell szólnia egy drámának, kimunkált, gondozott magyar nyelven. „Gondoltam, ha majd egyszer drámát írok, akkor majd igazi hősről fogok. Kerülöm a polgári virsaftot. [...] **Néztem a Bandát, meg a Herdát, ahogy beszélnek a Gézáról, a Gézagyerekről.** Igazi hősök voltak, bár nem úgy voltak öltözve, mint a görög tragédiákban, meg a faterjuk se volt király, meg herceg. Ócska munkás-

---

¹ Háy János 2004. *A Gézagyerek*. Budapest: Palatinus.

kabátban jártak. Szobon melóztak a kőfejtőben.”² Háy drámájának beszélőtársai tehát egyszerű munkásemberek, akik saját nyelvhasználati szokásaiknak megfelelően beszélnek a színpadon is. Ez a szándékosan kontrollálatlan, nyers volta teszi ezt a szöveget összevethetővé a francia nyelvű spontán beszélgetés anyagával.

A francia párbeszéd három résztvevője közül kettő szintén munkásember, nyugdíjas korú. Az első beszélő (L1) észak-franciaországi, a harmadik (L3) dél-franciaországi, a második (L2) egy párizsi háztartásbeli nő. Ez a korpusz, mely egy eredeti 30 perces beszélgetés 3 perces darabja, Blanche-Benveniste (1990: 236–239) művének függelékében található.

A dialógális szövegek vizsgálatakor az elsőbbséget a szóbeli párbeszédeknek kellene biztosítanunk, hiszen ez a szövegtípus az, amely hatalmas mennyiségben és gyakorisággal van jelen mindennapi életünkben, és korra, nemre, társadalmi helyzetre való tekintet nélkül mindenki aktívan gyakorolja. A szóbeli és írásos dialógusok közötti különbséget hangsúlyozza Kerbrat-Orecchioni (1990: 39) is, amikor azt írja: „a lejegyzett párbeszéd alapján elvégzett leíró munka mutatja meg, mennyire különbözik ennek a »terra incognitának« a szerveződése az írott munkák jobban felderített terepétől”³.

Ennek szellemében tehát először a francia beszélgetés korreferencia-viszonyait vizsgáljuk, s ennek eredményét vetítjük a magyar drámaszövegre. Kíváncsian várjuk, igaz lesz-e a Háy-szövegre is az a Queneau (1965: 90) művében szereplő megállapítás, mely szerint „a dialógus, ahogyan az a regényekben és színdarabokban van megírva, egyáltalán nem felel meg az igazi beszélt nyelv mechanizmusának”⁴.

3. A Viadox című korpuszban a három beszédpartner 61 fordulóból álló párbeszéd részletét vizsgáltam. A párbeszéd alapegységének tekintett fordulókat a társalgáselemzésekben gyakran szomszédsági párokként vizsgálják, ami viszont egy ilyen keresztül-kasul átszótt, három részt vevős társalgás korreferencia vizsgálatára nem tűnt alkalmasnak. A fordulókat meghagytam tehát önálló nyelvi egységeknek, s a szöveg egésze szempontjából relevánsnak tekinthető, fontos izotópláncot képező nyelvi elemeket kiemeltem, míg a szövegfókusz szempontjából lényegtelenebbnek tartottakat — a jobb áttekinthetőség érdekében — nem jelöltem.

---

² id., hátsó borító

³ « le travail descriptif effectué à partir de conversations enregistrées fait apparaître combien l’organisation de cette « terra incognita » diffère de celle du continent mieux exploré des pratiques scripturales ».

⁴ « le dialogue, tel qu’il s’écrit dans les romans et les pièces de théâtre, ne correspond nullement à la mécanique du vrai langage parlé ».

Viandox

1. L1 elle[i02] faisait **du pot-au-feu**[i04] ta mère[i02]
2. L2 oui
3. L3 toujours **elle** [i03] a toujours fait **du pot-au-feu**[i04] **ma mère**[i03]
4. L1 bon – et: comment **elle**[i03] faisait son[i03'] **pot-au-feu**[i04] **ta mère**[i03]
5. L3 comme ma femme elle **le**[i04] fait
6. L1 ah non non explique-moi comment **elle**[i03] faisait son[i03'] **pot-au-feu**[i04]
7. L3 eh ben
8. L2 boh il sait pas si vous croyez qu'il sait pas comment **elle**[i03] faisait
9. L3 **elle**[i03] /mettait, faisait/ **elle**[i03] mettait la viande **elle**[i03] mettait tous les légumes et puis
10. L1 bon tu étais tout jeune **elle**[i03] mettait rien **dedans**[i04] non plus
11. L3 qu'est-ce que vous voulez qu'**elle**[i03] mette /**dedans**[i04], **à l'intérieur**[i04], XXX/
12. L1 tais-toi:
13. L3 **elle**[i03] mettait **elle**[i03] mettait pas de: de de de:
14. L1 non **elle**[i01]? mettait <je me rappelle plus du nom>[i05]
15. L3 vous dans le nord peut-être
16. L1 non /plus, puis/ chez toi pareil <c'était en genre de bouteille> [i05] et on mettait <une petite cuillère>[i05] **dedans**[i04] pour teinter ça[i05] teintait c'[i05] était ça[i05] représentait exactement
17. L2 oui mais c'[i05] est pas /vieux, mieux/ ce[i05] qu'[i05] on mettait ça[i05]
18. L1 non mais enfin ça[i05] représentait le bouillon Kub
19. L2 oui
20. L1 de maintenant
21. L2 c'était du Viandox[i05] non
22. L1 non non le Viandox[i05] c'était bien après
23. L3 **ma mère**[i03] **elle**[i03] a toujours fait **le pot-au-feu**[i04] naturel **elle**[i03] a jamais mis de bisture[i05] **dedans**[i04]
24. L2 enfin moi je sais que ma mère[i02] mettait rien
25. L1 je te dis qu'elle[i02]/[i01]? /mettait, avait mis, a mis/ quelque chose[i05] **dedans**[i04]
26. L3 jamais
27. L2 mais moi ma mère[i02] mettait rien
28. L3 et si **elle**[i03] entend **ma mère**[i03] **elle** [i03] doit rigoler en haut au paradis là XXX
29. L1 allez va tais-toi tu t'en rappelles là

30. L2 non moi ma mère*[i02]* mettait rien
31. L3 **elle***[i03]* a jamais rien mis dans **le pot-au-feu***[i04]*
32. L1 il y avait oh **c'***[i05]*? était je vous parle de **ça***[i05]*? hein en dix-neuf cent vingt vingt-et-un
33. L3 ouais: vingt-et-un j'étais pas né
34. L2 alors non j'étais pas née
35. L1 c'était **un truc***[i05]* **qu'***[i05]* on mettait il(s) mettais(en)t **un peu***[i05]* **ça***[i05]* colorait **ça***[i05]* **ça***[i05]* colorait pas **ça***[i05]* donnait un petit goût qui améliorait **le pot-au-feu***[i04]* et d'ailleurs **il***[i04]* était meilleur à ce moment-là que maintenant hein
36. L3 oui d'accord avec vous
37. L2 je vois pas **ce que c'est***[i05]* en dix-neuf cent vingt vu que j'étais pas née
38. L3 mais **ma mère***[i03]* j'ai vu cuisiner **ma mère***[i03]* hein **ma mère***[i03]* **ma mère***[i03]* **ma mère***[i03]* **elle***[i03]* a toujours fait **le pot-au-feu***[i04]* comme /mère, XXX/ comme /on **le***[i04]* fait, ma femme elle **le***[i04]* fait/ **elle***[i03]* **elle***[i03]* **y***[i04]* ajoutait jamais de **bisture***[i05]*.
39. L1 tu en sais rien tu t'en rappelles plus
40. L3 XXX
41. L2 de toute façon c'est en mille neuf cent vingt
42. L3 *des clous de girofle**[i06]*
43. L2 en mille neuf cent vingt tu étais pas né
44. L1 *des clous de girofle**[i06]* **ça***[i06]* va dans l'oignon
45. L2 en mille neuf cent vingt tu étais pas né
46. L3 mais même **ma mère***[i03]* **elle***[i03]* était née à cette époque-là
47. L2 mais tu savais pas **le pot-au-feu***[i04]* **qu'***[i04]* **elle***[i03]* faisait
48. L1 *des clous de girofle**[i06]* il y **en***[i06]* a toujours /eu, vu/ *des clous de girofle**[i06]* sur les oignons qu'est-ce que tu nous racontes toi tu mettais *quatre cinq clous**[i06]*
49. L3 **ma mère***[i03]* je **l'***[i03]* 'ai jamais vue mettre **de la bisture***[i05]* - - bon
50. L1 tu étais pas toujours derrière **son***[i03']* dos
51. L3 oh faut pas déconner M.
52. L2 moi je sais que moi ma mère*[i02]* mettait rien
53. L1 X vous vous rappelez pas non plus
54. L2 mais enfin moi je suis déjà née qu'en trente-trois
55. L1 moi **c'***[i05]* était **des pe-***[i05]* **des***[i05]* **ça***[i05]* oh tout le monde sait **ça***[i05]* dans le nord
56. L3 en vingt en vingt en vingt: à savoir ce qu'ils faisaient en vingt
57. L2 eh ben justement c'est ce que je te dis

58. L3 moi je suis né en vingt-quatre en vingt XXX
59. L2 oui et moi que je suis que de trente-trois alors peut-être que là on mettait plus rien hein
60. L3 *ma mère*[i03]
61. L1 pas le Viandox[i05] le Viandox[i05] c'[i05] était bien après le Viandox[i05] c'[i05] est peut-être en trente

A szövegben hat korreferencia-indexet látszott szükségesnek bevezetni, amelyek persze — amint ez az összefoglaló korreferencia-táblázatból is kitűnik — nem egyforma jelentőségűek. A beszélgetés fő témája az, hogy a beszélgetők anyja hogyan készítette a húsleveset régen, az 1920-as években, tett-e bele valamit a húson és zöldségeken kívül, s ha igen, mi volt az. Ennek megfelelően mindhárom résztvevő anyját jelölőnek kellett egy-egy indexszel: az L1 anyját *i01*, az L2-ét *i02*, az L3-ét *i03* index reprezentálja. A legfontosabb szövegfókusz az egész párbeszéd végéig emlegetett *pot-au-feu/húsleves* tekinthető, ez az *i04* indexet kapta. Az *i05* utal arra a dologra, amit az L1 beszélő szerint anyja a húslevesbe tett, hogy feljavítsa azt, de amit nem tud ő sem pontosan megnevezni, s a többiek sem igen emlékeznek arra, mit használtak az akkori háziasszonyok. Végül a párbeszéd vége felé megemlített *clous de girofle/szegfűszeg* az, amelyet még az *i06* indexszel kellett ellátni.

A beszélt szövegek legszembetűnőbb jellegzetességei mind felfedezhetőek korpuszunkban is. Ilyenek például az elkezdett, de be nem fejezett szavak, szerkezetek (*des pe-*), a kimondott dolgok hirtelen meggondolása, átértékelése (*ça colorait ça ça colorait pas*), a fatikus elemek gyakorisága (*boh, eh ben, hein*) vagy a tagadó szerkezetek elliptikus használata (*j 'étais pas née; vous vous rappelez pas, elle mettait rien; stb.*). A legfeltűnőbbnek itt mégis a szavak, szerkezetek visszhangszerű ismétlését tartom, s ez a korreferencia-elemzés szempontjából központi jelentőségűnek bizonyul. Az orális szövegek leírásával foglalkozó francia nyelvű szakirodalom is e szövegproduktumok egyik legfontosabb jellemzőjének tekinti az ismétléseket: „bizonyos konfigurációk nagyon gyakoriak, és a legkülönbözőbb szövegekben előfordulnak, különösen a lexikális ismétlődésen és a szintaktikai szerkezetek ismétlődésén alapuló konfigurációk”⁵ — írja Blanche-Benveniste (1990: 177). Traverso (1996: 146) szerint az ismétlés a téma kibontásának, kiterjesztésének egyik gyakran használt eszköze.

A Viandox-korpusz korreferencia-viszonyait elemezve azt tapasztaljuk, hogy a szöveg izotópláncainak fő szervező ereje az ismétlés. A párbeszédben csupán a legelemibb korreferencia-típusok figyelhetők meg: az utalások döntő többsége

---

⁵ « certaines (configurations) sont très régulières, et se retrouvent dans les productions les plus diverses, en particulier: les configurations fondées sur les répétitions lexicales et celles qui reposent sur des répétitions de structures syntaxiques ».

teljes fogalmi azonosságon alapul, és főnévi illetve névmási formában valósul meg. Szerkezetét tekintve gyakori ebben a szövegben az az orális szövegekre jellemző konfiguráció, amikor egy lexikális elem az adott szintaktikai egységben egyszerre áll prefixum és postfixum helyzetben is: *le Viandox c'était bien après le Viandox, des clous de girofle il y en a toujours eu des clous de girofle sur les oignons*.

A beszélgetés fő izotópláncát, a *pot-au-feu/húsleves*-t hús elem alkotja, s ezeknek csaknem a fele (9) francia terminussal élve húséges anafora (*anaphore fidèle*), azaz a *pot-au-feu* egyszerű főnévi megismétlése, hat pedig 3. személyű névmásként utal rá. Ugyanez jellemző az *i03*-mal koindexált korreferencia-lánccra is: a 34 elemből 12 főnévi (*ma mère*), a többi mind csak 3. személyű névmási utalás (*elle*). Ezekben az esetekben nincs egy részleges, konceptuális vagy asszociatív korreferencia sem.

Az egyetlen, némi változatosságot mutató korreferencia-lánc az *i05* indexszel jelölt, amelyben az utalások gazdagsága épp arra a tényre vezethető vissza, hogy a beszélgetőtársak nem tudják pontosan megnevezni, mi az, amit régen a húsleves ízének feljavítására használtak, és keresik a megfelelő szót, a dolog nevét, gyakran körülírják azt. Így például asszociatív korreferencia áll fenn az ízesítő és a neve (*je me rappelle plus du nom*), az ízesítő és üvegalakja (*c'était en genre de bouteille*) vagy a kiskanálnyi mennyisége (*une petite cuillère*) között. Részleges, franciául hűtlen anafora (*anaphore infidèle*) köti az ízesítőt az *egy ízé* (*un truc*) vagy a *lötty* (francia tájnyelvi *bisture*) kifejezésekhez. Mindazonáltal ebben a korreferencia-láncban is hangsúlyos szerepe van a névmási utalásnak, még hozzá a semleges mutató névmás beszélt nyelvi alakjának (*ça/ez/az*), s valóban ez tükrözi leghívebben a párbeszéd alaphelyzetét: a beszélők nem tudnak néven nevezni valamit.

Az *i06*-tal jelölt korreferencia-lánc csak epizódszerűen illeszkedik a szöveg egészbe, nincs olyan, az egész szövegre kiterjedő hatóköre, szövegszervező szerepe, mint az eddig tárgyaltaknak, mégis érdekes megvizsgálni. A *szegfűszeget* (*clous de girofle*) az L3 beszélő említi meg először, erre azonban az L2 beszélő válaszfordulójában nem is reagál, semmilyen azzal még csak részleges korreferens utalást sem tesz. Aki visszhangszerűen átveszi, az az L1, s ő két fordulóban is megismétli. Ezt a jelenséget Kerbrat-Orecchioni (1990: 41) nevezi « *reprise en écho* »-nak, azaz visszhangként való átvételnek. Ezt írja róla: „a visszhangként való ismétlés teljesen konstans (a természetes beszélgetésekben), legyen szó akár arról, amikor L1 saját beszéde egy részletét ismétli, akár arról, amikor L1 előző megszólalásának egy részletét L2 ismétli meg”.⁶ A 41–48.

---

⁶ « (dans les conversations naturelles) les reprises en écho sont absolument constantes, qu'il s'agisse des répétitions par L1 d'un fragment de son propre discours, ou des reprises par L2 d'un segment du discours précédent de L1 ».

Korreferencia-viszonyok vizsgálata magyar és francia dialogális szövegben

fordulóig terjedő rész a makacs önismétlés és ezáltal a beszélők egymás melletti elbeszélésének olyan iskolapéldája, amely már-már kabaréjelenetbe illő. A nyolc fordulóból csupán kettő, a 46. és a 47. forduló tartalmaz korreferens elemeket, tehát csak ezek valódi válaszfordulók:

41. L2 *mindenesetre az ezerkilencszázhuszban volt*
42. L3 *szegfűszeg*
43. L2 *ezerkilencszázhuszban még meg se születettél*
44. L1 *szegfűszeg az kell a hagymába*
45. L2 *ezerkilencszázhuszban még meg se születettél*
46. L3 *de az **anyám** ő már megszületett abban az időben*
47. L2 *de nem tudtad hogy csinálta a húslevest*
48. L1 *szegfűszeg az mindig volt szegfűszeg a hagymában mit magyarázol te is tettél négy öt szegfűszeget*

A párbeszéd eddig vizsgált korreferencia-láncai mind névszói típusúak voltak. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk azt a tényt, hogy ezek az ismétlődő főnevek és névmások redundáns mértékben ismétlődő igék vonatkozottai. Két igei korreferencia-lánccról beszélhetünk: a *faire* és a *mettre* igék által alkotottakról, s a velük létrehozott szintaktikai szerkezetek teljes és óriási mértékű ismétlődése jellemzi ezt a szöveget:

elle faisait du pot-au-feu
elle a toujours fait du pot-au-feu
comment elle faisait son pot-au-feu
comme ma femme elle le fait
comment elle faisait son pot-au-feu
il sait pas comment elle faisait
le pot-au-feu qu'elle faisait

elle mettait la viande
elle mettait les légumes
elle mettait pas de de
elle mettait je me rappelle plus du nom
on mettait une petite cuillère
on mettait ça
ma mère mettait rien

Tolcsvai Nagy Gábor (2001: 228) a fogalmi szójelentésen alapuló korreferencia kapcsán azt írja az ismétlésről: „Az antecedens egyszerű anaforikus ismétlése egy koreferens viszony (egy potenciális antecedens) esetében akkor lehetséges, ha az antecedens nem alany, nem AG, az anafora viszont alany és AG,

és ezért részleges nézőpontváltás történik: (24) *Péter vett egy kutyát. A kutya egész nap ugat.*” A Viandox-korpusz azonban szinte kizárólag olyan korreferenciális ismétlésekre épül, amelyekben az anafora nem kerül alanyi és AG pozícióba, tehát nézőpontváltás sincs; például a *pot-au-feu/húsleves* kifejezés mindig tárgyi szerepben marad. Ez a jelenség is igazolja azt a benyomásunkat, hogy a párbeszéd tematikus előrehaladása roppant lassú, inkább tematikus egyhelyben topogásról beszélhetünk.

Megjegyzésre érdemes még végül az a jelenség, hogy a korreferens elemek redundáns mértékű ismétlődése ellenére maradnak homályos, nem egyértelmű utalások. A korpusz 25. fordulójában például nem tudjuk, az *elle* névmással az L1 beszélő saját anyjára utal vagy az előtte megszólalt L2-ére. Ez azonban nem okoz fennakadást a társalgásban, az ilyen apróbb kis „kavicsok” nem zavarják a gépezet működését, sőt a beszélt nyelvi szövegek jellemző vonásának lehet tekinteni előfordulásukat.

A Viandox-szöveg vizsgált korreferencia-láncait foglalja össze a következő táblázat.

	<i>i01</i>	<i>i02</i>	<i>i03</i>	<i>i04</i>	<i>i05</i>	<i>i06</i>
1.		elle ta mère		pot-au-feu		
2.						
3.			elle ma mère	pot-au-feu		
4.			elle Ta mère	pot-au-feu		
5.				le		
6.			elle	pot-au-feu		
7.						
8.			elle			
9.			elle elle elle			
10.			elle	dedans		
11.			elle	dedans/à l'intérieur		
12.						
13.			elle elle			
14.	elle				je me rappelle plus du nom	
15.						
16.				dedans	c'était en genre de bou- teille; une petite cuillère; ça c' ça	

Korreferencia-viszonyok vizsgálata magyar és francia dialogális szövegben

	<i>i01</i>	<i>i02</i>	<i>i03</i>	<i>i04</i>	<i>i05</i>	<i>i06</i>
17.					c' ce qu' ça	
18.					ça	
19.						
20.						
21.					du Viandox	
22.					le Viandox	
23.			ma mère elle elle	pot-au-feu dedans	bisture	
24.		ma mère				
25.		elle (?)		dedans	quelque chose	
26.						
27.		ma mère				
28.			elle ma mère elle			
29.						
30.		ma mère				
31.			elle	pot-au-feu		
32.					c' (?) ça (?)	
33.						
34.						
35.				pot-au-feu il	un truc qu' un peu ça ça ça ça	
36.						
37.					ce que c'est	
38.			ma mère ma mère ma mère ma mère elle elle elle	pot-au-feu le le y	bisture	
39.						
40.						
41.						
42.						des clous de girofles
43.						
44.						des clous de girofles; ça
45.						
46.			ma mère elle			

	<i>i01</i>	<i>i02</i>	<i>i03</i>	<i>i04</i>	<i>i05</i>	<i>i06</i>
47.			elle	pot-au-feu qu'		
48.						des clous de girofles; en des clous de girofles; quatre cinq clous
49.			ma mère L'		de la bisture	
50.						
51.						
52.		ma mère				
53.						
54.						
55.					c' des pe- des ça ça	
56.						
57.						
58.						
59.						
60.			ma mère			
61.					le Viadox le Viadox c' le Viadox c'	

4. A francia szöveg elemzéséhez hasonlóan *A Gézagyerek* részleteinek korreferencia-láncai közül is az általam legfontosabbaknak tartottakat emeltem ki és láttam el korreferencia-indexszel.

9. JELENET

(*Dél a kőfejtőben*)

- GÉZA   Én is megyek a kocsmába, majd én is.
 BANDA   Tényleg, te is jössz?!
- GÉZA   Mondta a mama, hogy megyek én is a kocsmába, csak utána megyek haza.
- HERDA   Persze hogy jössz te is, persze.
1. BANDA   Hallottad, hogy a **Bacsányi**[*i01*] <**fölkötötte magát**>[*i01*]?
2. HERDA   Az istenit! **Meghalt**[*i01*]?
3. BANDA   <**Kórházban van**>[*i01*].
4. HERDA   **Begolyózott**[*i01*], vagy mi az isten?

Korreferencia-viszonyok vizsgálata magyar és francia dialogális szövegben

5. BANDA Azt mondják, hogy az **asszony**(=Bacsányi felesége)[i01'] eldugta[i01'] a **pincekulcsot**[i02'], **az**[i01] meg <inni akart>[i01], hogy **hoz**[i01] bort[i02'] a **pincéből**[i02], a kulcs[i02'] meg nem volt sehol, a kulcs[i02'].
6. HERDA És ezért <**fölkötötte magát**>[i01], <**hülye az**>[i01] <**a Bacsányi**>[i01], <**tiszta hülye**>[i01]. Ahelyett, hogy az asszonyt(=Bacsányi feleségét)[i01'] <**verte volna**>[i01] pofán[i01'].
7. GÉZA <**Hülye Bacsányi**>[i01], <**tiszta hülye**>[i01].
8. BANDA <**Azt kellett volna**> (*tennie Bacsányinak*) [i01], <**azt kellett volna**> (*tennie Bacsányinak*) [i01], <**pofán**>[i01'] **baszni**> (*kellett volna Bacsányinak*) [i01] az asszonyt(=Bacsányi feleségét) [i01'].
9. HERDA <**De hülye**>[i01], úristen, <**de hülye**>[i01]. No, nálunk ilyen aztán, mondjuk, **pincénk**[i02] sincs.
10. BANDA Mondjuk, ez azért nagy különbség.
11. HERDA Ez mondjuk, nagy, de különben, <**ha lenne**> (*pincénk*) [i02], akkor se, érted.
12. BANDA Értem, de végül is nincs **pincéd**[i02], nem?
13. HERDA **Nincs** (*pincém*) [i02], csak azt mondom, hogy <**ha lenne**> (*pincém*) [i02].
14. BANDA <**Ha lenne**> (*pincéd*) [i02], de honnét tudjam, mi lenne, ha egyszer **nincs** (*pincéd*) [i02], érted?
15. HERDA Csak úgy elképzelné az ember, <**ha lenne**> (*pincém*) [i02], akkor se, ilyet akkor se hiszem.
16. BANDA De szóval én azt nem tudom most elképzelné, mert **nincsen** (*pincém*) [i02], ha **nincsen** (*pincém*) [i02], akkor meg **nincsen** (*pincém*) [i02].
17. HERDA Na jó, hagyjuk.

A 9. jelenet első felében a Banda nevű szereplő által fókuszba állított *Bacsányival* indul az egyik fő korreferencia-lánc, melyet az *i01* indexszel jelöltem. A korreferencia-típusok közül ebben a láncban is elsősorban azokat találjuk, amelyeket a francia párbeszédben is: egyszerű főnévi ismétlés (*Bacsányi, hülye Bacsányi*) és névmási utalás (*az meg inni akart, hülye az a Bacsányi*) a jellemző. Mivel azonban a magyar igei személyragoknak a franciában hangsúlytalan személyes névmás felel meg, ezért az igeragok által megvalósított korreferenciát tekinthetjük a francia személyes névmási utalás magyar megfelelőjének, s akkor a hasonlóság még szembeötlőbb. A hétköznapi beszédhelyzetre jellemző az, hogy szereplői többnyire olyan referenseket reprezentáló nyelvi elemeket vezetnek be a szövegvilágba, amelyek ismerősek a párbeszédben résztvevők számára.

A Bacsányi nevű személy az első említés után mondatfókuszból topik helyzetbe kerül, s ennek folytonosságát egyszerűen a PRO anafora biztosítja legtöbbször. Ahogy Tolcsvai Nagy (2001: 253) mondja a párbeszéd szövegtopik/szöveg-fókuszs rendszeréről: „a szöveg az igékre összpontosít”.

Az *i01'* index a Bacsányi feleségét jelöli. Új indexet azért nem tartottam szükségesnek bevezetni, mert az *asszony* csak mint Bacsányi felesége, mint a férfőhöz kapcsolódó mellékelem jelenik meg, új tematikus szál nem ered belőle. Hasonló megoldást alkalmaztam a *pince* lexikai mezejébe tartozó szövegelemekkel, egyaránt *i02'* indexet kapott a *bor* és a *pincekulcs* is, hiszen szövegbeli szerepük egyetlen fordulóban történt említéssel ki is merül.

A párbeszéd 9. fordulójában látványos témaváltás következik be. A *Bacsányival* kapcsolatban az 5. fordulóban megemlített *pince* foglalja el a párbeszéd második felének központi helyét. A helyzet érdekessége, hogy a szövegfókuszba egy nem is létező referens kerül, s vált ki élénk vitát. A *pince* korreferencia-láncát két egyszerű főnévi ismétlés és a létige négy feltételes módú, valamint öt tagadó alakja alkotja, azaz túlsúlyban van itt is a PRO utalás.

A 9. jelenet tehát két jól elkülönülő korreferencia-láncre tagolódik, amelyet az alábbi összefoglaló táblázat látványosan szemléltet. Jól látszik az is, hogy ezek a korreferencia-láncok közel azonos terjedelműek, tehát szövegbeli súlyuk is hasonló. A *Bacsányi* és a *pince* mint mezoszintű szövegfókuszok fontosságának, súlyának hasonlóságából további, immár a mű tartalmi elemzésére vonatkozó következtetéseket vonhatunk le, hiszen — úgy tűnik — az ember nem sokkal fontosabb, mint a pince.

	[i01]	[i01']	[i02]	[i02']
1.	Bacsányi fölkötötte magát			
2.	Meghalt?			
3.	Kórházban van.			
4.	Begolyózott?			
5.	az inni akart hoz	az asszony eldugta	pincéből	bort pincekulcsot a kulcs a kulcs
6.	fölkötötte magát hülye az a Bacsányi tisztá hülye verte volna	az asszonyt pofán		
7.	hülye Bacsányi tisztá hülye			
8.	azt kellett volna azt kellett volna pofán baszni	az asszonyt pofán		
9.	de hülye de hülye		pincénk	
10				

Korreferencia-viszonyok vizsgálata magyar és francia dialogális szövegben

	[i01]	[i01']	[i02]	[i02']
11.			ha lenne	
12.			pincéd	
13.			nincs ha lenne	
14.			ha lenne nincs	
15.			ha lenne	
16.			mert nincsen ha nincsen akkor meg nincsen	

A 13. jelenet tételmondatának is lehetne nevezni a 4. fordulóban Herda megnyilatkozását, ugyanis mindkét fő szövegfókusz megjelenik itt: az *i01* indexszel jelölt *a német* és az *i02*-vel koindexált *a bánya*. Az *i03* index egy epizódszerűen megjelenő referenst jelöl, a *kettes metró*t.

13. JELENET

(A szalagnál délelőtt)

1. LACI   Nekem mindegy, mikor jöttök, de **a német**[i01] lerepíti[i01] a tökötköket, ha megtudja[i01], hogy mindennap negyedórával később indulunk, értitek, **az**[i01] kiszámolja[i01], hogy mennyi, olyan az agya[i01], mint egy számológép, csak nem kattog.
2. BANDA   Jól van, Lacikám, nem tehetünk róla, az a kurva busz, érted!
3. LACI   Én értem, de **a német**[i01] nem fogja[i01], mert **a német**[i01] leszarja[i01] a buszt, **a németnek**[i01] az kell, hogy a nyolc óra kilegyen, vagy inkább több.
4. HERDA   A fasznak kellett pont **<ennek a németnek>**[i01] eladni (a *kőbányát*)[i02], mi a fasznak.
5. LACI   Azért, bazmeg, azért, mert **neki**[i01] volt csak pénze[i01], érted, csak **neki**[i01]. Ha **neki**[i01] **<nem kell>**[i02], akkor **vége**[i02] az egésznek, kampó, ennyi.
6. BANDA   Jól van, Lacikám, én értem, de egyszerűen **ez**[i02] semmi **<ennek a németnek>**[i01], **<ez a bánya>**[i02], **ez**[i02] semmi, nem tudja[i01], hogy **ebből**[i02] épült az em hetes, azt nem tudja[i01].
7. HERDA   Meg **<a kettes metró>**[i03]!
8. BANDA   **<A kettes metró>**[i03]?
9. HERDA   Persze, **<a kettes metró>**[i03].
10. BANDA   Az[i03] is?
11. HERDA   Persze hogy az[i03] is.

12. BANDA Szóval *a németnek*[i01] az is mindegy, érted, *neki*[i01] mindig, nem igaz, bazmeg, hogy *ebből*[i02] épült föl az ország, <*ebből a kőből*>[i02], most meg <*semmire se jó*>[i02], meg <*senkinek se kell*>[i02] itthon, ezt nem értem, *a németnek*[i01] <*mért éri meg*>[i02] jobban, mint nekünk, érted, ezt nem értem, egyszerűen.
13. HERDA Ez biztos így van, ahogy a Lajos mondja.
14. LACI <*Senkinek nem kellett*>[i02].
15. BANDA Hát ez az, de mért <*nem kellett*>[i02], ezt nem értem.
16. LACI Mert senkinek nem volt pénze, csak *neki*[i01], hogy *neki*[i01] minek, meg <*mennyire éri meg*>[i02], nem tudom, de *megéri*[i02], az biztos, érted, itt vannak ezek az új utépítések, érted...
17. HERDA Na jó, kőfasz <*a német pofájába*>[i01], menjünk, indítsuk!

Az első referenst már rögtön a párbeszéd kezdő fordulójában határozott névelővel *a németnek* nevezi a beszélő. A határozott névelőt indokolja egyrészt a beszélők közös valóságismerete, másrészt az a feltételezhető tény, hogy az adott személy az egyetlen német nemzetiségű az adott magyar környezetben, a néző/olvasó pedig a szövegelőzményből származó információkra épít. A kőbánya tulajdonosának a hiperonim *a német* kifejezéssel való emlegetése tudatos távol-ságtartást jelez a párbeszéd résztvevői részéről. Ez a referens a továbbiakban sincs egyedítve, további specifikációja, például néven nevezése elmarad. Ez az a főnévi elem, melynek egyszerű ismétlése időről időre visszatérő fogalmi elemként segít összetartani a döntően mégis névmási utalásra épülő korreferencia-láncot: a nyolcszori *a német* főnéven kívül hét igerag, hét *neki* névmás és két birtokjel utal a kőbánya tulajdonosára. A nyelvi specifikáció ilyen alacsony foka is mutatja, mennyire arctalan, nem jelenlévő a német.

A *kőbánya* korreferencia-lánca szintén kissé szokatlannak tűnő utalástípussal kezdődik: a *kőbánya* az *eladni* ige vonzatkeretének kimondatlan, felszínén meg nem jelenő referense. A felszíni fogalmi említése is csupán egyszer történik meg, a többi korreferens elem igei (*nem kell*, *nem kellett*, *éri meg*, *megéri*) és mutató névmási (*ez*, *ez*, *ebből*, *ebből*). Az epizódyszerű *kettes metró* korreferencia-lánca viszont a főnévi utalásra épül, csakúgy mint a francia korpusz *clous de girofle* epizódja, a magyar párbeszédben azonban valódi kommunikáció zajlik, bár kissé kifejtettebben, redundánsabb módon, mint az szükséges lenne.

A 13. fejezet korreferencia-viszonyaira az a jellemző, hogy a két fő korreferencia-lánc párhuzamosan vonul végig a szövegen, egyforma súllyal vesz részt a párbeszéd felépítésében, amint ezt a következő táblázat is tükrözi:

Korreferencia-viszonyok vizsgálata magyar és francia dialogális szövegben

	[i01]	[i02]	[i03]
1.	a német lerepíti megtudja az kiszámolja az agya		
2.			
3.	a német fogja a német leszartja a németnek		
4.	ennek a németnek	eladni	
5.	neki pénze neki neki	nem kell vége	
6.	ennek a németnek nem tudja nem tudja	ez ez a bányá ez ebből	
7.			a kettes metró
8.			a kettes metró
9.			a kettes metró
10.			az
11.			az
12.	a németnek neki	ebből ebből a kőből semmire se jó senkinek se kell mért éri meg	
13.			
14.		senkinek nem kellett	
15.		nem kellett	
16.	neki neki	mennyire éri meg megéri	
17.	a német pofájába		

Érdekes megfigyelni, hogy ezen korreferencia-láncok egyik eleme, még az első említés sem áll mondatfókuszban. Végig topikhelyzetben vannak, míg szövegszinten fókusznak tekinthetők. A párbeszéd résztvevői általuk ismert referensekről beszélnek végig, új információk, új tematikus elemek bevezetése nélkül. A dialógus a redundáns ismétlésektől kap testesebb, kiterjedtebb formát, mivel azonban a korreferens elemek mindig a legelemibb módon utalnak ugyanazokra a már ismert elemekre, s így semmilyen még csak részlegesen új információt sem adnak az előző említésekhez, itt sincs tematikus progresszió. Nem is igazán lehet másként témaváltást elképzelni ebben a helyzetben, mint ahogy Herda teszi: úgy állítja meg a tematikus körben forgást, hogy egyszerűen elvágja a tematikus szálat mondván „indítsuk!”.

5. Ha ezt a két irodalmi párbeszédet a dialogális szövegek jellegzetességeinek szemszögéből vizsgáljuk, és egyben összevetjük a francia autentikus korpuszunkkal, azt állapíthatjuk meg, hogy Háy dialógusszerkesztése nagyon sok dialogális szövegsajátosságot híven tükröz. Ami a Viadox-szöveg legfeltűnőbb jellemzője volt, az a legfeltűnőbb a *Gézagerekben* is: szavak, egész szerkezetek visszhangszerű ismétlése révén terebélyesedik ki a téma: *azt kellett volna, azt kellett volna; tiszta hülye, tiszta hülye*. Az egyidejűleg „prefixumban” és „postfixumban” is ismételt szerkezetre szintén találunk nem egy példát: *a kulcs meg nem volt sehol, a kulcs; de hülye, úristen, de hülye; ez semmi ennek a németnek, ez a bánya, ez semmi; nem tudja, hogy ebből épült az em hetes, azt nem tudja*. A lexikai stiláris sajátosságok mellett ezek a visszhangszerű ismétlésekre épülő korreferencia-láncok adják a Háy-dráma dialógusainak az élőbeszédre jellemző karakterét. A francia és a magyar példaanyag elemzése eredményeként megállapítható, hogy a hétköznapi párbeszédetek korreferencia-típus tekintetében általában sokkal egységibb képet mutatnak, mint bármilyen más szövegforma, ám korreferens elemekkel sokkal nagyobb mértékben, redundáns módon biztosítják, hogy a fordulóváltások ellenére a tematikus kontinuitás érvényben maradjon, akár még a tematikus progresszió rovására is.

A Háy-párbeszédetek irodalmi voltát elárulja azonban az, hogy félbeszakított, újratekített szavak, mondatok nem jellemzik. Mintha szereplői gondolataikat kontrollált módon, rögtön az adekvát formában tudnák kifejezni. Ez az autentikusság rovására írható tény azonban valószínűleg a dráma nézőjét/hallgatóját hivatott kímélni, hiszen ezek nélkül a nyögések, habogások, elharapások, újratekítések nélkül is éppen eléggé feladja Háy a leckét a színházjáró közönségnek azáltal, hogy dialógusai egyéb tekintetben a hétköznapi párbeszédetek szövegszintű sajátosságai szerint épülnek fel.

Irodalomjegyzék

- Blanche-Benveniste, Claire 1990. *Le français parlé*. Éditions du CNRS.
Kerbrat-Orecchioni, Catherine 1990. *Les interactions verbales*. Paris: Armand Colin.
Queneau 1965. *Bâtons, chiffres et lettres*. Paris: Gallimard.
Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó.
Traverso, Véronique 1996. *La conversation familière*. Presses Universitaires de Lyon.

3.

Gázspray, bilincs és egy füstölgő szenátor
Komplex szövegösszetevők a dialogális szövegek
korreferencia-hálójában

CSÚRY ISTVÁN

Az előbeszéd a szövegtan számára kényelmetlen kutatási objektum, noha egyes kutatók szerint mindenekelőtt azzal kellene foglalkoznia. Az előszóban előadott, illetve a közvetlen interakcióban megszülető szövegek, szövegdarabok, megnyilatkozások jellemzése persze nem marad ki a szövegtani munkákból. Ezek a jellemzések többnyire azonban részint parciálisak (hiszen a beszédművek sajátosságait elméleti és gyakorlati-technikai okokból is nagy és nehéz munka a teljesség igényével felmérni), részint pedig hipotetikusak és intuitívak (hiszen a kellő mennyiségű, változatosságú és feldolgozottságú adatok híján a kutatók részben vagy kizárólag a saját beszélői gyakorlatukról és tapasztalataikról alkotott szubjektív képet általánosítják). Hiba volna ugyan azt állítani, hogy ezek a munkák ne tennének releváns megállapításokat az orális szövegekről, de ezek valamennyi szerkezeti és funkcionális változatának áttekintése, szövegtani-szövegnyelvészeti leírása a kitűzhető kutatási feladatok tárháza. Ezek a kutatások aztán az írott közegben létező, a szövegnyelvészet által hagyományosan tanulmányozott szövegjelenségekről szóló ismereteinket is pontosíthatják, bővíthetik, és elvezethetnek a szövegtan elemzési-reprezentációs apparátusának továbbfejlesztéséhez.

A jelen tanulmány — szándéka szerint — ebbe az irányba tett lépés. Tárgya az orális szövegek egy intézményesült „típusának”: a törvényhozási dialógus egy változatának kontrasztív korreferencia-vizsgálata. Az elemzett szövegek szóbeliségének sajátosságait a megfelelő helyen tüzetes diszkusszió alá vesszük; most először is csupán választásunkat indokoljuk meg. A gyakorlati indok kézenfekvő: az elemzés megkívánja a vizsgálati anyag rögzítését, majd pedig lejegyzését, ami különféle korlátokat állít a kutató elé. A törvényhozásban elhangzottakat azonban „konyhakész” állapotban megkaphatjuk. Ez a vizsgálati anyag természetesen nem alkalmas bármire, de bizonyos kutatási célokra kiválóan megfelel. Az elméleti indokok épp a céljainkból következnek. A

(1) A: — *Hol a narancssárga zoknim?*

B: — *Mindig mindent rajtam keresel!*

típusú példák kétségkívül jellegzetes orális szövegek, de sok másféle dialógus is létezik e fajtán kívül, és ha arra vagyunk kíváncsiak, hogy milyen korreferáló elemeket és korreferencia-relációkat találni az előbeszédben, és hogy ezek mi-

ként vesznek részt a szövegösszefüggés megteremtésében, akkor ettől a példatípustól nem várhatunk túl sokat. Márpedig a mi érdeklődésünk középpontjában itt és most éppen a tartalom, a jelentés és a kommunikatív funkció szempontjából is komplex dialógusok szövegösszefüggésének kérdése áll, ugyanis várható, hogy ennek tanulmányozása a legtanulságosabb az írott szövegek vizsgálata szempontjából is.

Ahogy az alcím jelzi, figyelmünk a **komplex szövegösszetevőkre** irányul. A komplexitás vonatkozhat a szerkezet és a jelentés dimenziójára is. Noha a mi megközelítésünk a **jelentést** helyezi előtérbe, nem tekintjük zavarónak ezt a kétértelműséget, mivel el fogunk jutni a vizsgált szövegek mezo- és makrostruktúrájának általános jellemzéséhez is. Szempontunkból

(2) a C-71. számú törvénytervezet referenciális egységként (egy adott szöveg jelentésének)¹ **elemi összetevője**, míg

(3) X miniszter véleménye a C-71. számú törvénytervezetet ért bírálatokról

az adott szöveg korreferencia-hálójában szintén egység ugyan, de a szöveg jelentésének (többszörösen) összetett, **komplex összetevője**. (Jegyezzük meg, hogy a komplex szövegösszetevők azonosításában az implicit és mögöttes tartalmaknak, háttérismereteknek is lényeges szerep jut.) Az elemi szövegösszetevők a komplex szövegösszetevőkbe ágyazódva igen változatos viszonyrendszert alkothatnak a szövegjelentés síkján. Tanulmányunkban tehát először is a komplex szövegösszetevők közötti korreferencia-relációkat vizsgáljuk, s emellett azt, hogy milyen az elemi (vagy elemibb) és a komplex szövegösszetevők korreferencia-relációinak viszonya a globális szövegösszefüggés létrejöttében.

Mi lehet a célja a korreferencia makroszintű vizsgálatának a párbeszédben/társalgásban?

- Ha a vizsgálat **szemantikai** célt követ, arra lehet kíváncsi: hogyan léteülnek a diskurzusban elemi jelentéskomponensekből komplex jelentések, és miként referálnak aztán a beszélők az így létrehozott absztrakt beszéd-tárgyakra.
- Amennyiben **pragmatikai** céllal elemezzük a makroszintű korreferencia-jelenségeket, azt kutatjuk, hogy ezeknek a szerveződése miképpen szolgálja a beszélők által követett kommunikációs célokat, illetve azt, hogy mit lehet belőlük kiolvasni az interpretációnak a kontextus és a beszélői attitűdök és szándékok által meghatározott folyamatában.

---

¹ Ezt fontos hangsúlyozni, ugyanis a *törvénytervezet* szó hiába egyszerű formailag is, egy más szöveg kontextusában komplex összetevőként jöhet számításba, amennyiben ott a törvénytervezethez képest elemibb jelentés-összetevők is megjelennek.

- A korreferencia makroszintű vizsgálata **szemiotikai-szövegtani** célból is történhet. Ebben az esetben egyrészt az itt felsorolt többi cél némelyike is megjelenik alárendelt célként, másrészt — és legfőképpen — pedig azt kutatjuk, hogyan épül egymásra a beszédpartnerek megnyilatkozásainak korreferenciális viszonyrendszere, és hogyan jön létre, hogyan épül fel az egyes megnyilatkozások belső korreferencia-viszonyainak kölcsönhatásából a beszédpartnerek együttműködésének eredményeképpen a párbeszéd-szöveg mint komplex jel, illetve ennek globális koherenciarelációi.
- **Kommunikációelméleti** céllal is közelíthetünk a makroszintű korreferencia-jelenségekhez; ekkor (többek között) azt akarhatjuk megtudni, hogy az információátadás folyamatáról mit árul el a korreferencia-relációk egybevetése a beszédpartnerek megnyilatkozásainak viszonylatában.
- A vizsgálat szolgálhat **retorikai** célt, amennyiben a mondanivaló megformálásának, az érvelés, meggyőzés felépítésének a korreferencia makroszintű szerveződésében tetten érhető eszközeire irányul.
- Lehet a vizsgálat célja **pszicholingvisztikai**, amennyiben a korreferencia makroszintű szerveződését a beszélők pszichés/mentális diszpozíciója és a memóriajelenségek szempontjából veszi tekintetbe a beszédprodukción és a megértés síkján.
- **Szociolingvisztikai** célja is lehet a vizsgálatnak, amennyiben a korreferáló elemeket és korreferencia-relációkat a beszédhelyzetnek és a beszélőknek a társadalmi tér koordináta-rendszerében megállapítható paramétereirei függvényében elemzi és hasonlítja össze.
- **Szociológiai, politológiai** céllal szintén vizsgálhatók a makroszintű korreferencia-jelenségek, amennyiben a társadalmi és politikai interakció eszközeként felfogott nyelv használatának jellemzőit kívánjuk megragadni.

Tanulmányunkban e lehetséges szempontok közül a szemiotikai-textológiaiit érvényesítjük, de szükségünk lesz a pragmatikai és a politológiai tényezők hangsúlyos figyelembe vételére is.

Hol lehet a korreferencialitás vizsgálatában a *kontrasztív kutatásnak* keresni-valója? Amennyiben kontrasztív kutatáson a nyelvek közötti összehasonlítást értjük, mindenekelőtt **a szöveg mikroszintjén**. Fontos lehet ugyanis azt feltérképezni, hogy az egyes nyelvpárok viszonylatában — a többé-kevésbé univerzális jelenségek mellett — milyen specifikus eltérések vannak a korreferáló elemek használatában. A bevezetőnk elejében foglalt indokok azonban minket most arra készítenek, hogy az egybevetésnek egy másik fajtájára vállalkozzunk. Természetesen a komplex szövegösszetevők kontrasztív vizsgálatának önmagában is több megközelítése képzelhető el. Mi most arra vállalkozunk, hogy a kontrasztivitást három tekintetben érvényesítjük az elemzésünkben: összevetést vég-

zünk a **monologális és a dialogális szöveg korreferencia-sajátosságai** között; összevetést végzünk a **dialogális szövegen belüli megnyilatkozások** (az úgynevezett *fordulók*) **korreferencia-relációi** között; és végül összevetést végzünk a **francia és a magyar nyelv** között egy bizonyos dialógustípus tekintetében.

1. Kiinduló feltevések

Amennyiben a dialógust egészében tekintjük szövegnek, azaz a fordulót nem önálló, bár egymáshoz kapcsolódó szövegekként, hanem makroszintű szövegösszetevőkként fogjuk fel, feltehetjük, hogy ezek között a szövegösszetartó erőknek hasonlóképpen kell működniük, mint a monologális szövegeken belül. Így joggal vizsgálhatjuk a dialógusban mint szövegegészben a **korreferencia-relációkat**, melyek (ahogyan Petőfinél (1997: 24) is olvashatjuk) szövegösszefüggés-hordozó, szövegösszefüggés-teremtő erők. Azt várjuk tehát, hogy ezek a **fordulók között ugyanúgy érvényesülnek, mint a fordulón belül**. Ez azonban némileg ellentmond annak, ami Szikszainé (1999: 181) értelmezéséből következik, ő ugyanis a korreferenciát a szöveg lineáris kohéziójáról szóló fejezetben tárgyalja. Márpedig a fent mondottak értelmében mi a makroösszetevők közötti globális kohezív erőként is kívánjuk a korreferencia-relációkat vizsgálni. Kérdés tehát, hogy a korreferencia hatókörét érdemes-e korlátozni, és a globális szövegjelenségektől elkülöníteni.

A dialógusnak szövegegészként való felfogása sem egyértelmű.² Szikszainé (id.: 331) a párbeszéd fordulói között Deme (1983: 33) nyomán intertextuális kapcsolatot állít: „a dialógusban ez biztosítja a *kommunikációs lánc* folytatását, mivel a kérdés csakis *kontextusba ágyazottságú választ* enged meg.” Ez a fogalmazás ugyan kiemeli a fordulók közötti kapcsolódás jelentőségét, azonban a dialógust inkább valamiféle szöveg-halmazként engedi elképzelnünk. Tolcsvai Nagy (2001: 301), ezzel szemben, a koherencia szempontjából a (kétfordulós) dialógust a monologális szövegekhez hasonlítóknak találja egy példa elemzése nyomán, s ennek alapját a korreferenciális kapcsolatoknak, a tematikus és mellérendelő kapcsolatoknak és a mindkét fordulóban érvényesülő fő szövegfókusz-nak az érvényesülésében látja.

A dialógusbeli szövegösszefüggés kutatása ennek a *szövegegész vs szöveg-halmaz-kérdésnek* az eldöntéséhez is hozzájárul. Mi magunk egyébként, a szöveg funkcionális egységét alapvető kritériumnak tartván, arra hajlunk, hogy a

---

² Bár egyértelműnek kellene lennie, ha következetesen szemléljük a dialógusoknak a leg-
elemibbtől a legösszetettebbig terjedő változatos formáit. Vö.: „Tudott dolog, hogy a
kérdő mondatok sem szemantikailag, sem pedig pragmatikailag nem vizsgálhatók önma-
gukban, a rájuk adható válaszok figyelembe vétele nélkül. [...] a K kérdésből és a K
kérdésre adott V válaszból álló (K, V) párbeszéd a szöveg egyik elemi formája” (Kiefer
1983: 203).

dialógus-fordulók önálló szövegstatusát tagadjuk, s így az intertextualitás fogalmát vonatkozásukban ne tartsuk helyénvalónak. Ez következik a párbeszéd szövegtani jólformáltságáról tapasztalati és/vagy intuitív úton általánosságban kialakított elképzeléseinkből is. Ahogyan Cs. Jónás (1992: 129) fogalmaz, **az egységnyi dialógus** azzal váltja ki a **lezárt szövegegész** benyomását, hogy **ke-retein belül egy adott kommunikatív feladat megoldódik** (pl. kérdés-válasz, felszólítás-elutasítás stb.). Szerinte itt a szövegszerűséghez pragmatikai és szövegszerkesztési feltételek kellene, melyek *egyszerre* elégítik ki a szövegszerűség kritériumait. A vizsgálatnak meg kell világítania e kétfajta feltételrendszer egymáshoz való viszonyát a dialógusban.

Tapasztalataink (és a választott korpusz első olvasása) alapján az is feltehető, hogy akár szándékosan, akár nem, de a beszélgetőpartnerek olykor „elbeszélnek egymás mellett”. Vajon hogyan írható le ez a jelenség egzakt módon (szövegnyelvészet-szövegtani eszközökkel)? Szöveg-e ilyenkor is a dialógus, és ha igen, mi adja a szövegségét? **A fordulókön belül** ezekben az esetekben minden bizonnyal **szorosabb a szövegösszefüggés**, mint az egyes fordulók között. Tolcsvai Nagy (2001: 299–300) általában is ezt erősíti meg. Miután rámutat arra, hogy az elméletek egyik csoportja szerint csak az a lényeges sajátossága a párbeszédnek, hogy (legalább) két résztvevő alkotja a szövegét, a másik csoport szerint pedig ez közös kommunikatív *cselekvés*, kifejti, hogy a párbeszéd „szövegszerkezeti és értelemszerkezeti forma”, melyben „az egyes beszélők által megalkotott fordulók a mikro- és mezoszint [...] jellemzői [...] alapján összefüggenek, azaz szövegtani értelmi egységet képeznek”.

Várható persze az is, hogy a többfordulós dialógusban a beszédpartnerek föllépnek a koherencia megbontását eredményező beszélői magatartás ellen (mintegy bizonyítva ily módon is a dialógus szövegegész voltát). A köznapi megfigyelés szintjén ennek alapját Albertné (1992: 13) szavaival fogalmazhatnánk meg: „A kérdező a válasz révén ellenőrizheti, hogy sikerült-e világosan megértetnie magát és szándékát egyértelműen a másik tudomására hoznia. A válaszadó a válaszával kiváltott reakció nyomán arról is meggyőződhet, hogy pontosan fogta-e fel a kérdést s a benne rejlő szándékot.” A válaszfordulók korrekciós-retroaktív természetére utal Tolcsvai Nagy (id.: 303) is, aki Langlebent (1983: 230) idézi. Ez utóbbi szerint a párbeszéd folyamatában *regresszív* jellegű, és Van Dijk (1980b) is erre céloz a *rekurzivitással*: a beszélők egymásra következő megnyilatkozásai a megelőzőket sorra módosítják a beszélők interpretációjában. A magunk vizsgálati szempontja tekintetében mindebből az a feltevés adódik, hogy az inadekvát vagy csak részben adekvát megnyilatkozásokra reagáló beszédpartneri korrekciós kísérletek bizonyára a korreferencia-relációk szorosabbra fűzésében is tetten érhetők.

2. A korpusz bemutatása

Szikszaíné (1999: 285) a beszélt szöveg jellemzői sorában többek között e jegyeket is feltünteti: rögtönzött, azonnali fogalmazású; ösztönösebb, igénytelenebb megformáltságú; implicitebb (több az implikáció); lazább szerkezetű a szövegépítkezése; laza (impliciten jelzett) benne a mondatkapcsolás; több a nem folytatásos szövegmondat; elmosódók a mondathatárok; a szukcesszív (lineárisan kibomló) mondat típus dominanciáját mutatja; gyakori benne a befejezetlen mondat; agrammatikus (szerkesztetlen vagy rosszul szerkesztett) és inkább mellérendelt mondatok sokaságát tartalmazza; igénytelenebb szóhasználatú; sok a redundáns eleme; a normától kisebb-nagyobb mértékben eltér. A dialógusról később (id.: 287) megjegyzi, hogy az kevésbé szerkesztett, egyszerűbb, természetesebb, kevésbé retorikus, és jellemzi a sztereotip kifejezések gyakorisága. Elegendő kinek-kinek a saját nyelvhasználati tapasztalataira gondolnia, hogy e megállapításokkal egyetértsen — ami a szóbeli szövegalkotás bizonyos fajtáit illeti. Hogy a tanulmányunk elején az orális szövegek kutatásának nehézségeiről és tennivalóiról mondottak igazolhatók, azt jól mutatja az a tény, hogy a jelen munka keretei között használt korpusz e megállapítások majd mindegyikének többé-kevésbé ellentmond. A korpuszban megjelenő orális „szövegtípus” inkább azt illusztrálja, amit Tolcsvai Nagy (2001: 300) így fogalmaz meg: „A társalgásnak kiterjedt és határozott közösségi szabályrendszere van, amely a különböző típusú párbeszéd szövegtípusok fordulót is behatárolja”.

Szövegeink (illetve azok egyértelműen orális komponensei) rögtönöztek ugyan, de sem tartalmukban, sem megszerkesztésükben nem annyira ösztönösek, mint inkább tudatosak. A nyelvi megformáltságot esetükben (a familiáris dialógushoz képest) az igényesség, szabatoság, hiánytalanság és némi retoricitás jellemzi; jelen van bennük az alárendelés, a hierarchikusan rétegződő mondat- és mondatömb-építkezés. A korpuszban megjelenő dialógusfajtának igen határozott, részben írott szabályrendszere³ van, amely a fordulót is behatárolja, azaz a beszédpartnerek jogai, lehetőségei előre meg vannak határozva, s így a megnyilatkozásaik sikerfeltételei is.

Mindkét szövegünk forrása az Internet. A *Vel* jelű szöveg a kanadai Szenátus 1997. április 25-én lezajlott vitáinak egy tematikusan és kontextuálisan is körülhatárolt, önmagában zárt egésznek képviselő része. A vita hol angolul, hol franci-

---

³ A magyar Országgyűlés Házszabálya például a 116. § (3) bekezdésében meghatározza, hogy: „Az interpelláció három perc időtartam alatt terjeszthető elő. A válasza négy perc, a válasz elfogadásával kapcsolatos nyilatkozattételre egy perc áll rendelkezésre”. A 117. § (3) bekezdése pedig úgy rendelkezik, hogy „A válasz után — az írásban adott válasz esetében is — az interpelláló képviselőnek viszontválaszra van joga, amely nem terjedhet túl az interpellációra adott válasz értékelésén, illetőleg az értékelés indokolásán. Ha a képviselő a választ nem fogadja el, a válasz elfogadásáról az Országgyűlés dönt.”

ául zajlik; mi a francia nyelvű jegyzőkönyvet használtuk, amely az angolul elhangzottakat fordításban tartalmazza, jelölve a nyelvváltások helyét (csakúgy, mint az idő múlását). Amennyire a szövegből megítélhető, az ülésen elhangzottak a leírás során nem vagy alig mentek át kiigazításon⁴, utólagos külső beavatkozásnak leginkább csak a tagolást és a jobb áttekinthetőséget szolgáló alcímek beszurása tekinthető. Az általunk elemzett rész eredeti nyelve angol. Ennek két okból nem tulajdonítunk jelentőséget: (1.) vizsgálatunk a tartalomra, a korreferencia-viszonyokra irányul, márpedig ezeket a fordításnak — kivált hivatalos szövegben és makroszinten — nem szabad megváltoztatnia; (2.) a franciául elhangzottként megjelölt és a franciára fordított részek között nincsenek jelentős nyelvhasználati különbségek, a fordítók nyilván otthon vannak a szenátus francia nyelvhasználatának világában.

A *Ve1* jelű szöveg két szenátor négy (fejenként két-két) fordulóból álló párbeszéde. Az, hogy megnyilatkozásaik előre megírt szövegek felolvasásai volnának, legfeljebb az első forduló esetében vetődhet fel, de a Szikszainé által összefoglalt ismérvek közül a lazább szerkezetű szövegépítkezés és a némileg lazább (impliciten jelzett) mondatkapcsolás előfordulása ezt ebben az esetben is legalábbis kétségessé teszi. A további három forduló jellegéből, tartalmából és megformáltságából adódóan is egyértelműen azonnali fogalmazású.

A *Ve2* jelű szöveg a magyar Országgyűlés 2002. február 5-ei (251.) ülésnapján elhangzottak egy tematikusan és kontextuálisan is körülhatárolt, önmagában zárt egészet képviselő része (a 190–196. felszólalások). A szöveg az elnök(ök)⁵ megszólalásait nem számítva három fordulóból álló párbeszéd egy képviselő és egy államtitkár között. Az első két forduló a szövegsajátosságok, az explicit utalások és a magyar parlamenti szokások, illetve a Házsabály ismerete alapján előre megírt szöveg felolvasásának ítéltető, míg a harmadik forduló azonnali fogalmazású, spontán válasz.

Miért foglalkozunk felolvasást is tartalmazó szövegekkel, amikor a szóbeliségben megfigyelhető szövegsajátosságokat kívánunk tanulmányozni? Egyrészt azért, mert ez egy létező, gyakori és a társadalmi kommunikációban betöltött szerepénél fogva is fontos diskurzusforma. Másrészt pedig azért, mert arra a korlátozott célra, amelyre a *Ve2* szöveget használni kívánjuk, ez is tökéletesen megfelel. A *Ve2* szöveget ugyanis csak annak igazolása végett elemezzük, hogy a korreferenciának a párbeszéd globális szövegösszefüggésében játszott szerepére vonatkozó megállapításaink érvényessége nem korlátozódik egy bizonyos

---

⁴ Több jelenség is utal arra a jegyzőkönyv szövegében, hogy az elhangzottakat igyekszik híven visszaadni; ezeknek a jelenségeknek a bemutatását és elemzését a terjedelmi korlátokra tekintettel mellőzhetőnek ítéltük.

⁵ Az interpelláció közben személycsere történik az elnöki székben, így lesz *elnök asszonyból elnök úr*.

szövegre, egy konkrét beszédhelyzetre, hanem a konkrét szereplőktől, tér-, idő- és nyelvparaméterektől független, a dialogális diskurzusok egy osztályát jellemzi.

A két szöveg közös tulajdonsága, hogy két olyan beszélő hozza létre, akik között egyenlőtlen hatalmi viszony áll fenn: ellenzéki szenátor, illetve képviselő intéz kérdést a kormányon lévők vezető szenátorához, illetve egy államtitkárához. A *Ve1* jelű szövegben a kérdés-válasz pár megismétlődik; a harmadik (kérdés-) forduló a második (válasz-) forduló értékelését is tartalmazza. A *Ve2* jelű szövegben a fordulópár nem ismétlődik meg; a harmadik forduló viszontválasz, amely a második (válasz-) forduló értékelését is tartalmazza. Mindkét esetben az ellenzéki kérdező általános, elvi-etikai természetű érvrendszer alapján támadja a hatalmon lévőköt, és kérdései részben szónokinak minősíthetők. A válaszok egyik szöveg esetében sem minősülnek megnyugtatónak, kielégítőnek, s így módon jó lehetőség ígérkezik a dialógusszintű koherencia kéréseinek vizsgálatára.

3. Korreferencia-relációk és dialógusszintű szövegösszefüggés, avagy a lényeg máshol van

Lássuk a *Ve1*-gyel jelzett kanadai szöveget! Az áttekintés megkönnyítése érdekében először annotáció nélkül és magyar fordításával kísérve adjuk meg.

Ve1:

La santé

Les observations du ministre au sujet de la contestation de la Loi antitabac devant les tribunaux — La position du gouvernement

L'HONORABLE MICHEL COGGER : Honorables sénateurs, nous ne semblons pas avoir beaucoup de succès avec les réponses différées à des questions orales. Je vais donc essayer une autre voie. Je demande à madame le leader du gouvernement au Sénat de considérer cela comme une question différée à une réponse, et nous verrons si cela nous conduit quelque part.

Voici la question: si on en croit les médias, lorsqu'on a demandé au ministre de la Santé — ce gentilhomme dont nous entendons tant parler récemment — ce qu'il pensait de la décision des compagnies de tabac de s'adresser aux tribunaux pour obtenir une injonction contre l'entrée en vigueur du projet de loi C-71, il a déclaré que le fait que l'industrie du tabac exerce son droit de s'en remettre aux tribunaux était — imaginez — « ignoble ».

Pouvez-vous imaginer un ministre disant qu'il est ignoble de la part de personnes morales canadiennes d'exercer les droits que leur confère la Charte de s'adresser aux tribunaux ?

L'auteur de l'article en question ajoute que M. Dingwall doit à l'industrie du tabac et à tous les Canadiens des excuses pour ce que l'auteur appelle une « déclaration ignoble ».

La ministre va se rappeler sans doute que, il y a quelque temps, je lui ai demandé si cela était la nouvelle norme. La dernière fois que M. Dingwall était censé présenter des excuses, il a invoqué toutes les raisons du monde pour dire que ce n'était pas lui qui devait faire des excuses, mais le ministère, parce que ses fonctionnaires l'avaient forcé à agir ainsi. C'était dans le cadre de l'affaire du verre qu'on disait retrouver dans le tabac à chiquer. Il n'est pas question de verre cette fois-ci, et aucun fonctionnaire n'est en cause.

A-t-on décidé maintenant que, dorénavant, on trouvera ignoble toute personne qui exercera ses droits devant les tribunaux pour contester les mesures que prend le gouvernement ?

Si M. Sharp est encore en bonne santé, allons-nous lui demander conseil là-dessus également ?

L'HONORABLE JOYCE FAIRBAIRN (LEADER DU GOUVERNEMENT) : Honorables sénateurs, l'industrie du tabac a choisi d'exercer le droit que lui confère la loi de s'adresser aux tribunaux. Le gouvernement le fait lui aussi. Il est évident que notre droit prévoit que les deux parties peuvent avoir recours aux tribunaux.

En ce qui concerne M. Sharp, je l'ai rencontré l'autre soir. Il est en bonne santé. Comme toujours, je vais transmettre les questions du sénateur Cogger et, bien sûr, ses réponses à M. Sharp.

LE SÉNATEUR COGGER : Honorables sénateurs, cela ne répond pas à la question. Je sais que ces compagnies ont tout à fait le droit de s'adresser aux tribunaux, comme la ministre le précise. Ce qui est répréhensible, c'est que le ministre juge cela ignoble.

Que pourrait-on faire à ce sujet ? Au nom de qui le ministre Dingwall parle-t-il ? Est-ce au nom du gouvernement ? Le gouvernement va-t-il demander au ministre de s'excuser ou va-t-il passer par-dessus la tête de son propre ministre et transmettre ses propres excuses ?

Les Canadiens commencent à en avoir assez du gouvernement. Il n'y a pas si longtemps, durant les délibérations sur le projet de loi concernant l'aéroport Pearson, le gouvernement voulait qu'il soit illégal de poursuivre le gouvernement.

Laissons M. Sharp de côté pour un moment. Il se repose probablement avant les élections.

Madame le leader du gouvernement au Sénat va-t-elle s'excuser ? Va-t-elle inviter son collègue, le ministre de la Santé, à le faire ? Le premier ministre va-t-il présenter des excuses ?

LE SÉNATEUR FAIRBAIRN : Honorables sénateurs, j'ai déclaré que le recours aux tribunaux était tout à fait légitime, aux termes de la loi. Mon collègue, M. Dingwall, a formulé certaines observations qui ne rallient pas l'approbation de mon vis-à-vis. Cette question donne lieu à un débat animé. Beaucoup de personnes ont témoigné devant les comités. Il y a eu des échanges animés.

Je veux simplement dire à mon collègue que la procédure qui se déroule devant les tribunaux est tout à fait appropriée, aux termes de notre loi.

Az egészségügy

Az egészségügyi miniszter megjegyzései a Dohányzás Elleni Törvény bírósági megtámadása kapcsán — A kormány álláspontja

MICHEL COGGER SZENÁTOR: *Tisztelt szenátortársaim, úgy tűnik, nincs sok sikerünk a szóbeli kérdésekre későbbi időpontban adott válaszokkal. Egy másik módszerrel próbálkozom tehát. Arra kérem a kormánypárti szenátorok vezető asszonyát, hogy tekintse ezt egy válaszhoz tartozó előrehozott kérdésnek, és majd meglátjuk, megyünk-e vele valamire.*

A kérdés a következő: ha hinni lehet a sajtónak, amikor megkérdezték az egészségügyi minisztert — ezt az úriembert, akiről annyit hallunk mostanában —, hogy mit gondol a dohányipari társaságok azon elhatározásáról, hogy a bírósághoz fordulnak a C-71 törvénytervezet életbe lépésének megakadályozása céljából, akkor azt a tényt, hogy a dohányipar él azzal a jogával, hogy a bírósághoz fordul — képzeljék — „gyalázatosnak” minősítette.

El tudják képzelni, hogy egy miniszter azt mondja: gyalázatos, ha kanadai jogi személyek gyakorolják a bírósághoz fordulásnak számukra alkotmányosan biztosított jogát?

A cikk szerzője hozzáteszi, hogy Dingwall úr bocsánatkéréssel tartozik a dohányiparnak és minden kanadainak azért, amit a szerző „gyalázatos kijelentésnek” nevez. Miniszter asszony bizonyára emlékszik, hogy a múltkor azt kérdeztem tőle: ez-e az új módi. Legutóbb, amikor Dingwall úrnak bocsánatot kellett volna kérnie, a világon mindenféle érveléssel előhozakodott, hogy bebizonyítsa: nem őneki, hanem a minisztériumnak kell bocsánatot kérnie, mert a tisztviselői készítették arra, hogy úgy járjon el, ahogyan eljárt. Ez az állítólag a bagóban talált üveg-afférban történt. Most nincsen szó üvegről, és semmilyen tisztviselőről sem.

Úgy döntöttek, hogy ezentúl mindenkit gyalázatosnak tartanak, aki jogait gyakorolja a bíróság előtt, hogy a kormány intézkedéseit megtámadja?

Ha Sharp úr még jó egészségnek örvend, ebben is a tanácsát fogjuk kérni?

JOYCE FAIRBAIRN SZENÁTOR (A KORMÁNYPÁRT VEZÉRE): *Tisztelt szenátortársaim, a dohányipar úgy döntött, hogy él azzal a jogával, melyet a törvény biztosít számára. A kormány is ezt teszi. Magától értetődik, hogy jogrendszerünk értelmében mindkét fél fordulhat a bírósághoz.*

Ami Sharp urat illeti, a minap este találkoztam vele. Jó egészségnek örvend. Mint mindig, most is továbbítani fogom neki Cogger szenátor kérdéseit, és természetesen a válaszait is.

COGGER SZENÁTOR: *Tisztelt szenátortársaim, ez nem válasz a kérdésre. Tudom, hogy a dohányipari társaságoknak nagyon is jogukban áll a bírósághoz fordulni, amint a miniszter asszony volt szíves kifejtetni. Ami elítélendő, az az, hogy ezt a miniszter gyalázatosnak ítéli.*

Mit lehetne tenni ebben az ügyben? Kinek a nevében beszél Dingwall miniszter? A kormány nevében? A kormány megkéri-e a miniszterét, hogy kérjen bocsánatot, vagy átnyúl a saját minisztere felé fölötte, és maga kér bocsánatot?

A kanadaiaknak lassan elégük van a kormányból. Nem is olyan rég, a Pearson reptőlétéről szóló törvénytervezet vitája során a kormány azt akarta, hogy ne lehessen törvényesen perelni a kormányt.

Hagyjuk egy kicsit Sharp urat. Bizonyára igyekszik kipihenni magát a választások előtt.

Szenátor asszony, a kormánypárt vezére fog-e bocsánatot kérni? Megkéri-e a kollégáját, az egészségügyi minisztert, hogy ezt tegye? A miniszterelnök fog-e elnézést kérni?

FAIRBAIRN SENÁTOR: *Tisztelt szenátortársaim, kijelentettem, hogy a bírósághoz fordulás teljesen törvényes, a törvény értelmében. Kollégám, Dingwall úr bizonyos megjegyzéseket tett, melyek nem találkoznak szenátortársam egyetértésével. Ez a kérdés élénk vitára ad okot. Sokakat meghallgattak a bizottságok. Élénk eszmecserek folytak.*

Egyszerűen csak azt akarom mondani kollégámnak, hogy a bíróságon zajló eljárás teljesen szabályos törvényeink értelmében.

A következő lépésben a szövegnek a korreferencia-relációk szerint annotált változatát közöljük, és kiegészítjük a korreferencia-indexek szövegösszetevőknek megfeleltetett listájával, egy afféle „szószedettel”, amely az annotáció értelmezését segíti. A következő — a korábbi OT-kötetekben publikált elemzések megoldásaitól eltérő — technikát alkalmazzuk:

- *i* + sorszám jelöli a (kor)referáló elemeket,
- *l* + sorszám jelöli a beszédhelyzet aktív és passzív résztvevőit,
- *m* + sorszám jelöli a metadiszkurzív utalásokat,
- *a* + sorszám jelöli a mondandó szempontjából kulcsfontosságú minősítéseket,
- *ma* + sorszám jelöli azokat a (metadiszkurzívnek tekinthető) szövegösszetevőket, melyek kifejezésre juttatják az 11-gyel jelölt beszélő attitűdjét, véleményét (az 119-cel jelzett szövegösszetevő referensével kapcsolatban),
- az index után tett * jelöli a referensnek és/vagy a referálás módjának olyan változásait, melyek a korreferencia-relációt alapvetően nem változtatja meg (pl. a névmásítás bizonyos esetei, hiperonim helyettesítés, fogalmi anafora),
- az index után tett ? az egyértelműen el nem dönthető viszonyra utal; ilyen esetben több index is előfordulhat egymás mellett,
- több index alkalmazása esetén *műveleti jelek* jelzik a referáltjaikból létrejövő referenciális egységet.
- Azokat a szövegösszetevőket, amelyek a beszélők alapvető kommunikációs szándékának megfelelő szövegfókusz szerepében állnak, indexük elé írt *FD* jelöléssel látjuk el.
- Differenciált elemzést végzünk, amennyiben a középpontban álló tartalmi elemek esetében részletezésre törekszünk, míg a mélyebb elemzést nem indokoló vagy marginális elemeket figyelmen kívül hagyjuk.
- Nem alkalmazzuk a Petőfi-féle konkatenációs jelölést, hanem a komplex szövegösszetevők tartalmának, a szöveg korreferencia-hálójához kapcsos-

lódásának jobb megvilágítása érdekében zárójelezést használunk, és a záró zárójelek után tüntetjük fel az indexeket.

Ve1/&ind:

[L'honorable Michel Cogger]_{i 1}: [Honorables sénateurs]_{i 0-1 1}, [nous]_{i 0?} ne semblons pas avoir beaucoup de succès avec les [réponses]_{i 01} différées à des [questions]_{i 02} orales. [Je]_{i 1} vais donc essayer une autre voie. [Je]_{i 1} demande à [madame le leader du gouvernement au Sénat]_{i 2} de considérer [cela]_{m01} comme [une question]_{i 02*} différée à une [réponse]_{i 01*}, et [nous]_{i 0?} verrons si cela [nous]_{i 0?} conduit quelque part.

[Voici]_{m01} [la question]_{i 02*}: si on en croit [les médias]_{i 03}, [lorsqu'on a demandé [au ministre de la Santé]_{i 04} – [ce gentilhomme]_{i 04*} [dont]_{i 04*} [nous]_{i 0?} entendons tant parler récemment – [ce]_{m02} qu'[il]_{i 04*} pensait de [la décision des [[compagnies]_{i 07} de [tabac]_{i 08} de [s'adresser aux [tribunaux]_{i 10} pour [obtenir une injonction contre [l'entrée en vigueur du [[projet de loi]_{i 14} C-71]_{i 13}]_{i 12}]_{i 11}]_{i 05}, [il]_{i 04*} a déclaré que [[le fait]_{m03} que [[l'industrie du [tabac]_{i 08}]_{i 06} [exerce [son]_{i 06} [[droit]_{i 17} de [s'en remettre aux [tribunaux]_{i 10}]_{i 09}]_{i 16}]_{i 18}]_{i 05} était – [imaginez]_{ma1} - «[ignoble]_{a1}»]_{i 15}]**FD** _{i 19}.

[Pouvez-[vous]_{i 0-1 1} imaginer [un ministre]_{i 04*} disant [qu'il est [ignoble]_{a1} de la part de [[personnes]_{i 21} morales canadiennes]_{i 07*} [d'exercer [[[les droits]_{i 17} que leur confère [la Charte]_{i 20} de s'adresser aux [tribunaux]_{i 10}]_{i 16}]_{i 22}]_{i 18}]_{i 15*}?]**FD** _{ma1*}

[[L'auteur]_{i 23} de [l'article en question]_{i 24}]_{i 03*} ajoute que [M. Dingwall]_{i 04*} [doit à [l'industrie du [tabac]_{i 08}]_{i 06} et à [tous les Canadiens]_{i 26} [des excuses]_{i 27} pour [ce]_{m04} que [l'auteur]_{i 23} appelle [une «déclaration [ignoble]_{a1}»]_{i 15*&ma1}]**FD** _{i 25}.

[La ministre]_{i 2} va se rappeler sans doute que, il y a quelque temps, [je]_{i 1} [lui]_{i 2} ai demandé si [cela]_{m05} était [la nouvelle norme]**FD** _{i 28}. [La dernière fois que [[M. Dingwall]_{i 04} était censé présenter [des excuses]_{i 27}]_{i 25*}, [il]_{i 04*} a invoqué [[toutes les raisons du monde]_{i 30} pour dire que [ce n'était pas [lui]_{i 04*} [qui]_{i 04*} [devait [faire des [excuses]_{i 27}]_{i 27*}]_{i 25*}, mais [le ministère]_{i 32}]_{i 31}]_{i 29}, parce que [[[ses]_{i 04*&i 32} fonctionnaires]_{i 34} [l']_{i 04*} avaient forcé à [agir ainsi]_{i 35}]_{i 33}]_{i 36} [C']_{m06} était dans le cadre de [l'affaire du [[verre]_{i 39} qu'on disait retrouver dans [le [tabac]_{i 08} à chiquer]_{i 40}]_{i 38}]_{i 37}. Il n'est pas question de [verre]_{i 39*} [cette fois-ci]_{m07}, et [aucun fonctionnaire]_{i 34*} n'est en cause.

A-t-[on]_{i 41} décidé maintenant que, dorénavant, [[on]_{i 41} trouvera [ignoble]_{a1} [toute [personne]_{i 21} qui [exercera [[[ses]_{i 21} [droits]_{i 17} devant [les tribunaux]_{i 10}]_{i 16}]_{i 43}]_{i 18} pour [contester [[les mesures]_{i 45} que prend [le gouvernement]_{i 44}]_{i 14*}]_{i 46}]_{i 42}]**FD** _{i 15*}?

Si [[M. Sharp]_{i 47} est encore en bonne santé]_{i 48}, allons-[nous]_{i 0} [lui]_{i 47*} demander conseil [là-dessus]_{m08} également?

[L'honorable Joyce Fairbairn]_{i 2} ([leader du gouvernement]_{i 2}): [Honorables sénateurs]_{i 0-1 2}, [[[l'industrie du [tabac]_{i 08}]_{i 06} [a choisi d'[exercer [[[le droit]_{i 17} que [lui]_{i 06} confère [la loi]_{i 20*} de [s'adresser aux [tribunaux]_{i 10}]_{i 09}]_{i 16}]_{i 43*&i 22}]_{i 18}]_{i 05*}. [[Le gouvernement]_{i 44} [le]_{m09} fait [lui]_{i 44*} aussi.]**FD** Il est évident que [[notre droit]_{i 20*} prévoit que [[les deux parties]_{i 06+i 44} [peuvent [avoir recours aux [tribunaux]_{i 10}]_{i 09}]_{i 16}]_{i 43*}]**FD** _{i 22}]_{i 49}. En ce qui concerne [M. Sharp]_{i 47}, je [l']_{i 47*}ai rencontré l'autre soir. [[Il]_{i 47*} est en bonne santé]**FD** _{i 48}. [Comme toujours, [je]_{i 2} vais transmettre [les questions]_{i 02*} du [sénateur Cogger]_{i 1} et, bien sûr, [ses]_{i 12i 47?} [réponses]_{i 01*} à [M. Sharp]_{i 47}.]**FD**

[Le sénateur Cogger]_{i 1}: [Honorables sénateurs]_{i 0-1 1}, [cela]_{m10} [ne répond pas]**FD** _{i 01*} à [la question]_{i 02}. [Je]_{i 1} sais que [[ces [compagnies]_{i 07}]_{i 06} ont tout à fait [[le droit]_{i 17} de [s'adresser aux [tribunaux]_{i 10}]_{i 09}]_{i 16}]_{i 43*}, comme [la ministre]_{i 2} [le]_{m11} précise. [[Ce qui]_{m12} est répréhensible]**FD** _{ma1*}, c'est que [[le ministre]_{i 04} juge [cela] [ignoble]_{a1}]_{i 15}.

Que pourrait-[on]_{i 41} faire à [ce sujet]_{i 15?} Au nom de qui [le ministre Dingwall]_{i 04} [parle]_{i 15-t-[il]_{i 04*}? Est-ce au nom du [gouvernement]_{i 44}? [Le gouvernement]_{i 44} va-t-[il]_{i 44*} demander [au ministre]_{i 04} de [s'excuser]_{i 27*} ou va-t-[il]_{i 44*} [passer par-dessus la tête de [[son]_{i 44*} propre ministre]_{i 04} et [transmettre [ses]_{i 44*} propres [excuses]_{i 27}]_{i 27*}]_{i 50?}}

[Les Canadiens]_{i 26} commencent à en avoir assez du [gouvernement]_{i 44}. Il n'y a pas si longtemps, durant [les délibérations sur le [projet de loi]_{i 14} concernant l'aéroport Pearson]_{i 51}, [[le gouvernement]_{i 44} voulait qu'il soit [illégal]_{a2} de [[poursuivre]_{i 09*} [le gouvernement]_{i 44}]_{i 46*}]**FD** _{i 52}.

Laissons [M. Sharp]_{i 47} de côté pour un moment. [Il]_{i 47} se repose probablement avant [les élections]_{i 53}.

[[Madame le leader du [gouvernement]_{i 44} au [Sénat]_{i 54}]_{i 2} va-t-[elle]_{i 2} [s'excuser]_{i 27*}]_{i 50?} Va-t-[elle]_{i 2} inviter [[son]_{i 2} collègue, le ministre de la Santé]_{i 04}, à [le]_{m13} faire? [[Le premier ministre]_{i 55} va-t-il [présenter des [excuses]_{i 27}]_{i 27*}]_{i 50?}

[Le sénateur Fairbairn]_{i 2}: [Honorables sénateurs]_{i 0-1 2}, [j']_{i 2} [ai déclaré que [[[le recours aux [tribunaux]_{i 10}]_{i 09} était tout à fait [légitime]_{a3}]_{i 22*}, aux termes de [la loi]_{i 20*}]**FD** _{i 22*}]_{i 49*}. [[Mon]_{i 2} collègue, M. Dingwall]_{i 04*}, a formulé [certaines observations]_{i 15*&i 36*} qui [ne rallient pas l'approbation de [[mon]_{i 2} vis-à-vis]_{i 1}]_{ma1*}. [Cette [question]_{i 02*}]_{m14} donne lieu à [un débat]_{i 56} [animé]_{a4}. [Beaucoup de personnes]_{i 57} ont témoigné devant [les comités]_{i 58}. Il y a eu [des échanges]_{i 56*} [animés]_{a4}.

[Je]_{i 2} veut simplement dire à [[mon]_{i 2} collègue]_{i 1} que [[[la procédure qui se déroule devant [les tribunaux]_{i 10}]_{i 05*?i 18*?} est tout à fait [appropriée]_{a3}]_{i 22*}, aux termes de [notre loi]_{i 20*}]**FD** _{i 22*}.

Az alábbi lista nemcsak az indexek jelölte szövegösszetevőket adja meg, hanem az is kiolvasható belőle, hogy az elemi szövegösszetevőkből milyen komplex szövegösszetevők jönnek létre.

a1 = aljas, gyalázatos

a2 = törvénytelen

a3 = törvényes (= -a2!)

a4 = élénk

i 01 = válasz

i 02 = kérdés

i 03 = a sajtó

i 03* = i03 (a sajtó) egy konkrét megtestesülése (i23 + i24)

i 04 = Dingwall

i 04* = i04 (Dingwall), illetve egy miniszter, mint amilyen i04 (Dingwall) is

i 05 = i06 (a dohányipari társaságok) elhatározása i13 (a dohányzás elleni törvény) bíróság előtti megtámadásáról

i 06 = a dohányipari i07-k (társaságok)

i 07 = társaságok (= jogi személyek)

i 07* = kanadai jogi i21-k (személyek)

i 08 = dohány

i 09 = i10-hez (bírósághoz) fordulás⁶

i 10 = a bíróság(ok)

i 11 = annak elérése, hogy a bíróság akadályozza meg i12-t (a dohányzás elleni törvénytervezet életbe lépését)

i 12 = i13 (a dohányzás elleni törvénytervezet) életbe lépése

i 13 = a dohányzás elleni i14 (törvénytervezet)

i 14 = törvénytervezet

i 14* = i44 (a kormány) által hozott i45 (intézkedés)

i 15 = i04 (Dingwall) kijelentése

i 16 = i09 (a bírósághoz fordulás) i17-e (joga)

i 17 = jog

i 18 = i16 (a bírósághoz fordulás jogának) gyakorlása

i 19 = az i03-ból (a sajtóból) megismert tényállások

i 20 = alkotmány?

i 21 = személy

---

⁶ i18 tautologikus i09-hez képest

- i 22 = i20 (az alkotmány) biztosítja i43-at (a bírósághoz fordulás jogának birtoklását)
- i 23 = i24 (a kérdéses cikk) szerzője
- i 24 = a kérdéses cikk
- i 25 = i04 (Dingwall) i27-i (bocsánatkérési) kötelezettsége
- i 26 = minden kanadai polgár
- i 27 = bocsánatkérés
- i 28 = az új norma (szabály, módi)
- i 29 = amit i04 (Dingwall) korábban mondott
- i 30 = mindenféle okok
- i 31 = az az állítás, miszerint nem i25*, hanem i32-nek (a minisztériumnak) kell i27 (bocsánatot kérnie)
- i 32 = a minisztérium
- i 33 = az az állítás, miszerint i04-et (Dingwallt) i34 (Dingwall és/vagy a minisztérium tisztviselői) kényszerítette i35-ra (közelebbről meg nem határozott korábbi cselekedetére)
- i 34 = i04 (Dingwall) és/vagy i32 (a minisztérium) tisztviselői
- i 35 = i04 (Dingwall) közelebbről meg nem határozott korábbi cselekedete, melyből i25* (Dingwall bocsánatkérési kötelezettsége) következne
- i 36 = az előző mondatban kifejtett tényállások
- i 37 = az i38 (állítólag a bagóban talált üveg) – affér
- i 38 = az állítólag i40-ben (a bagóban) talált i39 (üveg)
- i 39 = üveg
- i 40 = bagó, rágni való dohány
- i 41 = ≈ a kormány
- i 42 = minden i21, akire igaz i18
- i 43 = i16 (a bírósághoz fordulás jogának) birtoklása
- i 44 = a kormány (≈ i41)
- i 45 = intézkedés
- i 46 = i14* vitatása
- i 47 = M. Sharp
- i 48 = az az állítás, miszerint i47 M. (Sharp) jó egészségnek örvend
- i 49 = mindaz, amit i2 ebben a fordulóban mondott
- i 50 = a miniszter helyett bocsánatot kérni
- i 51 = a Pearson repülőtérre vonatkozó törvénytervezet vitája
- i 52 = i44 a (kormány) szándéka, hogy a2 (törvénytelen) legyen i46* (a kormány intézkedéseinek vitatása) (≈ i15*)
- i 53 = választások
- i 54 = a Szenátus
- i 55 = a miniszterelnök
- i 56 = vita

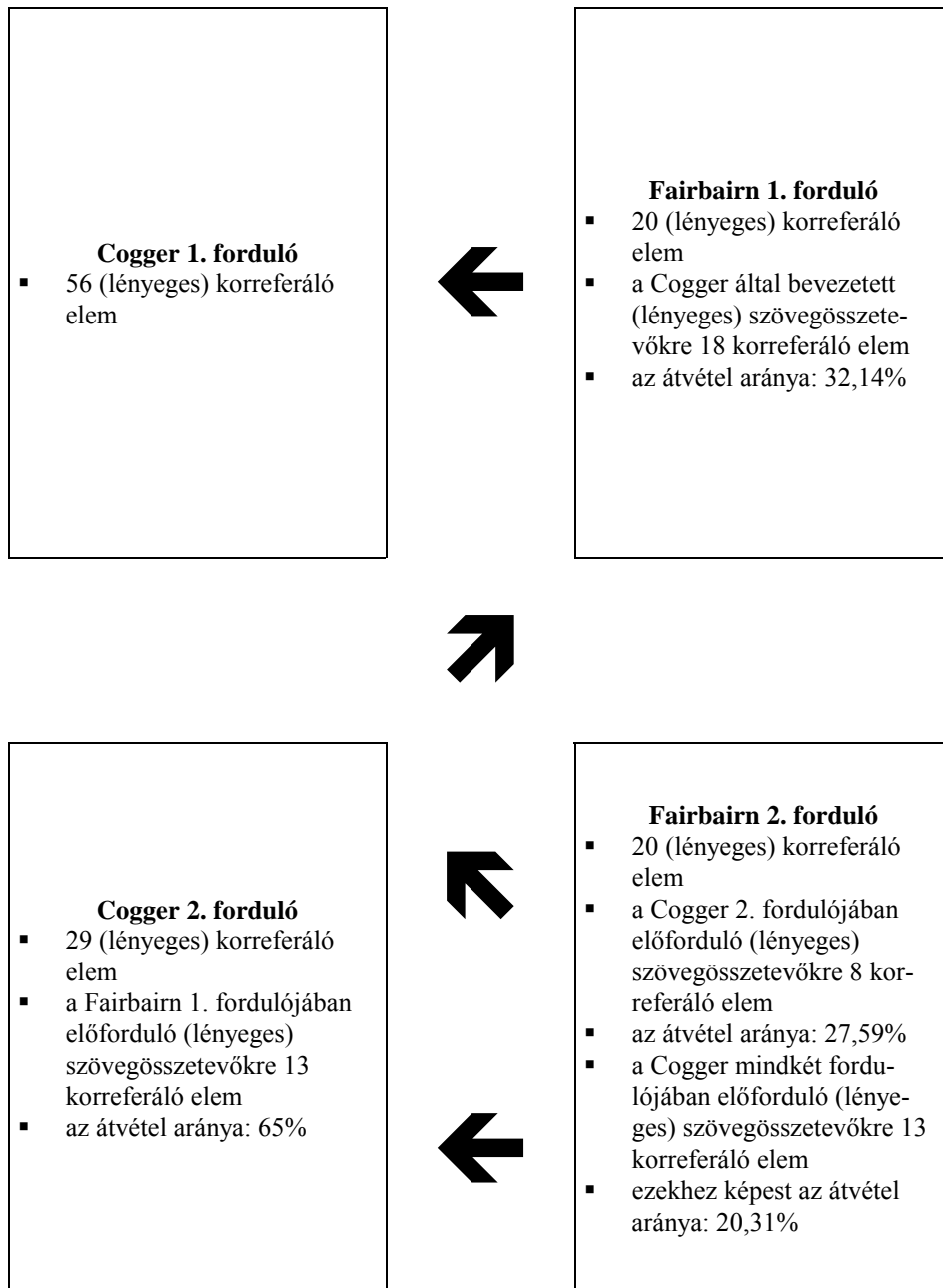

i 57 = sokan
i 58 = bizottságok
l 0 = az összes szenátor
l 1 = Cogger
l 2 = Fairbairn
m01 = amit l1 mond
m02 = amit i04 gondol/mond (= i15)
m03 = i05
m04 = i15
m05 = ~ i31
m06 = i36
m07 = i19
m08 = ??
m09 = i18
m10 = i49
m11 = i43*
m12 = i15
m13 = i27*
m14 = i19? i05? i52?
ma1 = l1 véleménye i19-ről

A komplex szövegösszetevők létrejötteinek és a szövegértelem alakulásában játszott szerepének jobb megvilágítása céljából lássunk egy példát közelebbről is! Az egyik lényeges kérdés Cogger szenátor mondandójában a *jogorvoslathoz való jog gyakorlása*; ez az i18-cal jelölt szövegösszetevő. Ennek öt előfordulását találjuk a dialógus egészében. Az első esetben az i05 indexszel jelölt komplex szövegösszetevő közvetlen összetevőjeként jelenik meg az i06 indexszel jelölt *dohányipari társaságokkal* összekapcsolva. Ez a komplex egység aztán az a1 indexszel jelölt *aljas, gyalázatos* minősítéssel együtt az i04 indexszel jelölt miniszter (*Dingwall*) i15-tel jelölt kijelentésének összetevője. A második esetben az i15-tel jelölt kijelentés virtuális (más i04-hez hasonló potenciális beszélőkre kiterjedő) általánosításából származó i15* közvetlen összetevője az a1 indexszel jelölt *aljas, gyalázatos* minősítés hatókörében, az i07-tel jelölt *kanadai jogi személyek* társaságában. A harmadik esetben szintén egy i15* indexszel jelölt, az i15-nek egy másfajta (a jövőre vonatkozó) virtuális általánosításából származó komplex szövegösszetevő közvetlen összetevője, az i21 jelű *személy* és az i46 jelű *a kormány intézkedéseinek vitatása* összetevőkkel összekapcsolva, ismét csak az a1 indexszel jelölt *aljas, gyalázatos* minősítés hatókörében. Ez a három előfordulás Cogger szenátor megnyilatkozásában található, és jól mutatja, miként halad érvelése az egyeditől az

általános felé, hogy erről az általános, elvi síkról bírálja az egyedi esetet. A hátralévő két előfordulást Fairbairn szenátor válaszaiban találjuk. Először az i05*-gal jelölt komplex szövegösszetevő részeként, ami nem más, mint a fön-
tebb már tárgyalt i05 más formában való megisméltése, de ez itt — Cogger szenátor megnyilatkozásától eltérően — nincs további komplex összetevőbe ágyazva. Másodszer már nem is lehetünk benne biztosak, hogy *a bíróságok előtt folyó eljárás* konkrétan *a dohányipari ügyre* vagy általában a *jogorvoslathoz való jog gyakorlására* vonatkozik-e. Ekkor az i22* indexszel jelölt, a *jogorvoslathoz való jogot az alkotmány biztosítja* parafrázisaként felfogható jelentésegység részeként az a3-mal jelölt *megfelelő, törvényes* minősítés hatókörében áll. Föltűnik, hogy a válaszfordulókban a beszélő nem jut el (nem kíván eljutni) azoknak a komplex szövegösszetevőknek a szintjéig, melyekkel kapcsolatban a kérdésfordulókat produkáló beszélő kérdőre vonja, hanem beéri az elemibb komponensek felhasználásával. Magyarul: a kérdés i15-re (*Dingwall kijelentésére*) és annak lehetséges általánosításaira vonatkozik, a válasz viszont ennek a kijelentésnek (pontosabban: a kijelentés felidézésekor Cogger által mondottaknak) csak egy összetevőjét veszi tekintetbe.

Ez a megfigyelés máris elvezet bennünket a dialógus egészében érvényesülő szövegösszefüggés problémáihoz. A következő lépésben meg fogjuk vizsgálni kvantitatív szempontból, hogy az egyes fordulók hogyan kapcsolódnak egymáshoz a korreferencia-relációk tekintetében. Az 1. ábrán (52. oldal) azt szemléltetjük, hogyan vezetik be a (dialógusbeli kommunikációs célok szerint lényeges) szövegösszetevőket a beszédpartnerek, és milyen mértékben létesülnek korreferenciális kapcsolatok a fordulópárok között. Világosan kiderül, hogy a Fairbairn szenátor válaszfordulói kevésbé, ráadásul egyre csökkenő mértékben kapcsolódnak a kérdésfordulókhoz, míg a kérdező fél második fordulójában igen szoros korreferenciális szálakkal kapcsolódik ahhoz, amit beszédpartnere neki mondott. Ebből pedig arra is következtethetnénk, hogy dialógusszinten a korreferencialitás a szövegösszefüggést csökkentő vagy annuláló mértékű, legalábbis a mennyiségi mutatók alapján. Az is igaz azonban, hogy egy hosszú kérdésre adott igen rövid válasz is adekvátnak ítéltető, s ez esetben nem várható el föltétlenül, hogy a korreferáló elemek a két fordulóban nagy mennyiségi átfedést mutassanak. Márpedig példánk válaszfordulói a kérdésfordulókhoz képest rövidek.

1. ábra

Korreferencia-viszonyok Ve1 fordulói között

Próbáljuk tehát árnyalni a képet, de még mindig kvantitatív eszközökkel: azt nézzük meg, hogy a kérdésfordulók leggyakoribb szövegösszetevőire milyen mértékben utalnak vissza a válaszfordulók. Előbb a fordulópárok közös korrefe-ráló elemeit tüntetjük fel az egyes fordulókban feltárt gyakoriságukkal együtt, kiemelve a gyakorikat és a kommunikációs célok szerint lényegeseket, majd a válaszfordulókban át nem vett, de gyakori szövegösszetevők indexeit soroljuk föl. (A metadiszkurzív utalásokat az utalás céljaként szolgáló korreferens elem-mel együvé vesszük.)

Fairbairn 1. forduló Cogger 1. fordulóval korreferens elemei			
<i>Cogger</i>		<i>Fairbairn</i>	
<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>	<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>
i06	4	i06	3
i08	4	i08	1
i10	4	i10	2
l1	4	l1	2
i02	3	i02*	1
i05+m03	3	i05*	1
i16	3	i16	2
i17	3	i17	1
i18	3	i18+m09	2
l2	3	l2	3
i01	2	i01*	1
i09	2	i09	2
i47	2	i47	5
i20	1	i20*	2
i22	1	i22	2
i43	1	i43*	2
i44	1	i44	3
i48	1	i48	1

1. táblázat

Az 1. táblázat azt mutatja, hogy az első kérdésforduló leggyakoribb (tehát vélhetőleg fontos) szövegösszetevői az első válaszfordulóban is megjelennek (azt sugallva, hogy a válasz adekvát); a gyakorisági mutatók eltérései azonban valamilyen értelmi divergenciára utalhatnak. Mindkét fordulóban szó van a do-hányipari társaságokról és a Cogger megnyilatkozásában hozzájuk kapcsolódó egyszerű vagy komplex jelentés-összetevőkről, és szó van a jogról és a bírósági eljárásról. Hogy az i08 indexszel jelölt *dohány* Fairbairn válaszában nem kap olyan jelentőséget, mint Coggernél, az nem meglepő, hisz Cogger egy mellék-szálat is felvesz (i37: ‘a bagóban talált üveg-affér’). Sajátos azonban, hogy az

i47 jelölte M. Sharp, aki a kérdésben mellékes figuraként bukkan fel, messze a leggyakoribb korreferáló elemnek felel meg a válaszfordulóban. A válaszadó mintha kapna az alkalmon, hogy megnyilatkozását nem a voltaképpeni tárgyról szólva kapcsolhatja a kérdéshez. Nem véletlenül szólít fel Cogger arra a második kérdésfordulóban, hogy ne M. Sharpról beszéljenek.

A 2. táblázat aztán rávilágít a lényeges eltérésekre: a kérdésforduló több eleme, melyek mind a leggyakoribbak közül valók (sőt maga a messze leggyakoribb elem: i04: ‘az egészségügyi miniszter, Dingwall’), hiányzik a válaszfordulóból.

Cogger 1. fordulóban leggyakoribb, Fairbairn 1. fordulóból hiányzó elemek		
i04	13	<i>Dingwall</i>
i15+m04	5	<i>Dingwall kijelentése</i>
a1	4	<i>aljas, gyalázatos</i>
i27	4	<i>bocsánatkérés</i>
i21	3	<i>személy(ek)</i>
i25	3	<i>Dingwall bocsánatkérési kötelezettsége</i>
ma1	3	<i>Cogger véleménye</i>

2. táblázat

Cogger 2. forduló Fairbairn 1. fordulóval korreferens elemei			
<i>Fairbairn</i>		<i>Cogger</i>	
<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>	<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>
i47	5	i47	2
i06	3	i06	1
i44	3	i44	10
l2	3	l2	5
i09	2	i09	2
i10	2	i10	1
i16	2	i16	1
i43*	2	i43*+m11	2
l1	2	l1	2
i01*	1	i01*	1
i02*	1	i02	1
i17	1	i17	1
i49	1	m10=i49	1

3. táblázat

Azt az 1. ábrából már tudjuk, hogy Cogger reakciója a korreferáló elemek szempontjából igen szorosan kapcsolódik Fairbairn első válaszfordulójához, ezért a 3. táblázat adataiból a jelentős gyakoriságetéréseket emeljük ki. Jól látható, miként igyekszik Cogger eliminálni az irreleváns vagy kevésbé lényeges beszédanyagokat: i47-et ('M. Sharp') és i06-ot ('a dohányipari társaságok'), hogy a figyelmet minél inkább mondandójának lényegére terelje.

Fairbairn 1. fordulóban leggyakoribb és Cogger 2. fordulóból hiányzó, valamint Cogger 2. fordulóban leggyakoribb és Fairbairn 1. fordulóból hiányzó elemek			
<i>Fairbairn</i>		<i>Cogger</i>	
<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>	<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>
i18+m09	2	<i>a bírósági jogorvoslatra való jog gyakorlása</i>	
i20*	2	<i>az alkotmány, a jog</i>	
i22	2	<i>a jogorvoslati lehetőség törvény által biztosított volta</i>	
i05*	1	<i>a dohányipar akciója</i>	
i08	1	<i>dohány</i>	
<i>bocsánatkérés</i>		i27+m13	7
<i>Dingwall/a miniszter</i>		i04	6
<i>Dingwall kijelentése</i>		i15+m12	3
<i>a miniszter helyett bocsánatot kérni</i>		i50	3
		a1	1
		a2	1
		i07	1
		i14	1
		i26	1
		i41	1
		i51	1
		i52	1
		i53	1
		i54	1
		i55	1

4. táblázat

A 4. táblázat e képet tovább pontosítja: a Fairbairn által előtérbe helyezett jogi általánosságoknak megfelelő indexek hiányoznak Cogger második fordulójából, miközben ez utóbbi a kérdés lényegéhez tartozó jelentés-összetevőket (i04: 'miniszter, Dingwall', i27: 'bocsánatkérés', stb.) mennyiségileg is kiemeli.

Az 5. és a 6. táblázat azt mutatja, hogy Fairbairn második válaszában (Cogger erősködésének eredményeképpen) már előfordul két, a kérdés szempontjából alapvető elem: i04: ‘Dingwall’ és i15: ‘Dingwall kijelentése’, viszont továbbra sem talál visszhangra a ‘bocsánatkérés’ (i27) emlegetése, és a ‘kormány’-t (i44) mint az ügyben végső soron felelős testületet sem említi. Ha mármost Fairbairn második fordulóját végleges, összegző válaszként vesszük figyelembe, és megnézzük, milyen korreferenciális szálakkal kapcsolódik Cogger két fordulóban megfogalmazott kérdéséhez (7. és 8. táblázat), még inkább kitűnnek az aránytalanságok. Az ellenzéki szenátor Dingwall tizenkilencszeri, a miniszter kijelentésének pedig nyolcszori felemlítésével tudja csak elérni, hogy a kormánypárt vezére összesen 1-1 említés erejéig reagáljon az e beszéd tárgyakra vonatkozó kérdésre. Tizenegyszeri említés sem elég azonban ahhoz, hogy Cogger rábírja Fairbairnt a bocsánatkéréssel kapcsolatos állásfoglalásra. A kormánypárt vezére ezzel szemben előszeretettel hivatkozik a jogorvoslathoz való jog elvont kategóriájára (i22).

Fairbairn 2. forduló Cogger 2. fordulóval korreferens elemei			
<i>Cogger</i>		<i>Fairbairn</i>	
<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>	<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>
i04	6	i04*	1
l2	5	l2	6
i15+m12	3	i15*	1
i09	2	i09	1
l1	2	l1	2
i02	1	i02*	1
i10	1	i10	2
m10=i49	1	i49*	1

5. táblázat

Cogger 2. fordulóban leggyakoribb, Fairbairn 2. fordulóból hiányzó elemek		
i44	10	<i>a kormány</i>
i27+m13	7	<i>bocsánatkérés</i>
i50	3	<i>a miniszter helyett bocsánatot kérni</i>
i43*+m11	2	<i>bírósági jogorvoslati joggal bírni</i>
i47	2	<i>M. Sharp</i>

6. táblázat

Annyit már az eddigiekből is leszűrhetünk, hogy a beszédpartnerek kellő kooperációs szándékának hiánya (az „egymás mellett való elbeszélés”) előfeltéve-seinknek megfelelően valóban lemérhető a korreferencia-viszonyok alakulásán. A fordulók már csak a korreferencialitás tekintetében is (többé-kevésbé összetett) értelmi egységnek bizonyulnak, míg közöttük lazább a korreferenciális kapcsolódás. Ez a kapcsolódás azonban létezik, sőt: már a korreferáló elemek kvantitatív jellemzőinek szintjén megragadható a beszélőknek a dialógus globális szövegösszefüggésének megteremtésére irányuló törekvése. Hasonlóképpen megjelennek a regresszivitás/rekurzivitás jelei is. Az elemzés eddigi lépései azonban vélhetőleg nem adtak mindenben választ a korreferenciára mint a dialógusban ható globális szövegösszefüggés-teremtő erőre vonatkozó kérdéseinkre. Különösen arra nem, hogyan válik szövegegésszé, globálisan koherenssé az a dialógus, melynek résztvevőit nem egyazon kommunikációs szándék vezérli, s így nem (egészen) ugyanarról beszélnek.

Fairbairn 2. forduló Cogger 1. és 2. fordulóval korreferens elemei			
<i>Cogger</i>		<i>Fairbairn</i>	
<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>	<i>összetevő</i>	<i>gyakoriság</i>
i04	19	i04*	1
i15+m04+m1 2	8	i15*	1
12	8	12	6
11	6	11	2
i10	5	i10	2
i02	4	i02*	1
i09	4	i09	1
i05+m03	3	i05	1
i18	3	i18*	1
ma1	3	ma1	1
i36+m06	2	i36*	1
i20	1	i20*	2
i22	1	i22*	4

7. táblázat

A következő lépést — ebben az irányban — még mindig a korreferáló elemek gyakorisági mutatóiból kiindulva tegyük meg, de vegyük tekintetbe szemantikai kapcsolataikat, fogalmi mezőkbe rendezhetőségüket is. A 9. táblázatban az ennek alapján makroszintű jelentéskomponensekké összevont koindexált szövegösszetevőket tüntettük fel, csökkenő gyakoriság szerinti sorrendben. Ebből mindenekelőtt megállapítható, hogy mik is a dialógus egészének fő témái, amelyek a globális kohézió alapelemei. A korábbi táblázatokhoz visszalapozva

látjuk ugyanis, hogy a három leggyakrabban aktualizált fogalmi mezőhöz tartozó indexek mindkét beszélő megnyilatkozásaiban előfordulnak, még ha egyenlőtlen eloszlásban is. Ezen túlmenően azonban lehetőségünk nyílik annak vizsgálatára is, hogy ezeket a fogalmi mezőket az egyes beszélők miként aktualizálják, és milyen komplex szövegösszetevőkben öltenek testet.

Cogger 1. és 2. fordulóban leggyakoribb, Fairbairn 2. fordulóból hiányzó elemek		
i27+m13	11	<i>bocsánatkérés</i>
i44	11	<i>a kormány</i>
a1	5	<i>aljas, gyalázatos</i>
i06	5	<i>a dohányipari társaságok</i>
i08	4	<i>dohány</i>
i16	4	<i>a bírósági jogorvoslathoz való jog</i>
i17	4	<i>jog</i>
i47	4	<i>M. Sharp</i>

8. táblázat

Koindexált szövegösszetevők mint makroszintű jelentéskomponensek megvalósulásai: a leggyakoribb elemek összevont gyakoriság szerinti sorrendben		
Előfordulások	indexek	meghatározás
55	i05+i09+i10+i16+i17+i18+i20+i22+i43+m03+m11	<i>a jog és a bírósági jogorvoslat</i>
30	i04+i15+m04+m12	<i>(ei.) miniszter (Dingwall) és D. kijelentése</i>
24	i14+i44+i45+i32+i41+i55	<i>a hatalmat gyakorlók és intézkedéseik</i>
17	i25+i27+i50+m13	<i>bocsánatkérés</i>
17	l2	<i>a kormánypárti szenátorok vezetője</i>
10	l1	<i>Cogger</i>
10	i02+i01	<i>kérdés és válasz</i>
9	i47	<i>M. Sharp</i>
8	i06	<i>a dohányipari társaságok</i>
8	i07+i21+i26	<i>(jogi) személyek, kanadaiak</i>
5	a1	<i>aljas, gyalázatos</i>
5	i08	<i>dohány</i>
5	l0	<i>a szenátorok</i>
5	ma1	<i>Cogger véleménye Dingwall kijelentéséről</i>

9. táblázat

A leggyakrabban felidézett fogalmi mező a 'jog és a bírósági jogorvoslat'. Az ennek megfelelő elemibb és összetettebb komponensek Cogger megnyilatkozásainak öt, Fairbairn megnyilatkozásainak pedig három makrostrukturális összetevőjében vannak jelen. Az első ízben Cogger tényismertetésébe vannak ágyazva, és az i15 ('Dingwall kijelentése'), illetve az i19 ('a sajtóból megismert tényállások') komplex szövegösszetevő alkotóelemei. Másodsorra az i15 jelű összetevő módosulásában bukkannak fel; ez általánosítást tartalmaz: *Dingwall*, azaz egy konkrét miniszter helyett a szenátor már általában *egy miniszterről* (*un ministre*), a dohányipari társaságok helyett pedig kanadai jogi személyekről beszél. Ez az i15*-gal jelölt komplex szövegösszetevő ráadásul egy kérdés, még hozzá szónoki kérdés hatókörébe esik, s így módon az ma1-gyel jelölt beszélői attitűd-kifejezés mint szövegjelentés-elem részét képezi.⁷ Harmadjára ugyancsak i15-nek egy másik, szintén általánosítást tartalmazó módosulásában fedezzük fel. Itt az általánosítás részint időbeli (prospektív) jellegű, részint a potenciális/virtuális megnyilatkozók körét bővíti tovább (az egy miniszterről az on általános alany használata révén — feltehetőleg — a kormányra), részint pedig a potenciálisan sérelmet szenvedőkét (a kanadai jogi személyekről minden személyre). Fairbairn szenátor első válaszában a kérdéses fogalmi mezőbe tartozó korreferáló elemek először is i05* ('a dohányzás elleni törvénytervezetnek a dohányipari társaságok általi megtámadása') keretében jelennek meg; ez nem más, mint a korábban Cogger által tett ténymegállapítások egyik részösszetevője. Ehhez kapcsolódik az az állítás, hogy a bírósági jogorvoslat lehetőségével a kormány is él, valamint az i22 jelű komplex összetevő ('a jogorvoslathoz való jogot a törvény biztosítja'); erről észre vesszük, hogy egyrészt ez már Cogger kérdésében is jelen volt, de a jelentésszerkezet hierarchiájának alacsonyabb szintjén, másrészt pedig maga Fairbairn is felhasználta már egyszer válasza első mondatában, szintén egy magasabb hierarchikus egység összetevőjeként. Cogger szenátor viszontválaszában és megismételt kérdésében előbb leszögezi, hogy tudja, amit vitapartnere állít (tisztában van i22 tényével), majd ismét i15 ('Dingwall kijelentése'), illetve az ma1 jelű attitűdkifejező metadiszkurzív elem hatókörébe állítja vissza a kérdéses szövegjelentés-összetevőket. Az ma1 ráadásul ezúttal explicitebb megfogalmazást nyer (*répréhensible* = elítélendő). Mindehhez még egy újabb állítást is hozzáfűz a szóban forgó fogalmi mező elemeit egy újabb komplex szövegösszetevőbe (i52) ágyazva: elmondja, hogy a kormány egy korábbi ügy kapcsán már el akarta érni, hogy vele szemben ne lehessen jogorvoslattal élni. Fairbairn szenátor második válaszában ismétlésre, sőt önismétlésre szorítkozik, nem riadva vissza a tautológiától sem, és megnyi-

---

⁷ Az ilyen szövegösszetevők azonosítása és jelölésmódja külön problémákat vet fel, melyekkel most nem foglalkozhatunk.

latkozásában továbbra is az i22 ('a jogorvoslathoz való jogot a törvény biztosítja') megfogalmazás-változatai a maximális komplexitású szövegösszetevők.

Ami a 'hatalom(gyakorlás)' fogalmi mezejét illeti, még feltűnőbb a különbség. Az ide tartozó jelentés-összetevők szinte kizárólag az ellenzéki kérdező beszédében vannak jelen, különböző szövegösszetevőkbe ágyazva, illetve azokkal összekapcsolva. A kormánypárti szenátor első válaszában csak a kormányt említi meg, azzal, hogy az is él(het) jogorvoslattal, a másodikban pedig a kormány egyik tagját, Dingwallt, a Coggernél kulcsfontosságú ma1 egy változatába ágyazva; ővele kapcsolatban pedig megállapítja, hogy tett bizonyos kijelentéseket, melyekkel Cogger nem ért egyet. Az ma1 jelentés-összetevő e változatából azonban hiányoznak mindazon alapvető jegyek, melyek Cogger mondandójának lényegéhez tartoztak, viszont belekerül a Coggerre mint megnyilatkozóra való utalás (11), ami a minősítés érvényét maximálisan korlátozza. Ez a minősítés Cogger megnyilatkozásaiban éppenséggel semmilyen korlátozás alá nem esik.

Láttuk, hogy az i04-hez ('Dingwall') kapcsolódó fogalmi mező önmagában is az egyik legfontosabb jelentéskomponense a szövegnek. Ékesszóló tény, hogy ez szinte kizárólag Cogger megnyilatkozásaiban van jelen, több ízben is kérdés hatókörében, szövegfókusz-szerepben, illetve i27-tel ('bocsánatkérés') összekapcsolva, i25-be ('bocsánatkérési kötelezettség') ágyazva. Ez utóbbi külön is fontos jelentés-összetevő. Ahogyan fentebb megfigyeltük, a kormánypárt vezére Dingwallt a végén csak megemlíti (egyetlenegyszer), de semmilyen új, érdemi információt hordozó komplex szövegösszetevőt nem alkot köré, a bocsánatkérés fogalmi mezeje pedig végképp semmilyen formában nem aktualizálódik válaszaiban. Érdekes megjegyezni végül, hogy a dialógussal mint funkcionális kerettel összefüggő fogalmi mezőt ('kérdés és válasz') aktualizáló szövegelemek a beszédpartnernek megnyilatkozásaiban következetesen eltérő aktuális referenciával szerepelnek.

A dialógus egészét áttekintve észrevesszük, hogy mindezzel a szövegfókuszok alakulása is párhuzamban áll: semmi sem talál visszhangra Fairbairnnél, ami Coggernél szövegfókusz-szerepet kapott.

Összefoglalva a verbális interakció lezajlásának jellemzőit: a kérdező fél egy konkrét eset kapcsán egy miniszter felelősségét firtatja, és más példákat is felhasználva, fokozatos általánosítások révén alapvetően morális természetű támadást intéz a kormány ellen. Erről a beszédpartner következetesen nem vesz tudomást, és semmitmondó megnyilatkozásokkal igyekszik eleget tenni válaszási kötelezettségének. A dialógust így — képszerűen — szétesőnek minősíthetnénk.

4. Másutt sincs ez másként, avagy a koherencia létrejöttének szintjei

Elemzésünk alapján máris lehetséges volna felelni a tanulmány elején feltett kérdésekre, azonban célszerű a dialógus szövegegész jellegének kérdéséhez egy további példa vizsgálatának tanulságait is levonni. A korpusz ismertetésében kiemeltük Ve1 és Ve2 rokon vonásait és sajátosságait is. Ve2-ről jegyezzük meg, hogy a három forduló közül az első kettőnek írott-szöveg-felolvasás jellege, az interakció lefolyásának Ve1-hez képest merevebb formalizáltsága még erősebben a beszédpartnerek által közösen felépítendő szövegösszefüggés, illetve a dialógus mint szövegegész ellen ható centrifugális erők lehetnek. Az interakciót maga az egyik résztvevő minősíti eredménytelennek a harmadik fordulóban.

Egyszerű olvasás után, mélyebb elemzés nélkül is felfigyelünk azonban arra, hogy a beszédpartnerek mintha mégis ugyanarról beszélnének, és Ve2 fordulói között szorosabb összefüggés volna, mint amelyet Ve1 esetében tapasztaltunk. Kontrát válaszfordulója eleve terjedelmesebb; részletes kifejtést nyer benne a kérdező képviselő által bevezetett i01 ('az ügyészségi döntés') és i02 ('a rendőri intézkedés'), pontos tagolással egy-egy választ ad mindhárom feltett kérdésre, és az államtitkár rendszeres deiktikus (képviselő asszony, ön), illetve metadiszkurzív (kérdés, válasz, interpelláció) utalásaival is a dialógusban való eredményes részvételét igyekszik biztosítani. Ve2-ről tehát ellentmondásos képünk van. Mindjárt korreferencia-indexekkel ellátott változatban közöljük, annak előrebocsátásával, hogy nem elemezzük olyan részletezően, mint Ve1-et, és egy-két központi jelentőségű elemi szövegösszetevőtől eltekintve csak a globális szövegösszefüggés szempontjából lényeges komplex szövegösszetevőket láttuk el indexekkel.

Ve2/&ind:

ELNÖK: [...] Tisztelt Országgyűlés! Dr. Kóródi Mária, a Szabad Demokraták Szövetségének képviselője, interpellációt nyújtott be a miniszterelnökhöz: „Bilincsbe verve: az Orbán-kormány esete a diákját védő pedagógussal” címmel. Az interpellációra a téma szerint feladat- és hatáskörrel rendelkező dr. Pintér Sándor belügyminiszter helyett Kontrát Károly államtitkár úr válaszol. Öné a szó, képviselő asszony.

DR. KÓRÓDI MÁRIA (SZDSZ): Köszönöm a szót. Elnök Asszony! Tisztelt Országgyűlés! Államtitkár úr! [2002. január 18-án ügyészi megrovásban részesült egy tanárnő.]_{i 01} [Az a tanárnő, aki 2000 januárjában, két évvel ezelőtt egy kislányt akart megkímélni a rendőri kérdezősködéstől. Ezért őt a magukat akadályozva érző rendőrök, diákjai szeme láttára, az utcán rángatták, gázspray-vel lefújták, majd bilincsbe verve elhurcolták.]_{i 02}

[A tanárnőt hivatalos személyek elleni erőszakért, segítségére siető tanár kollégáját bűnpártolásért marasztalta el a Magyar Köztársaság ügyészsége. Az ügyészség azonban nem marasztalta el a magukat nem megfelelően igazoló, kétesen viselkedő rendőröket, sőt eljárásukat jogosnak minősítette.]_{i 01*}

[Az ügyészség döntése üzenet értékű, mint ahogy üzenet értékű a diákjait védő tanárnő meghurcolásának és megaláztatásának két éve alatt tanúsított [kormányzati magatartás]_{i 04} is.]_{FD i 03}

[Én magam több alkalommal tettem fel kérdést szóban és írásban Pintér Sándor belügyminiszternek és Pokorni Zoltánnak, az oktatási tárca volt vezetőjének. Egyetlenegyszer sem, egyetlen percig sem ismerték el, hogy az erőszakos fellépésért felelősséggel tartoznak. Sőt, az egyszerű emberekkel szemben elvtelenül védtek a mundér becsületét. Ennél is nagyobb baj, hogy ígéretük ellenére nem hozták meg azokat az intézkedéseket, amelyek legalább a jövőre nézve védetté tehetnék az iskolákat a rendőri túlkapásokkal szemben.]_{i 04}

[A tanárnő története megdöbbentő, és minden fordulatában jól tükrözi [az Orbán-Pintér-Pokorni kormány mentalitását.]_{i 05}]_{FD i 03*}

[A hatalom mindent megtehet, a rendőrség, az ügyészség tévedhetetlen, intézkedéseik, döntéseik megkérdőjelezhetetlenek. Aki pedig ezt mégis megteszi, az megfizet érte, mint a diákjait megvédeni akaró tanárnő. Az oktatási tárca pedig karba tett kézzel nézi végig, ahogy pedagógusokat hurcolnak meg a nyilvánosság előtt.]_{i 05*}

[Kérdezem, miként következhetett be, hogy [a rendőrség, az ügyészség nem [a rendszerváltás demokratikus értékeit]_{i 07} és [a törvények szellemét]_{i 08} követi, hanem pusztán [a Fidesz-kormány vélt hatalmi érdekeit]_{i 09}]_{FD i 06}. Miért [nincs annak személyi következménye, hogy a rendőrség gyakorlata az utolsó négy évben egyre távolodik [a rendszerváltás értékeitől]_{i 07*}, [a társadalom érdekeitől]_{i 11}]_{FD i 10}? Mít [tesz az oktatási tárca [a pedagógusokért és a diákokért]_{i 12}, azért, hogy ne legyenek soha többet [rendőri túlkapásnak]_{i 14} [kiszolgáltatva]_{i 15}]_{FD i 13?}]_{i 16}

Várom megtisztelő válaszát.

ELNÖK: Tisztelt Országgyűlés! Válaszadásra megadom a szót Kontrát Károly államtitkár úrnak.

DR. KONTRÁT KÁROLY belügyminisztériumi államtitkár: Köszönöm a szót. Tisztelt Elnök Úr! Tisztelt Országgyűlés! Tisztelt Képviselő Asszony! Engedje meg, hogy mielőtt [az ön által feltett kérdésekre]_{i 16} válaszolok, a közvéleményt és a tisztelt Házat tájékoztassam [az ön által felvetett és az interpellációban kérdezett ügyről]_{i 02+i 01}.

[[2000. január 18-án előzetes telefonbejelentkezést követően a budapesti XV. kerületi általános iskolában megjelent a BRFK akciószázadának három polgári ruhás beosztottja azzal a céllal, hogy a rendőrhatalóság által körözött személy tartózkodási helyét megállapítsa. Információik szerint a körözött személy lánya az

iskola tanulója. Az osztályfőnök és az igazgatóhelyettes megtagadták a magukat jogszerűen igazoló rendőrök azon kérését, hogy mutassák meg nekik a gyanúsított leányát. A rendőrök ezután igazoltatni kezdték az iskolából távozó tanulókat. A megkezdett adatgyűjtést az iskola dolgozói akadályozták, amely végső soron oda vezetett, hogy az osztályfőnök az igazoltatást végző nyomozót arcul ütötte. A további támadás megakadályozására, kényszerítő eszköz alkalmazására, majd előállítás foganatosítására került sor.]_{i 02*}

[A Fővárosi Ügyészségi Nyomozó Hivatal a rendőrök ellen hivatali visszaélés miatt indított eljárást, amit a budapesti IV. és XV. kerületi ügyészség 2002. január 10-én büncselekmény hiányában megszüntetett. Az eljárás során a tanárnőt megrovásban részesítették hivatalos személy elleni erőszak bűntette, kollégáját pedig bűnpártolás vétsége miatt. A nyomozást megszüntető határozat tudomásom szerint nem jogerős.]_{i 01}

Rátérve [a képviselő asszony kérdéseire]_{i 16}:

1. [A rendőrség kötelessége [a törvények]_{i 17} betartása.]_{i 18} [Azt, hogy mit tehet a rendőr vagy a rendőrség, pontosan előírják [a törvények és a jogszabályok]_{i 17*}]_{i 19}. [A rendőrség jelenlegi vezetése mindent megtesz azért, hogy tagjai, a rendőrség személyi állománya [a hatályos jogszabályok]_{i 17*} előírásainak megfelelően végezzék feladataikat, lássák el szolgálataikat.]_{i 20}

2. Nem értem, hogy a képviselő asszony mire alapozza azt a feltevését, hogy nem [bűnhődnek azok a rendőrök, akik vétének [a hatályos jogszabályok]_{i 17*} ellen]_{i 20*}. [A rendőri vezetés minden jogszabálysértés ellen keményen fellép.]_{i 20*}

3. Az oktatási miniszter nem [az egyes [intézmények]_{i 22} tevékenységéért]_{i 21}, hanem [[[az oktatási rendszer]_{i 25} működéséért]_{i 24} tartozik felelősséggel]_{i 23}. [[Az oktatási intézmények]_{i 22} nem vonhatók ki abból a [társadalmi környezetből]_{i 27}, amelyben működnek.]_{i 26}]_{i 28}

Bízom abban, hogy a képviselő asszony elfogadja [a válaszomat]. Köszönöm a figyelmüket.

ELNÖK: Megkérdezem a képviselő asszonyt, elfogadja-e az államtitkár válaszát.

DR. KÓRÓDI MÁRIA (SZDSZ): Köszönöm a szót, elnök úr. Államtitkár Úr! Kezdhetném azzal is, hogy régebben a miniszterelnökök legalább azzal megtisztelték az Országgyűlést, hogy ha hozzájuk intéztek egy interpellációt, akkor miniszteri szinten válaszoltak a képviselőknek. Természetesen ön is fel tudja olvasni a választ, nem vitatom. [Ez a válasz]_{i 28} azonban felolvasás után is pontosan ugyanolyan [cinikus volt, mint ez az egész eljárás]FD_{i 03*}.

Nem véletlenül adtam azt a címet az interpellációmnak, hogy az Orbán-kormány esete a diákjait védő pedagógussal. [Ez az eset]_{i 02+101} önmagában is felmutatja, hogy [mit gondolnak önök a hatalom gyakorlásáról, mit gondolnak azokról az emberekről, akiket valójában nem polgárként, hanem alattvalóként kezelnek]FD_{i 05*}. [Az ügyészség csak megrovásban részesítette a tanárnőt, mert alacsonynak

ítélte meg az ügyben a társadalmi veszélyesség szintjét.]_{i 01*} [Valóban, a magyar társadalomra nem a tanárnő veszélyes, hanem az a hatalom, amely megalázza, kiszolgáltatottá teszi, alattvalóvá akarja formálni az embereket. Az Orbán-kormány ilyen hatalom, egyebek között ezért is javaslom mielőbbi leváltását.]_{FD}

_{i 03*}

[A választ]_{i 28} pedig nem fogadom el.

ELNÖK: Az interpelláló képviselő asszony nem fogadta el az államtitkár választ.

Kérdezem az Országgyűlést, elfogadja-e. Kérem, szavazzanak! (Szavazás.)

Az Országgyűlés 146 igen szavazattal, 85 nem ellenében, 9 tartózkodással elfogadta a választ.

A használt indexek listája:

i 01 = az ügyészégi döntés

i 02 = a rendőri intézkedés

i 03 = a történet minősítése az interpelláló szempontjából

i 04 = a kormányzati magatartás

i 05 = a kormány mentalitása

i 06 = nem i 08 (i 17 (a törvények) szelleme) érvényesül, hanem a kormány hatalmi érdekei

i 07 = a demokratikus értékek

i 08 = i 17 (a törvények) szelleme

i 09 = a kormány hatalmi érdekei

i 10 = a rendőrségi gyakorlat személyi következmények nélkül egyre távolodik a társadalmi érdekektől

i 11 = a társadalmi érdekek

i 12 = a pedagógusok és a diákok

i 13 = az oktatási tárca felelős a pedagógusok és a diákok kiszolgáltatottságáért

i 14 = rendőri túlkapás

i 15 = kiszolgáltatottság

i 16 = az interpelláló kérdései

i 17 = a törvények

i 18 = a rendőrség kötelessége

i 19 = a rendőrség lehetőségei

i 20 = a rendőrség törekvése a szabályszerűségekre

i 21 = i 22 (az oktatási intézmények) tevékenysége

i 22 = az oktatási intézmények

i 23 = az oktatási miniszter felelőssége i 24-ért (i 25 (az oktatási rendszer) működéséért)

i 24 = i 25 (az oktatási rendszer) működése

i 25 = az oktatási rendszer

i 26 = i 22 (az oktatási intézmények) beágyazottsága i 27-be (a társadalmi környezetbe)
 i 27 = társadalmi környezet
 i 28 = az államtitkár válasza

Miért nem fogadta el az interpelláló képviselő az államtitkár válaszát? Itt is „elbeszélnek-e egymás mellett” a beszédpartnerek, mint az első példában? Lásuk először a korreferencia-megfeleléseket, ezúttal összefoglaló táblázatban!

Összevont indexek, gyakorisággal			
<i>Kóródi</i>		<i>Kontrát</i>	
i01	4	i01	2
i02	2	i02	2
i03	4		
i04	2		
i05	3		
i06	1		
i07	2		
i08	1		
i09	1		
i10	1		
i11	1		
i12	1		
i13	1		
i14	1		
i15	1		
i16	1	i16	2
		i17	4
		i18	1
		i19	1
		i20	3
		i21	1
		i22	2
		i23	1
		i24	1
		i25	1
		i26	1
		i27	1
i28	2	i28	1

10. táblázat

A 10. táblázatból látjuk, hogy Ve2 három fordulóját a korreferencialitás síkján négy elem köti össze: a központi témának tekinthető i01 (‘az ügyészségi döntés’) és i02 (‘a rendőri intézkedés’), valamint i16 (‘az interpelláló kérdései’) és i28 (‘az államtitkár válasza’). Ez az, amit első olvasásra is észreveszünk, s ami akár elég is lehetne egy jólformált dialógushoz. Kóródinál azonban — a gyakoriság alapján) lényeges i03 (‘a történet minősítése az interpelláló szempontjából’), i05 (‘a kormány mentalitása’), i04 (‘a kormányzati magatartás’) és

i07 ('a demokratikus értékek') is, ezek azonban Kontrát fordulójában nem jelennek meg. Őnála i17 ('a törvények') és i20 ('a rendőrség törekvése a szabályszerűségekre') kap hangsúlyt, ám ezek Kóródinál nem találnak visszhangra.

Az interpellációban i01 (és i01*) az összesen négy előfordulásból egyszer a szövegfókusz-funkciójú i05* ('a kormány mentalitása') összetevője, egy ízben minősítést tartalmaz (*a magukat nem megfelelően igazoló, kétesen viselkedő rendőrök*), egyszer pedig a szintén szövegfókusz-funkciójú i03* ('a történet megítélése az interpelláló szempontjából') kapcsolódik hozzá kifejtésként. Az i02 jelű összetevő két előfordulásából egyszer ugyancsak a szövegfókusz-funkciójú i05* ('a kormány mentalitása') összetevője és egyszer szintén (indirekt) minősítés van benne (*a magukat akadályozva érző rendőrök, rángatták, elhurcolták*). Az interpellációra adott válaszban azonban, amint láttuk, nem szerepel sem i03, sem i05, és a rendőri magatartás minősítésére sincs reakció. A vizsgált két közös szövegösszetevő két-két előfordulása részint maximális komplexitású szövegösszetevő (nincsen nála magasabb szintű szövegjelentés-elembe ágyazva), részint pedig — *tájékoztassam* állítmány bővítményeként — nem adódik hozzá olyan jelentéselem, ami érdemben befolyásolná, módosítaná. Észre vesszük azt is, hogy a Kontrát számára kiemelten fontos i17 ('a törvények') egy ízben előfordul ugyan Kóródinál, de nem önállóan, hanem i08 ('a törvények szelleme') komponenseként.

Tegyük mindehhez hozzá, hogy a számozással is kiemelten az interpellációbeli három kérdéshez kapcsolódó államtitkári válaszok látványosan nem arról szólnak, amiről a kérdések (ez a komplex szövegösszetevő-indexekből is kiviláglik). Ha azonban részletezőbb korreferencia-elemzést végeztünk volna, megállapíthatnánk, hogy a fordulók közötti szövegösszefüggés túlmegy a kérdések és a válaszok számának az egyezésén. A válaszok a kérdések elemi szövegösszetevőit ismétlik meg, és ahhoz kapcsolnak állításokat: az első kérdés-válasz-pár esetében a rendőrség, a másodikban a *nincs [annak] személyi következménye* és annak *nem bűnhődnek azok a rendőrök* formájú parafrázisa, a harmadikban pedig az *oktatási tárca* és az *oktatási miniszter* fogalmi anafora a közös elem.

A tapasztalt eltérésekre természetesen módot ad a kérdések **nyitott kérdés** volta. Szikszainé (1999: 288) — Pease-Garner (1990: 65) és Albertné (1992: 14–15) nyomán — különbséget tesz zárt és nyitott kérdés között; az utóbbira „részletezőbb, kifejtőbb válasz lehetséges”. Albertné (id.: 14) felhívja a figyelmet a nyitott kérdés fogalmának értelmezésbeli eltéréseire is, melyek ugyanakkor nem mondanak ellent egymásnak: Kiefernél (1983: 212) a lehetséges válaszok végtelen sokasága és grammatikai szerkezetük meghatározatlansága a megkülönböztető jegyek (az eldöntendő, választó és kiegészítendő kérdéstípusokkal szemben), a társalgáselemzési megközelítésben viszont a válasz várhatóan részletező jellege az elsődleges, és az a sajátosság, hogy a kérdező által eredetileg nem firtatott információk is előkerülhetnek benne (a zárt kérdéssel

szemben). Ha tehát a kérdések nyitott voltára tekintettel vagyunk, akkor ugyan nem módosul a dialógusbeli szövegösszefüggés minőségéről Ve1 és Ve2 korreferencia-elemzése nyomán kialakított ítéletünk, de könnyebben hajlunk a dialógust szövegegeszként elfogadni.

Mindezek után az elemzett két szövegnek a következő alapvető sajátosságait állapíthatjuk meg: az egyes fordulók önmagukban jólformált egységet alkotnak, melyeken belül hat a korreferencia szövegösszefüggés-formáló ereje, a fordulók között azonban ez az erő csak minimális mértékben hat, és általában a szövegjelentés alapján a kezdeményező beszédpartner nem ítéli (nem ítélni) adekvátan a partnere reakcióját. Ha a két szöveget kérdés-válasz párként értelmezzük, első megközelítésben magunk sem tarthatnánk őket (szövegnyelvészetileg) jólformáltak: nem „igazi” válasz érkezik a (talán egyébként szintén nem „igazi”) kérdésre. Ha pedig vitaként, argumentatív szövegeként fogjuk fel Ve1-et és Ve2-t, azt látjuk, hogy az argumentáció nem azonos beszéd tárgyához (komplex összetevőkhöz) kapcsolódik, s ez megerősíthet véleményünkben. Az a tény viszont, hogy az egyes fordulók között mégiscsak megvan a korreferenciális, jelentésbeli kapcsolódás minimuma, és a legelső követő forduló egyikét sem lehetne önmagában, az őt megelőzőtől függetlenül szövegnek (lezárt egésznek) tekinteni, módosítja ezt a véleményt. Igaz, még ekkor is gondolhatjuk úgy, hogy a szenátusi vagy parlamenti interakciónak ez a fajtája pusztán rítus csupán, nem valódi kommunikáció.

Nem véletlenül idéztük azonban Ve2 esetében az interpellációra adott válaszról szóló szavazás eredményét is (az Országgyűlés a választ elfogadta). A szavazás több, mint pusztán formalitás: az interakció szem- és fültanúinak (ha úgy tesszük: passzív résztvevőinek) ítéletét fejezi ki arról, hogy a dialógus **egésze** megfelelt a vele szemben támasztott jólformáltsági követelményeknek. Ebben az esetben pedig teljesül a szövegségnek a különböző szövegdefiníciókban különféleképpen megfogalmazott azon kritériuma, melyet Petőfi (1996: 10) így határoz meg: a szöveg „egy tényleges vagy feltételezett kommunikációs helyzetben egy tényleges vagy feltételezett funkció betöltésére alkalmasnak minősíthető, s mint ilyen, összefüggőnek és teljesnek (valamiképpen lezárt egésznek) tartható”.

Mi ez a funkció Ve1 és Ve2 esetében? Az egymással szemben álló politikusok megnyilatkozásai nyelvi makro-aktusok⁸, méghozzá — részben vagy egészben — indirekt nyelvi aktusok⁹, melyek több szinten értékelendők: a párbeszéd résztvevői közötti interakció szintjén is természetesen, de a beszédpartnerek és a

---

⁸ A vizsgált dialógustípusra különösen igaz, hogy nincsen kölcsönösen egyértelmű megfelelés mondatok és illokúciós aktusok között. A mondatszinten mondatok realizálnak elemi illokúciókat, egy magasabb textuális szinten azonban az illokúciók összessége vagy illokúciós aktuskomplexumok állnak kölcsönös megfelelésben mondatok (strukturált) halmazaiával; vö.: Van Eemeren & Grootendorst (1984: 31–35).

⁹ Lásd Searle (1975).

szenátusi vagy parlamenti beszélőközösség viszonylatának, továbbá a kollektív szubjektumok képviselőiben megnyilatkozó és választóik viszonylatának szintjén is. A számonkérés és elutasítás eme aktusai **a dialógus mint szöveg-egész szövegösszefüggését a pragmatika dimenziójában teremtik meg.**

Trognon & Larrue (1994: 134–135) — az interakciós események Jacques (1992) által felállított, a szoros értelemben vett dialógust a tárgyalástól és a vitától megkülönböztető tipológiája nyomán — megállapítja, hogy a politikai vita afféle „színlelt párbeszéd”, azonban nem könnyű a „színlelt” párbeszédet a „valóditól” elkülöníteni, különösen, hogy változatai a „süketek párbeszédétől” az „irányított beszélgetésig” terjednek. „A színlelésnek a dialógusra alkalmazott logikája szerint egyszerre van jelen a nyelvi interakció strukturális jegyeinek magasba emelése és elhalványulása. [...] A színlelt párbeszédnek muszáj kiemelnie a dialogicitás formáját, hogy e felszín alá rejthesse annak a lényegi monologicitását, ami voltaképpen lezajlik.”¹⁰

A rítus vs valódi kommunikáció problémáját e szerzők így látják: [...] vajon a „politikai vita” lényegéhez tartozó rítus „boldogságfeltételei” a megnyilatkozásbeli különbségek és törések felszínre hozását vagy „puhítását”, azokat egy összképben elrejtő árnyalását szolgáló jelentésproduktív működési rendet feltételeznek-e? Az a kommunikációs szerződés, mely a „politikai vita” sajátja, bizonyára arra emlékeztet, hogy ha a beszéd polifóniájában az interlokúció nem uralja a hatalmat, akkor fennáll annak a veszélye, hogy a hatalom megsemmisíti az interlokúciót”.¹¹

5. A (kontrasztív) dialóguselemzés tanulságai a korreferencia-elemzés szempontjából

Tanulmányunk kiinduló kérdéseire visszatérve le kell vonnunk a dialógusok korreferencia-elemzéséből adódó tanulságokat.

Ha a korreferencia-relációk a szöveg lineáris összefüggésének alaptényezői, ugyanúgy meghatározók a korreferencia-hálók a globális szövegösszefüggés

---

¹⁰ La logique de la simulation appliquée au dialogue fait qu’il y a simultanément une exaltation et un effacement des traits structuraux de l’interaction linguistique. [...] Le dialogue simulé est obligé de faire ressortir la forme de la dialogicité pour pouvoir cacher, sous cette surface, l’essentielle monologicité de ce qui a lieu. (Trognon & Larrue 1994: 135)

¹¹ [...] est-ce que la « condition de félicité » du *rituel* inhérent au « débat politique » postule un régime de production du sens destiné à mettre à jour les différences et les ruptures énonciatives, ou bien à les « ouater », à les nuancer en les cachant dans une vue d’ensemble? Probablement le contrat de communication inhérent au « débat politique » nous rappelle que si, dans la polyphonie de la parole, l’interlocution ne contrôle pas le pouvoir, alors il y a risque que le pouvoir anéantisse l’interlocution. (id.: 1994: 136)

szempontjából. A szöveg egészének síkján azonban nem annyira a korreferáló elemek mint elemi szövegösszetevők, hanem ezeknek a szövegjelentés magasabb strukturális szintjeibe ágyazódása, a komplex szövegösszetevők kapnak döntő szerepet.

Bár a dialógus fordulói belül erősebb koherenciarelációk mutatkoznak, mint az egyes fordulók között, a fordulók külön-külön nem értelmezhetők (teljesen), hanem együttesen alkotnak szövegegészletet. A korreferencia-relációk így a dialógus egészének szövegségét is meghatározzák, azonban a korreferencia ilyen vagy olyan mértékű hiánya nem okvetlenül a szövegösszefüggés hiányát jelzi: ezt funkcionális, pragmatikai szempontok alapján lehet csak megítélni.

A dialógusban részt vevő beszédpartnerek kooperációs hajlandósága eltérő lehet; előfordul, hogy az elutasító attitűd indirekt formában ölt testet. Az ilyen párbeszédre jellemző a fordulók egymáshoz kapcsolódásának felszíni jólformáltsága és a korreferencia-viszonyok részleges átfedése. A „mellébeszélés” azonban korreferencia-elemzéssel pontosan kimutatható. Jellemző beszélői eljárás az ilyen esetekben a kezdeményező forduló egyes elemi jelentéskomponenseinek átvétele oly módon, hogy az azok maximális kiterjesztéseként felfogható komplex szövegösszetevőkkel (köznapi megfogalmazásban: a „lényeggel”) már nem hoznak létre korreferenciális kapcsolódást. Különösen feltűnő ez az eljárás, ha azokat a szintaktikai-kommunikációs és szövegnyelvészeti tulajdonságokat, funkciókat is tekintetbe vesszük (például: kérdés, szövegfókusz), melyeknek a kérdéses (komplex) korreferáló elemek a hatókörébe esnek.

Az anaforával és a korreferencia-jelenségekkel foglalkozó egyes tanulmányok tárgyalják a konceptuális kapcsolódásokkal, az elemibb referáló egységekkel és a belőlük létrejövő komplex egységekkel, illetve az azonos korreferáló elemek referensének módosulásaival kapcsolatos jelenségeket. A dialógusszövegek vizsgálata mindezt azonban élesebb megvilágításba helyezi, és felhívja a figyelmet a dinamikus korreferencia-elemzés szükségességére, nemcsak a referens változásainak, a különböző korreferáló elemekben meglévő más-más jelentéselemeknek, az izotópláncok összekapcsolódásának a megjelenítése céljából, hanem a különböző beszélők által létrehozott dialógusszöveg-komponensek korreferencia-viszonyai közötti egyezések és eltérések megjelenítése céljából is. A korreferáló elemeket ehhez nem pusztán szövegbeli előfordulásuk szerint, hanem relációik hierarchikus viszonyai szerint kell reprezentálni, figyelembe véve azt is, hogy milyen kommunikációs szándékot (például kérdést) fejez ki a mondat, mely a szóban forgó elemeket tartalmazza. Célszerű ugyanezért a korreferáló elemek egyéb szövegtani funkciójának (elsősorban a szövegfókusz funkciójának) jelölését hozzákapcsolni a korreferencia-relációk jelöléséhez. A dialógusok jelentésszerkezeti elemzése céljából szóba jön a korreferenciális elvárás (kiegészítendőség) és a korreferenciális hiány meghatározása, jelzése is. Mindennek a technikája és az alkalmazandó formalizmusok nem elhanyagolható

kérdést jelentenek, ugyanis már a példáink korreferencia-elemzése sem volt könnyen áttekinthető, kezelhető, noha részletességük és pontosságuk elmaradt a lehetséges (és kívánatos) mértéktől.

A most végzett elemzések mindemellett egy nem várt tanulsággal is jártak. Tudjuk, hogy az úgynevezett szövegtípusok milyen változatosak, és milyen gyakori a típusjegyek keveredése, milyen nehéz lehet egy-egy szöveg egyértelmű besorolása. Vizsgált példáink rámutattak a dialógusok sokféleségére is. A tényleges kooperációs szándék hiánya, az átretrorizáltság és az írásbeli megszövegezésre alapozott orális performancia a dialógusról mint szövegtípusról alkotott sematikus elképzeléseinkhez képest atipikus szöveget ad. A nyelvhasználati tények oldaláról nézve viszont semmi atipikust nem találunk Ve1-ben és Ve2-ben. Kérdés tehát, hogy mennyire képes bármiféle szövegtipológia az összes lehetséges „atipikus” produktumot előrelátni. Ráadásul az írásbeliség egy hagyományosan egészen más megítélés alá eső szöveghasználati formával („szövegtípussal”): a levelezéssel rokonítja a parlamenti interpelláció köré szerveződő dialógust. Lehetséges-e akkor (szöveg)nyelvészeti kritériumok alapján (egy-két igen általános paraméter meghatározásán túl) szövegeket típusok — mint tudományosan releváns kategóriák — megtestesítőiként osztályozni?

Irodalomjegyzék

- Albertné Herbszt Mária 1992. A társalgás néhány jellemzője és szabálya, In: Szemiotikai szövegtan 5. *Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok*. Szeged: JGYTF Kiadó. 9–18.
- Cs. Jónás Erzsébet 1992. Gondolatok a dialógus mint szövegtípus kapcsán. In: Szemiotikai szövegtan 5. *Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok*. Szeged: JGYTF Kiadó. 129–133.
- Van Dijk, Teun A. 1980. *Macrostructures. An Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction and Cognition*. Hillsdale: Lawrence Erlbaum.
- Deme László 1983. A szövegség és a szövegegység néhány jellemzője. In: Rác Endre—Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Bp.: Tankönyvkiadó. 31–60.
- Van Eemeren Frans H. — Grootendorst, Rob 1984. *Speech Acts in argumentative discussions: a theoretical model for the analysis of discussions directed towards solving conflicts of opinion*. Dordrech, Cinnaminson: Foris.
- Jacques, F. 1992. Per un interazionismo forte. In: Galimberti, C. (ed.): *La conversazione. Prospettive sull'interazione psicosociale*. Milano: Guerini e Associati.

- Kiefer Ferenc 1983. A kérdő mondatok szemantikájáról és pragmatikájáról. In: Rácz Endre — Szathmári István (szerk.): *Tanulmányok a mai magyar nyelv szövegtana köréből*. Bp.: Tankönyvkiadó. 203–230.
- Langleben, Maria 1983. On the Structure of Dialogue. In: Petőfi, J. S.—Sözer, E. (eds.): *Micro and Macro Connexity of Texts*. Hamburg: Buske. 220–286.
- Pease, A. — Garner, A. 1990. Szó-beszéd. Bp.: Park Kiadó.
- Petőfi Sándor János 1996. *Az explicitég biztosításának feltételei és lehetőségei természetes nyelvi szövegek interpretációjában* = Linguistica series C Relationes, 8. Bp.: MTA Nyelvtudományi Intézet.
- Petőfi Sándor János 1997. *Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutató-program* = Officina Textologica 1. Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó.
- Searle, J. R. 1975. Indirect Speech Acts. In: Cole, P.—Morgan, J. L. (eds.): *Syntax and Semantics 3: Speech Acts*. New York: Academic Press. 59–82.
- Sziksainé Nagy Irma 1999. *Leíró magyar szövegtan*. Bp.: Osiris.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Trognon, Alain—Larrue, Janine 1994. *Pragmatique du discours politique*. Paris: Armand Colin.

4.

Rejtett megfelelések (korreferencia-viszonyok) az angol módbeli segédigék konceptuális szerkezeteiben

PELYVÁS PÉTER

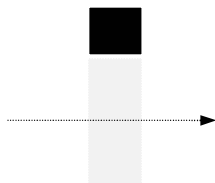
1. A háttér. Sweetser modalitásképe

Talmy (1988) és Sweetser (1990) óta a holista kognitív grammatika modalitásfelfogása két alapelvből indul ki:

1. A módbeli segédigék jelentései erődinamikai alapon írhatók le (Talmy 1988, Sweetser 1990).
2. A segédigék jelentései összefüggenek: a valószínűséget kifejező episztemikus jelentések a megengedést, ill. kötelezést kifejező deontikus jelentésekből jöttek létre metaforikus kiterjesztés útján.

Sweetser (1990) erők és akadályok interakciójaként próbálja leírni az alap (legtöbbször deontikus) és episztemikus modalitáshoz kapcsolható konceptuális struktúrákat, egyúttal bizonyítani kívánva azt, hogy az utóbbi modalitástípus nyelvi kifejezőeszközei az előbbiből alakultak ki metaforikus kiterjesztés során.

Az erődinamika Sweetser által felállított rendszerében az angol MAY módbeli segédige deontikus (*szabad, lehet*), illetve episztemikus (*lehetséges*) jelentése például egyaránt úgy írható le, hogy a cselekvés útjában egy potenciális, de nem alkalmazott akadály áll:

Ezért a cselekvés végbemehet, de tudható az, hogy az akadály alkalmazása megakadályozhatná azt:

1. In both the sociophysical and the epistemic worlds, *nothing prevents* the occurrence of whatever is modally marked with MAY; the chain of events is not obstructed.

2. In both the sociophysical and epistemic worlds, there is some background understanding that if things were different, something *could* obstruct the chain of events. For example, permission or other sociophysical conditions could change; and added premises might make the reasoner reach a different conclusion. (Sweetser 1990: 60)

A deontikus MAY-t tartalmazó *John may go* mondat konceptuális tartalma tehát Sweetser szerint a következő:

‘Jánost nem akadályozza meg sem az én, sem a más hatalma (a szociofizikális világban) abban, hogy elmenjen’,

az episztemikus olvasatú *John may be there* konceptuális tartalma pedig

‘(Engem) nem gátolnak meg ismereteim annak a következtetésnek a levonásában, hogy János ott van’.

Bár ez az elemzés intuitíve helytállónak tűnik, és látszólag magyarázatot ad a (módbeli) segédigék alap- és episztemikus jelentéseinek több, egymással akár rokonságban sem álló nyelvben megfigyelhető kapcsolatára, részletesebb vizsgálata egyértelműen megmutatja, hogy alapjaiban hibás, és egyszerű eszközökkel nem is javítható ki. Az ilyen módon feltételezett metaforikus kiterjesztés megsérti ugyanis az invariancia elvét¹, nem egyezik a diakrón adatokkal, melyek szerint az episztemikus jelentés a MAY esetében korábbi a deontikusnál, és mindkettő egy ma már kihalt dinamikus *képesség* jelentésből alakult ki, és, számunkra talán legfontosabb gyengéjeként nem tud számot adni a deontikus és episztemikus MAY szintaxisában, főképpen a tagadás hatókörében fellelhető alapvető különbségekről (minderről részletesen ld. Pelyvás 1996, 2000).

2. Az alternatív megoldás alapelemei

Bár Sweetser (1990) elemzése nyilvánvalóan nem helytálló, ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy a holista kognitív nyelvészet 1. részben kifejtett két alapelvét fel kellene adnunk. A megoldás sokkal inkább az ‘előre menekülés’ taktikája lehet: az erődinamikát valóban komolyan kell vennünk, vagyis meg kell vizsgálnunk azt, hogy milyen tényezőket kell figyelembe venni ahhoz, hogy a módbeli segédigék jelentéseinek Sweetserénél jóval részletesebb szerkezeti leírását adhassuk. Számba kell vennünk azokat az erőket, illetve azokat a szereplőket és szerepeket, amelyek a jelentés létrejöttében valóban részt vesznek. Ezek közül

---

¹ cf. Lakoff, G. 1990. Ez az elv azt mondja ki, hogy a kiterjesztésben a forrástartománynak csak azok az elemei kerülnek át a céltartományba, amelyek összeegyeztethetőek azal, és hogy a kiterjesztés során a konceptuális szerepek nem cserélődhetnek fel egymással.

több is rejtve marad a mondat aktuális megformálásában (ld. Pelyvás 1996, 2000.), jelenlétük a konceptuális struktúrában azonban igazolható a segédigék grammatikájának (jelentésfajtánként jól elkülöníthető) jellegzetességei alapján. Ezek között az elemek között találhatjuk meg azokat a rejtett megfeleléseket is, amelyekre a cikk címében utaltunk.

2.1. A részletes deontikus konceptuális struktúra

- A merev akadályt célszerű egy flexibilisebb erővel helyettesíteni, amely a Sweetser által is feltételezett erő ellen fejti ki hatását. A két erő egymáshoz viszonyított nagysága, illetve összjátéka könnyen megoldja azt a Sweetser rendszerében rejlő ellentmondást, hogy az alkalmazott merev akadálynak meg kellene hiúsítania a cselekvést, viszont sem a természetes nyelvben, sem a deontikus logikában az engedély megtagadása (MAY NOT) vagy a tiltás (MUST NOT) nem implikálja a cselekvés meg nem történtét, illetve az engedély megadása (MAY) vagy a parancs (MUST) sem implikálja annak megvalósulását.
- Fel kell mérni az összes számba vehető erőt, és azokat a szituáció résztvevőihez kell kötni. *Ennek a műveletnek a során jelenik meg a beszélő a konceptuális szerkezetben*, hiszen pl. az angol MAY esetében az engedély prototipikusan a beszélőtől származik, méghozzá viszonylagosan gyenge szerepben: nem alkalmaz eszközöket a cselekvés akadályozására/hátráltatására. (Ezért mehet végbe a cselekvés az engedély hiányában is: megtörténhet, hogy a beszélő rendelkezésre álló vagy általa mozgósított eszközök gyengébbek, mint a cselekvést támogató erők.) A MUST segédige is hasonló szerkezetet mutat. Megjelenik a mondat alánya is, méghozzá prototipikusan két szerepben: a deontikus MAY esetén egyrészt annak a potenciális célirányos cselekvésnek a végrehajtójaként, amire az engedély vonatkozik, másrészt az engedély kapójaként is², aki prototipikus esetben szeretné végrehajtani az adott cselekvést (ez a cselekvést támogató erő). A deontikus MUST jelentésében ez egy, a cselekvés ellen ható erő. Ennél a két segédiginél tehát a következő szereplőkkel, erőkkel, illetve viszonyokkal kell számolnunk.

---

² Azt, hogy ez a két szerep hogyan jelenhet meg az aktuális mondatban, a 3. részben tárgyaljuk részletesen.

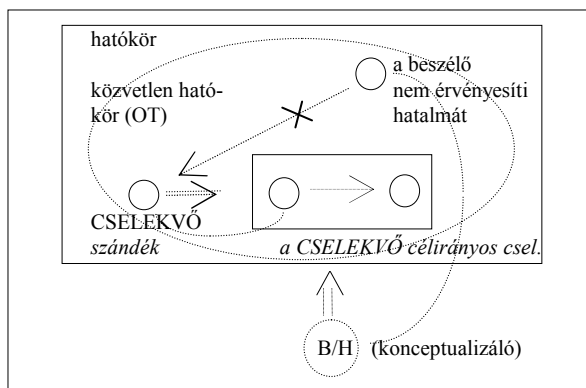
A deontikus *MAY* esetén

- az engedélyadó (tipikusan a beszélő). → *az akadály helyett bevezetett erő – az engedélyadó nem kívánja megakadályozni a cselekvést;*
- a mondat alanya, két szerepben:
  - a potenciálisan végbemenő célirányos cselekvés ágense
  - az engedély kapója. → *a Sweetser által is bevezetett erő – végre kívánja hajtani a cselekvést.*

A deontikus *MUST* esetén

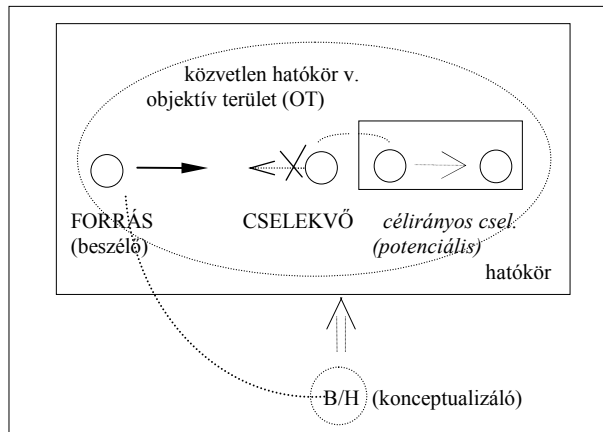
- a parancs kiadója (tipikusan a beszélő) → *a parancs ereje*
- a mondat alanya, két szerepben:
  - a potenciálisan végbemenő célirányos cselekvés ágense
  - a parancs kapója → *ellenkezés a végrehajtás iránt.*

Az így létrejött konceptuális struktúrák jóval bonyolultabbak, mint a Sweetser által feltételezettek, megmagyarázzák azonban a deontikus *MAY* és *MUST* használatának minden elemét.

1. ábra

Az angol deontikus *MAY*: 'John may go'

2. ábra

Az angol deontikus MUST: *'John must jump into the river'*

Az ábrákban, amelyek a konceptuális struktúráknak csak részleges és sematikus megközelítései (ld. Langacker 1987), megkülönböztetjük a *(teljes) hatókört* (mindazon elemek, amelyek a konceptualizálás során számba jöhetnek), illetve a *közvetlen hatókört* (objektív terület — mindazon elemek, amelyek a konceptualizálás során nélkülözhetetlenek). A körök a *szereplőket*, ill. *szemantikai szerepeket*, a nyilak pedig a hozzájuk rendelhető különböző erősségű és irányú *erőket* reprezentálják. A köröket egyes esetekben összekötő szaggatott vonalak *megfeleléseket* (tk. a szó tágabb értelmében vett korreferenciákat) jelölnék.

Mindkét struktúrában helyet kap, de csak a teljes hatókörön kívül, a *beszélő/konceptualizáló*. Jelenléte (a kettős nyíl) azt szimbolizálja, hogy a beszélő episztemikusan elkötelezett mondandójának igazsága mellett, a teljes hatókörön kívül helyezése pedig azt, hogy a deontikus modalitásban a cselekvő legfeljebb csak közvetetten, megfelelések útján, vagy még úgy sem vesz részt (pl. a magyar deontikus KELL esetében a parancs nem feltétlenül kötendő a beszélőhöz)³. Az episztemikus modalitásban mindez radikálisan megváltozik: ott a beszélő közvetlen részévé válik a (teljes) hatókörnek (ld. Pelyvás 2000, 2001, megjelenés előtt). Mindennek grammatikai következményeiről a 3. részben részletesen is szó lesz.

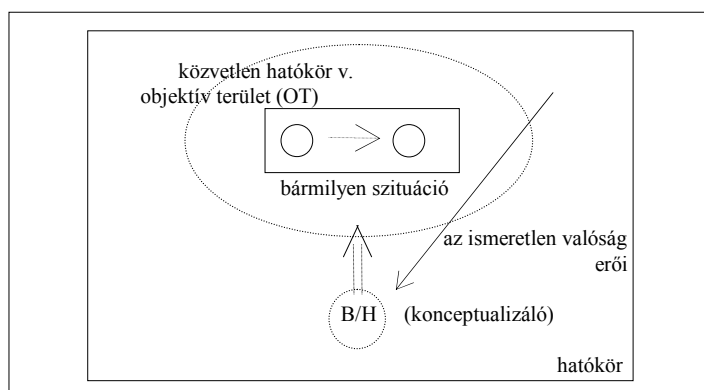
Az itt megadottakhoz hasonló konceptuális struktúrákkal leírható a többi angol deontikus segédige is, sőt kevés változtatással a magyar deontikus KELL is (bár, mint már utaltunk rá, itt éppen a beszélővel alkotott kapcsolat lesz jóval lazább).

³ A megfelelésekről részletesen ld a 3. részt.

2.2. Metaforikus kiterjesztés

Az így létrehozott deontikus konceptuális struktúrák jó alapot adnak az episztemikus kiterjesztéshez is⁴. A változások azonban jóval mélyrehatóbbak, mint ahogyan azt Sweetser (1990) körvonalazta. A két fő mozzanat (Pelyvás 2000, megjelenés előtt alapján) a következő:

- a közvetlen hatókör (OS) szűkülése, ami kiveszi a profilból az erődinamika legnagyobb részét, különösen a cselekvőhöz kapcsolódó erőket, hiszen az episztemikus jelentésben akarat, kötelezettség nem játszanak szerepet, és a cselekvésnek sem kell potenciálisnak és célirányosnak lennie (*John must have been tall*). Az episztemikus elkötelezettség gyengítése egy olyan, eredetileg a cselekvő ellenállásának megfelelőtett, de itt már teljesen szubjektivizált erő, melyet Langacker (1987) a valóság ismeretlen erőivel azonosít. Ezzel, amint azt a 3. részben látni fogjuk, azok a szereplők, ill. szerepek közötti rejtett megfelelések, amelyek az angol deontikus jelentések gerincét adják, nagyjából érvényüket veszítik);
- a teljes hatókör tágulásával a beszélő/konceptualizáló közvetlenül, mint referenciapont lép be a szerkezetbe (ellentétben a deontikus jelentés magyarban vagy az angol SHOULD-nál nem is prototipikus *megfeleltetésével*), és ezzel létrejön a kognitív grammatikának egy olyan konstrukciója, amelynek nincs megfelelője a hagyományos nyelvészetben: a beszélő/hallgató és a világ között kapcsolatot teremtő, referenciapont-jellege miatt különleges szemantikai és szintaktikai tulajdonságú **lehorgonyzó predikáció** (grounding predication). A változásokat a 3. ábra szemlélteti.

3. ábra

Az angol episztemikus MUST: *'John must be there'*

⁴ Mint már említettük, a MAY itt kivételnek számít, mert episztemikus jelentése nem az itt tárgyalt deontikus jelentésből, hanem egy már kihalt *képesség* jelentésből alakult ki.

3. Rejtett megfelelések a deontikus jelentésben

3.1. Megfelelés a beszélő és az engedélyadó/parancsadó között.

Az angol MAY-nek és MUST-nak alapvető tulajdonsága az, hogy prototipikus esetben az engedély vagy parancs a beszélőtől származik, vagy legalábbis annak támogatását bírja (v.ö. MAY és újabban a CAN, illetve a MUST és a HAVE TO közötti ilyen különbségeket).

Ez, mint már utaltunk rá, a magyar KELL esetén nem prototipikus, az angolban is csak másodlagos megfelelésen alapuló kapcsolat. Az episztemikus kiterjesztésben jelentősen átalakul, és a magyarban is alapvetővé válik. Ennek oka az, hogy azon túl, hogy a közvetlen hatókör beszűkül, kizárva így a profilból vagy átrendezve a paranccsal/akarattal összefüggő elemeket, a teljes hatókör kitágul, és a beszélő/konceptualizáló már nem megfelelés alapján, hanem közvetlenül, mint referenciapont lesz része a szerkezetnek. Ezzel létrejön a lehorgonyzó predikáció.

Arra, hogy ez a változás valóban bekövetkezik, a hollandban találunk bizonyítékot. A MUST holland megfelelőjének deontikus jelentésében egy, az angol *by*-prepozíciós kifejezésnek megfelelő szerkezetben utalhatunk arra, hogy a parancs nem a beszélőtől, hanem más szereplőtől származik, ezzel mintegy törölve a hollandban is alapértelmezett korreferenciát:

- (1) *Jan moet van Klaas thuisblijven.*
'Jannak [Klaas parancsa alapján] otthon kell maradnia' (Sanders—Spooren 1997, 97).

A (2)-ben adott episztemikus jelentésben azonban már ilyen, a beszélőtől különböző konceptualizáló nem jelenhet meg a szerkezetben:

- (2) *Jan moet (*van Klaas) thuisgebleven zijn.*
'Jan [*Klaas következtetése alapján] biztosan otthon maradt'

Mindez azt bizonyítja, hogy az episztemikus jelentésben a beszélő/konceptualizáló már ilyen minőségében nélkülözhetetlen eleme a konceptuális struktúrának⁵.

---

⁵ Alapesetben a magyar episztemikus *Jánosnak itt kell lennie* mondat is csak a beszélő valószínűség-ítéletét közvetítheti.

3.2. Megfelelés a célirányos cselekvés ágense és az engedély/parancs kapója között

Ebben az esetben két igen különböző szerepről van szó, melyek mindegyike nélkülözhetetlen a konceptualizálásban (a közvetlen hatókör része). A közöttük lévő korreferencia is elengedhetetlen⁶. A két szerep közül azonban az általam ismert nyelvekben következetesen csak az egyik grammatikalizálódhat. Azt, hogy melyik szerep grammatikalizálódott, az esetvégződés alapján tudjuk megállapítani:

- Az *alanyeset* a nominatív nyelvekben tipikusan a profilba vett cselekvéslánc fejét (pl. *ágens*) jelöli.
- A bármilyen típusú *függő eset* a profilba vett cselekvéslánc közbenső vagy végpontját (pl. *tárgy, határozó*) jelöli.

Úgy tűnik, hogy az angolban ez a szereplő csak mint ágens (esetünkben a potenciális célirányos cselekvés végrehajtója) grammatikalizálódhat, amint a (3) mondat mutatja:

(3) He / *Him must clean his shoes.

Összetettebb a helyzet a magyarban, ahol két szerkezet is lehetséges:

- (4) a) *Jánosnak ki kell tisztítani(a) a cipőjét.*
b) *János ki kell, hogy tisztítsa a cipőjét.*

Az esetragok azt mutatják, hogy (4a)-ban (amit alapesetnek tekinthetünk), a *kötelezett* szerep grammatizálódott, míg a valamivel talán ritkább (4b)-ben az *ágens* szerep. Ez a mondatátszövődéses szerkezet tehát az angolnak pontos megfelelője, ami bizonyítja azt a kezdeti feltételezésünket, hogy a konceptuális szerkezet szempontjából a segédigés mondatok az angolban is jóval bonyolultabbak, mint első látásra gondolnánk.

4. Összegzés

A módbeli segédigék konceptuális szerkezete az angolban, és valószínűleg a magyarban is, jóval bonyolultabb, mint azt az őket tartalmazó mondatok felszíni szintaktikai elrendezése alapján gondolnánk. Ezt igazolja az a tény is, hogy a formális, mély- és felszíni struktúrát és transzformációkat feltételező nyelvtanok

---

⁶ Néhány bonyolultabb eset kivételével, pl. *Jánosnak ma estig el kell hagynia az épületet.* Ez János távollétében csak akkor tekinthető utasításnak (tehát deontikus elemnek), ha a hallgatónak aktív szerepet szánunk abban, hogy az esemény megtörténjen.

az ilyen szerkezeteket igen sok megoldással próbálták leírni, mondhatjuk azt, hogy máig sem teljes sikerrel.

A konceptuális és a grammatikai struktúra közötti nagy különbségeknek legalábbis egyik oka vizsgálatunk szerint az, hogy a deontikus konceptuális struktúrában, amely a segédigék esetében erődinamikai viszonyokra, szereplők egymással ellentétes intencióinak relatív erősségére épül, a szerepek között több olyan rejtett megfelelés (tágabb értelemben korreferenciának nevezhető kapcsolat) van, amelyek a „felszínen” nem jelennek meg: nem grammatikalizálódnak. Konceptuális struktúrábeli jelenlétük azonban mind a deontikus jelentések szemantikai megszorításai, mind a „felszíni” szintaktikai elrendeződés alapján igazolható.

Irodalomjegyzék

- Lakoff, G. 1987. *Women, Fire and Dangerous Things*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G. 1990. The Invariance Hypothesis: is abstract reason based on image schemas? *Cognitive Linguistics* 1–1: 39–75.
- Langacker, R. W. 1987, 1991a. *Foundations of Cognitive Grammar I, II*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Pelyvás, P. 1996. *Subjectivity in English*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Pelyvás, P. 2000. Metaphorical extension of *may* and *must* into the epistemic domain' In Barcelona, Antonio (ed.), *Metaphor and Metonymy at the Crossroads*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 233–250.
- Pelyvás, P. 2001. On the development of the category *modal*: a cognitive view. How changes in image-schematic structure led to the emergence of the grounding predication. In: Kocsány, Piroska and Molnár, Anna (eds.), *Wort und (Kon)text*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 103–130.
- Pelyvás, P. 2005. (Megjelenés előtt). Subjectification in (expressions of) epistemic modality and the development of the grounding predication. Megjelenik: Athanasiadou, Angeliki, Costas Canakis & Bert Cornillie (szerk.). *Paths of subjectivity*. Berlin and New York: Mouton de Gruyter.
- Sanders, J.—Spooren, W. 1997. Perspective, subjectivity, and modality from a cognitive linguistic point of view. In: Liebert, Wolf-Andreas–Redeker, Gisela–Waugh, Linda (Eds.), *Discourse and Perspective in Cognitive Linguistics*. Amsterdam: Benjamins. 85–112.
- Sweetser, E. 1990. *From Etymology to Pragmatics. Metaphorical and cultural aspects of semantic structure*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Talmy, L. 1988. Force dynamics in language and cognition. *Cognitive Science* 2. 49–100.

5.

Egy angol vers és magyar fordításainak összevetése a korreferencialitás szempontjából

BODA ISTVÁN KÁROLY—PORKOLÁB JUDIT

1. Előzetes megjegyzések

Tanulmányunkban megkíséreljük bemutatni, hogy egy idegen nyelvű szövegrészlet és fordításainak párhuzamos korreferenciális elemzése egy olyan, az eredeti szövegek nyelvétől független metanyelvi szintű reprezentációt nyújt, amely lehetőséget ad a szövegrészlet és fordításainak összehasonlítására.¹ Emellett a szövegek korreferenciális elemzése, feltárva az elemzett szövegek értelmi struktúráját, segít a szövegrészlet tartalmának jobb megértésében is. Az általunk választott szöveg T.S. Eliot Marina c. versének egy részlete.

A fordításelmélet és a szövegnyelvészet kapcsolatát megközelíthetjük a szövegek belső szerveződése felől. „... a fordítás során alkalmazott átváltási műveleteket nem a két nyelv lexikai és grammatikai rendszerének különbségei diktálják, hanem a mondat **értelmi struktúrájának** megőrzése. A mondat értelmi struktúráját ..., vagyis azt, hogy a mondatban mi az, amit ismerünk (téma), mi az, ami új (réma), ... minden nyelv más eszközökkel fejezi ki. Márpedig éppen az értelmi struktúra(,) a fordítás **invariánsa** az, aminek változatlanak kell maradnia a fordítás során, tehát minden átváltási műveletnek az értelmi struktúra megőrzését kell szolgálnia” (Klaudy K. 1997: 51). Ez azt az alapvető követelményt támasztja a korreferenciális elemzéssel, mint metanyelvi szintű szövegrepresentációval szemben, hogy képes legyen a szövegek téma-réma struktúrájának reprezentálására.²

Gondolatmenetünk szempontjából a fordítás folyamatának egyik legérdekesebb nyelvészeti modellje Melcsuk és Zsolkovszkij szemantikai modellje (az ún. értelem-szöveg modell), és különösen az általuk használt törzsnyelv (Basic nyelv) fogalma. „... a fordító, amikor fordít, először megérti a lefordítandó szöveget, azután kifejezi a megfelelő nyelven azt, amit megértett, vagyis a szöveg értelmét. ... Az adott szöveg értelme ... azt a közöset jelenti, ami megtalálható az adott szöveggel intuitíve egyenértékűnek tekintett összes szövegben. Ezt a közös tartalmi **invariánst** kívánják egy speciális szemantikai nyelv segítségével leírni, ez lesz az ún. törzsnyelv” (Klaudy 1997: 66). Egy törzsnyelv birtokában a szöveg értelme formálisan kifejezhető az eredeti szövegek leírásával vagy átfogalmazásával az adott törzsnyelven. A törzsnyelv fogalmának ilyen meghatározása

számunkra azért fontos, mert tanulmányunkban a szövegek korreferenciális elemzése hasonló feladatot tölt be.

A Melcsuk és Zsolkovszkij által használt törzsnyelv lexikája három típusú elemből tevődik össze:

1. (egy- és kételemű) predikátumok, amelyek az ige analogonjai,
2. nevek vagy nomenek, amelyek a főnevek analogonjai,
3. adjunktumok, amelyek a melléknév, a határozó és az előjáró szó analogonjai.

A modellben központi szerepet kapnak az ún. lexikai korrelátumok, amelyek helyettesítő és kapcsolódó korrelátumok lehetnek. A helyettesítő korrelátumok paradigmatisz lexikai választásokat fejeznek ki, mint például a

- szinonimák (kutya Syn eb) és
- antonimák (jó Anti rossz).

A kapcsolódó korrelátumok pedig szintagmatikus lexikai választásokat fejeznek ki, például:

- vmi elkezdődik (pl. vihar Incep kerekedik vagy Incep [vihar] = kerekedik),
- felerősít (pl. tud Magn nagyon vagy Magn [tud] = nagyon),
- vmi megsemmisít vmit (pl. alszik Liqu felébreszt vagy Liqu [alszik] = felébreszt),
- vmi véget ér (pl. alszik Fin felébred vagy Fin [alszik] = felébred),
- ... .

A kapcsolódó korrelátumokat nevezik a szerzők szemantikai vagy lexikai függvényeknek, amelyek

- adott törzsnyelvi (ún. állandó vagy független) szavakhoz
- a lexikai függvénynek megfelelő jelentésben
- meghatározott (ún. változó vagy függő) szavakat rendelnek hozzá,

például az adott törzsnyelvi szó kollokációit (Klaudy 1997: 66–67; Zsolkovszkij—Melcsuk 1965: 14; Melcsuk 1997: 164–165; Kiefer 2001: 196–197).

„... az egész ÉSZM (értelem-szöveg modell) véleményem szerinti »magva« ... a lexikai függvény (LF) elmélete. Eszerint minden nyelvben, minden önálló szó mellett viszonylag kevés, összesen százas nagyságrendű »valamit« akarhatunk kifejezni, olyat, mint 'nagy', 'nagyon-intenzíven', 'jó', 'anti-jó', 'kicsi', és így tovább. Ezeket a valamiket nevezzük lexikai függvényeknek, latin elgondolású rövidítésüket alkalmazva. A lexikai függvények egy-egy szó mellett nyelvenként változó értéket (szót) vehetnek fel” (Papp F. 2001: 8).

A korreferenciális elemzés indexreprezentációját, mint a szövegek természetes nyelvétől független metanyelvi szintű szövegrepresentációt nyelvészetileg a fent vázolt szemantikai modell egyes fogalmaival, logikai megközelítésben pedig az elsőrendű logikai nyelvek fogalmi segítségével (vö. pl. Dragálin A.—Buzási Sz. 1986; Ruzsa I.—Máté A. 1997) tudjuk megalapozni. Bár az összefüggések részletes kifejtése messze vezetne tanulmányunk eredeti célkitűzésétől, a legfontosabbakat mégis érdemes megemlíteni:

- az elsőrendű matematikai-logikai nyelvek szóhasználatában a kommunikációs egységek (közlésegységek vagy egyszerű szövegmondatok) az atomi formuláknak felelnek meg. Az atomi formulákból logikai szimbólumok segítségével (összetett) formulák állíthatók elő, amelyek lényegében a szövegmondatoknak felelnek meg;
- a relációs indexek (amelyek meghatározzák a kommunikációs egységek „mintáit”) a predikátumoknak vagy predikátumfüggvényeknek felelnek meg, amelyekből atomi formulák hozhatók létre;
- a predikátumfüggvények alakját (a változók számát, típusát és sorrendjét) részint a kommunikációs egységek rögzített mintaszerkezetével, részint pedig prepozíciós indexek bevezetésével adjuk meg;³
- a predikátumfüggvények (és ezeken keresztül a formulák) változói kb. a neveknek (nomeneknek) felelnek meg;
- a változók (és a konstansok) a legegyszerűbb ún. termek; ezeken kívül függvények segítségével további, (funkcionálisan) összetett termek hozhatók létre. A függvények kb. a lexikai korrelátumoknak vagy függvényeknek felelnek meg.⁴ A korreferenciális elemzés során azokat a lexikai függvényeket jelöljük explicit módon, amelyek egynél több korreferencia-indexet tartalmaznak független változóként (ilyenek például a birtokos jelzős szerkezetek);
- a korreferenciális indexek konkrét értékeket, konstansokat jelentenek, amelyek a valóság konkrét elemeit, entitásait azonosítják. A szöveg értelmezése során a formulák változóiba korreferenciális indexeket helyettesítünk, ezáltal a (kijelentő) mondatok vagy formulák egy adott értékelése történik meg.

Ilyen értelemben a nyelvek kb. a valóság különböző reprezentációinak, a szavak jelentésének meghatározásai pedig kb. a nyelvek axiómáinak felelnek meg (ti. a jelentésmeghatározások a szavak adott jelentésében elvileg minden megengedett helyettesítés — azaz konkrét valóságelemre, entitásra való utalás — esetén teljesülnek). A szemantikai vagy lexikai függvények használatát illetően hipotézisünk a következő:

Egy kommunikációs egység értelmezésekor tudatosan vagy intuitíven, de mindig a benne szereplő szavak jelentéséből, formálisan az (egynyelvű) szótárakban megadott jelentésmeghatározásokból indulunk ki, és megfelelő leképezésekkel, vagyis megfelelő szemantikai függvények alkalmazásával próbáljuk meg a kommunikációs egységet „levezetni”.

Például tekintsük az alábbi verssort (részletes korreferenciális elemzését illetően lásd a 2. szakaszt):

What water lapping the bow (= Micsoda víz csapkodja / verdesi / nyaldossa a hajó orrát)

Ez a korreferenciális elemzés indexreprezentációjában a következőképpen írható le:

(i04a) what water (= micsoda víz),
(i04c)(i04b) the ship's bow (= a hajó orra),
(i04c) a ship (= egy hajó),
(r04a) (is) lapping (= csapkod, verdes),

(k04a) = (i04a) (r04a) (i04c)(i04b).

A verssor formális levezetéséhez tekintsük a következő szótári meghatározásokat:

lap, lapped, lapping *v*

1 if water laps something or laps against something such as the shore or a boat, it moves against it or hits it in small waves = mos, verdes [hullám partot].

(Longman 2003: 903; Ország L. 1974)

bow *n*

2 [C] (also bows) [plural] the front part of a ship = hajó előrésze / orra / eleje

(Longman 2003: 170; Ország L. 1974)

boat *n* [C]

2 (informal) a ship, especially one that carries passengers = (közvetlen) hajó, elsősorban olyan, amely utasokat szállít.

(Longman 2003: 155–156; Ország L. 1974)

A *lap* ige adott jelentésének szótári meghatározásából például a következő egyszerű mondat adódik:

The water laps the boat. (= A víz csapkodja a hajót.)

(i00a) the water (= a víz)

(i00b) the boat (= a hajó)

(r00) laps (= csapkodja, verdesi)

(k00) = (i00a) (r00) (i00b)

Megfelelő szemantikai függvények alkalmazásával a fenti verssor formálisan levezethető a szótári meghatározásból kapott mondatból, például a következőképpen:

(1) f(the water) = what water

A *what water* (micsoda víz) szerkezet a víz valamilyen tulajdonságára utal, vagyis formálisan szűkíti a *water* (víz) szó jelentéstartományát — azoknak a konkrét entitásoknak a halmazát, amelyeket a szöveg értelmezésekor a *water* szó, mint változó felvehet. A jelzős szerkezeteknek pontosan ez a szemantikai funkciója, tehát az alkalmazott szemantikai függvény ebben az esetben egy főnévhez a főnév egy (esetünkben határozatlan) jelzős kifejezésének a hozzárendelése.

(2) f4 o f3 o f2 o f1(the boat) = f4 o f3 o f2(the ship) = f4 o f3(the front part of a ship) = f4(the bow) = the ship's bow

A *boat* és *ship* szavak szinonimák, amely a *boat* szó adott jelentésének szótári meghatározásából is látszik. Formálisan tehát az első szemantikai függvény (f1), amelyet alkalmazunk, egy szó helyettesítése a szinonimájával. A második lépésben a *ship* (hajó) szóhoz rendeljük a *the front part of a ship* (a hajó előrésze) nominális kifejezést; nem nehéz észrevennünk, hogy az itt alkalmazott szemantikai függvény (f2) metonimikus helyettesítést jelent — pontosabban ennek fordítottját, „inverzét”. Ezután azt a szemantikai függvényt (f3) kell használnunk (pontosabban itt is az inverzét), amely egy szóhoz (itt: *bow*) a szó adott jelentésének a szótári meghatározását rendeli hozzá. Végül a negyedik szemantikai függvény (f4) az argumentumában megadott szóhoz annak egy másik szóval képzett birtokos jelzős szerkezetét rendeli hozzá (hogy ebben a szerkezetben milyen szavak szerepelhetnek birtokosként, azt pl. egy egynyelvű szótár vagy referenciaként használt korpusz egy példamondata vagy konkordanciája, ill. egy kollokációsztár megfelelő szócikke⁵ adhatja meg).

(3) f(laps) = is lapping

Az itt alkalmazott szemantikai függvény egy igéhez egy másik igeidőt rendel hozzá. Annak a kérdésnek az eldöntésében, hogy egy adott ige esetében melyek a szemantikai függvény megengedett értékei, itt is egy egy nyelvű szótár példamondatai vagy egy referencia-korpusz konkordanciái lehetnek az iránymutatók.

A fenti hozzárendeléseket alkalmazva és egy külön korreferenciális indexet rendelve a mondatban szereplő hajóhoz, megkapjuk az idézett verssort. Megemlítjük továbbá, hogy a szótári meghatározások új információkat is hozzáadtak az értelmezett verssorhoz. Megjelentek például a *kis hullámok* (small waves), amelyek verdesik a hajó orrát, és az *utasok* (passengers), akiket a hajó szállít.

A tanulmány további részében a kommunikációs egységek értelmezésével nem foglalkozunk, azaz feltételezzük, hogy a kommunikációs egységek a bennük szereplő szavak jelentésmeghatározásaiból alkalmas szemantikai függvények segítségével levezethetők.

2. A kiválasztott versrészlet és fordításainak összehasonlító korreferenciális elemzése

Az alábbiakban T.S. Eliot Marina c. versének és a vers két magyar fordításának első versszakát elemezzük korreferenciálisan. A versek elemzése teljesen független egymástól, de igyekeztük az egymásnak megfeleltethető indexek sorszámát egyformának választani. Ha a szövegmondatok után szereplő kommentárokban félreérthető lenne, hogy éppen melyik szöveg elemzéséről beszélünk, ezt a szövegben külön jelezzük.

T.S. Eliot: Marina	T.S. Eliot: Marina (ford. Vas István)	T.S. Eliot: Marina (ford. Franyó Zoltán)
(i01) Marina	(i01) Marina	(i01) Marina
(k01) = ... (i01) ...	(k01) = ... (i01) ...	(k01) = ... (i01) ...
(K01) = (k01)	(K01) = (k01)	(K01) = (k01)
<i>Quis hic locus, quae regio, quae mundi plaga?</i> (What place is this, what region, what quarter / shore of the world?)	<i>Quis hic locus, quae regio, quae mundi plaga?</i> (Mi ez a hely? Mily táj / ország, mi sarka a világnak?)	

Egy angol vers és magyar fordításainak összevetése ...

(i02a) a place (i02a) a region <i>(i02b)</i> (i02a) a (particular) quarter / shore of the world (i02b) the world	(i02a) egy hely (i02a) egy táj / ország <i>(i02b)</i> (i02a) a világ egy (bizonyos) pontja / sarka (i02b) a világ	
(k02a) = ... {(i02a) = ?} ... (k02b) = ... {(i02a) = ?} ... (k02c) = ... <i>(i02b)</i> {(i02a) = ?} ...	(k02a) = ... {(i02a) = ?} ... (k02b) = ... {(i02a) = ?} ... (k02c) = ... <i>(i02b)</i> {(i02a) = ?} ...	
(K02) = (k02a) & (k02b) & (k02c)	(K02) = (k02a) & (k02b) & (k02c)	

1. táblázat
Első és második szövegmondat

Kommentár (ld. az 1. táblázatot):

Marina Pericles és Thaisa lánya Shakespeare Pericles c. drámájában. Marina a tengeren született, majd később édesapja nyomát vesztette. Apja csak évek múltán talál rá, egy fiatal nőre, akinek életerege diadalmaskodott minden veszélyen.⁶

Eliot Shakespeare Pericles-ének felismerésjelenetét (V. 1.) teremti újjá, melynek során Pericles megtalálja halottnak hitt leányát, Marinát. A jelenetbe azonban — kontrasztképpen — beleszűrődik egy másik, tragikusan értelmetlen felismerésjelenet is, mégpedig a mottó révén, mely idézet Seneca Hercules Furens-éből (1.1138): „Mi ez a hely? Mily táj, mi sarka a világnak?”⁷ Seneca művében Hercules, akit Juno örülettel ver meg, lemészárolja családját, majd álomba merül. Ébredését, örületének múltját kísérik a mottó szavai, melyek nyomán Hercules fokozatosan felismeri tettének rettenetes voltát (Takács 1978: 247).

A korreferenciális elemzés formalizmusával kapcsolatban jegyezzük meg, hogy a mottóhoz tartozó három kommunikációs egységben megfogalmazott „orientációs” kérdések az (i02a) korreferencia-index által kifejezett konkrét entitás tényleges tartalmának a hiányára utalnak (a kommunikációs egységek formális leírásában ezt jelzi a kérdőjel), egyéb predikátum pedig nem szerepel a mottóban (ezt pedig a ... jelzi ugyanott).

What seas what shores what grey rocks and what islands	Micsoda tengerek micsoda partok és szürke sziklák és szigetek	Mily tengerek mily partok mily szürke sziklák és mily szigetek
(i03a) ? seas (i03b) ? shores (i03c) ? grey rocks (i03d) ? islands	(i03a) ? tengerek (i03b) ? partok (i03c) ? szürke sziklák (i03d) ? szigetek	(i03a) ? tengerek (i03b) ? partok (i03c) ? szürke sziklák (i03d) ? szigetek
(k03a) = ... (i03a) ... (k03b) = ... (i03b) ... (k03c) = ... (i03c) ... (k03d) = ... (i03d) ...	(k03a) = ... (i03a) ... (k03b) = ... (i03b) ... (k03c) = ... (i03c) ... (k03d) = ... (i03d) ...	(k03a) = ... (i03a) ... (k03b) = ... (i03b) ... (k03c) = ... (i03c) ... (k03d) = ... (i03d) ...
(K03) = (k03a) & (k03b) & (k03c) & (k03d)	(K03) = (k03a) & (k03b) & (k03c) & (k03d)	(K03) = (k03a) & (k03b) & (k03c) & (k03d)

2. táblázat
Harmadik szövegmondattal

Kommentár (ld. a 2. táblázatot):

Figyeljük meg, hogy most a korreferenciális indexek által jelölt konkrét entitások léteznek (a vers konkrét tengerekre, partokra stb. utal), csak bizonyos tulajdonságaik „kérdésesek” — ezt jelzi a kérdőjel az előző szövegmondattól eltérő pozícióban. A harmadik szövegmondatot kiegészíthetjük például a következőképpen:

What seas what shores what grey rocks and what islands (can be seen from here) = Micsoda tengerek micsoda partok és szürke sziklák és szigetek (láthatók innen)

...

(r03) can be seen = láthatók

(p03) from (here) = pl. -ból, -ből, -ről, -ről, stb. (itt: innen; pl. az árbockosárból, a hajó fedélzetéről, stb.)

(k03a) = (i03a) (r03) . + (i02a)/(p03)

...

A kiegészítésre azért van szükségünk, mert egyébként a második szövegmondattal nem kapcsolódna a vers tematikus (téma-réma) struktúrájához. Egyébként a helyet (this = itt) formálisan jelölő (i02a) korreferencia-index — pl. a predikátumnak (állítmánynak) megfelelő határozói szerkezetben, amit itt a (p03)

prepozíciós indexszel fejeztünk ki — értelemszerűen minden olyan kommunikációs egységben elhelyezhető, amely az adott helyen végbemenő cselekvést, történést stb. fejez ki.

A K03 szövegmondat formális leírásában a & jel a konjunkció (logikai „és”) jele, összhangban azzal, hogy a kommunikációs egységek atomi formulákat, a szövegmondatok pedig atomi formulákból logikai szimbólumok segítségével képzett (összetett) formulákat fejeznek ki.

What water lapping the bow	Micsoda vízcsapkodás a hajóorr körül	Mily víz nyalja a hajó orrát?
(i04a) ? water (i04c)(i04b) the ship's bow (i04c) a ship (r04a) (is) lapping	(i04a) víz (i04c)(i04b) a hajóorr (i04c) egy hajó (r04a) ? csapkod(ás) (r04b) van, folyik, zajlik, stb. (p04a) (a hajóorr) körül	(i04a) ? víz (i04c)(i04b) a hajó orra (i04c) egy hajó (r04a) nyalja
(k04a) = (i04a) (r04a) (i04c)(i04b)	(k04a) = (i04a) (r04a) . (k04b) = (r04a) (r04b) . + (i04c)(i04b)/(p04a)	(k04a) = (i04a) (r04a) (i04c)(i04b)
(K04) = (k04a)	(K04) = (k04a) & (k04b)	(K04) = (k04a)

3. táblázat
Negyedik szövegmondat

Kommentár (ld. a 3. táblázatot):

A negyedik szövegmondatban már némileg különbözik egymástól a két fordítás korreferenciális elemzése. Vas István fordításában (második oszlop) a szövegmondat alanyaként *vízcsapkodás* szerepel, ennek megfelelően a (k04b) kommunikációs egységben az (r04a) relációs index nominális értelemben szerepel. Vizsgáljuk meg először az eredeti és a lefordított verssor logikai tartalmát. Egyrészt az alábbi ekvivalencia intuitíve nyilvánvalóan teljesül

$$(k04a) \& (k04b) \Leftrightarrow \{(i04a) (r04a) . + (i04c)(i04b)/(p04a)\}$$

(„lefordítva”: ha a víz csapkod, és (ez) a vízcsapkodás a hajóorr körül zajlik, akkor a víz csapkod a hajóorr körül és megfordítva.)

Másrészt az angol *lap* (mos, verdes; itt: csapkod) ige nemcsak közvetlen tárggyal (direct object), hanem prepozíciós tárggyal (prepositional object) is használható, mint például az alábbi példamondatban:

The waves lapped gently against the rock. (Longman 2003: 903) = A hullámok lágyan csapdosták a sziklát.

vagyis ha bevezetjük a

(p04b) against (the bow)

prepozíciós indexet, az eredeti (angol) szövegre vonatkozóan teljesül az alábbi ekvivalencia:

$\{(i04a) (r04a) (i04c)(i04b)\} \Leftrightarrow \{(i04a) (r04a) . + (i04c)(i04b)/(p04b)\}$

(vagyis az alábbi két angol mondat ugyanazt fejezi ki: (1) The water is lapping the bow. (2) The water is lapping against the bow.)

Ha ezek után összehasonlítjuk az eredeti szöveg és a vizsgált fordítás negyedik szövegmondatára felírt ekvivalenciák jobb oldalát, látszik, hogy a szövegmondatok szintaktikailag teljesen, szemantikailag pedig „majdnem” ekvivalensek. A jelentésbeli különbségek:

- az angol *against sth* és a magyar *vmi körül* némileg különböző jelentésű;
- az eredeti szövegben *what water*, a lefordított szövegben pedig *micsoda víz-csapkodás* szerepel — előbbi esetben a hangsúly a víz (water) tulajdonságain, utóbbi esetben pedig a víz mozgásának (csapkodásának) a jellegén van.

And scent of pine <i>(i05b)(i05a)</i> scent of pine (i05b) a pine forest (or pine trees) (r05) come, drift (k05) = <i>(i05b)(i05a)</i> (r05).	Es fenyőillat <i>(i05b)(i05a)</i> fenyőillat (i05b) egy fenyőerdő (vagy fenyőfák) (r05) árad, áramlik (k05) = <i>(i05b)(i05a)</i> (r05).	Es fenyőillat <i>(i05b)(i05a)</i> fenyőillat (i05b) egy fenyőerdő (vagy fenyőfák) (r05) árad, áramlik (k05) = <i>(i05b)(i05a)</i> (r05).
and the woodthrush singing through the fog (i06a) the woodthrush (i06b) the fog (r06a) (is) singing (p06) through (the fog) (k06) = <i>(i06a)</i> (r06) . + <i>(i06b)/(p06)</i> (K05) = (k05) & (k06)	és a fenyőrigó füttye a ködben (i06a) a fenyőrigó (i06b) a köd <i>(i06a)(i06c)</i> fütty(szó), dal (r06b) szól, hangzik, hallatszik (p06) -ban, -ben (ködben) (k06) = <i>(i06a)(i06c)</i> (r06b) . + <i>(i06b)/(p06)</i> (K05) = (k05) & (k06)	és az erdei csalogány mely a ködben énekel <i>(i05b)(i06a)</i> az erdei csalogány (i06b) a köd (r06a) énekel (p06) -ban, -ben (ködben) (k06) = <i>(i05b)(i06a)</i> (r06a) . + <i>(i06b)/(p06)</i> (K05) = (k05) & (k06)

4. táblázat
Ötödik szövegmondat

Kommentár (ld. a 4. táblázatot):

Az ötödik kommunikációs egységben az (i05b) és (r05) indexek bevezetése a szöveg értelmezését igényli — feltételezzük, hogy a fenyőillatot fenyőfák árasztják, például azért, mert a közelben egy fenyőerdő van. Ez az értelmezés összhangban van a második versfordítással, amely a következő kommunikációs egységben *erdei csalogányról* szól (bár az, hogy az *erdőt*, ahol a csalogány énekel és a *fenyőerdőt* azonosítjuk, ismét értelmezés kérdése). A hiányzó predikátumok pótlása — bármennyire is evidenciának tűnik — szintén értelmezés.

What images return	Micsoda képek térnek vissza most	Mily képek térnek vissza
(i07) ? images (r07) return	(i07) ? képek (r07) térnek vissza (t07) most	(i07) ? képek (r07) térnek vissza
(k07) = (i07) (r07) .	(k07) = (i07) (r07)/(t07) .	(k07) = (i07) (r07) .
O my daughter.	Ó én lányom.	Ó, leányom?
(i08)(i01) Pericles's daughter (=Marina) (i08) Pericles	(i08)(i01) Pericles leánya (=Marina) (i08) Pericles	(i08)(i01) Pericles leánya (=Marina) (i08) Pericles
(k08) = ... (i08)(i01) ...	(k08) = ... (i08)(i01) ...	(k08) = ... (i08)(i01) ...
(K06) = (k07) & (k08)	(K06) = (k07) & (k08)	(K06) = (k07) & (k08)

5. táblázat
Hatodik szövegmondat

Kommentár (ld. az 5. táblázatot):

Az, hogy a narrátort azonosítjuk Pericles-szel, leányát pedig Marinával, nyilvánvalóan értelmezés. Az első fordításban szereplő *most* időhatározó által jelzett időt a (t07) indexszel azonosítottuk. Eddig minden kommunikációs egységhez ugyanazt az időpontot (vagy időszakaszt) társítottuk, ezért nem foglalkoztunk az idő explicit jelölésével — a nyolcadik kommunikációs egységben azonban a fordító külön hangsúlyt ad az időnek (amely összhangban van a képek ↔ mentális képek/émlékképek értelmezéssel, amelyek *most*, a vers adott pillanatában törnek felszínre, de a múlt eseményeit idézik, a múltból származnak). Ezek után megpróbálhatunk válaszolni a vers két alapvető kérdésére is:

(i02a) olyan táj, ahol Pericles már járt valamikor a *múltban* (amire *most* visszaemlékezik, és ahová *most* visszatér — a hajója fedélzetén)

(i07) = {(K03) & (K04) & (K05)}⁸

Az utóbbi értelmezéshez kissé módosítanunk kell a hetedik kommunikációs egységet:

(k07) = {(i07) = ?} (r07) . (kb. *Mik ezek a képek, amelyek visszatérnek?*)

A következő szakaszban látni fogjuk, hogy a két korreferenciális index fenti módon történő értelmezése teljesen megváltoztatja a vers tematikus („értelmi”) struktúráját.

3. Az eredeti vers és fordításainak tematikus struktúrája

Összegezve eddigi eredményeinket, próbáljuk meg ábrázolni a kiválasztott versrészlet és a versfordítások index-reprezentációja alapján a szövegrészletek tematikus struktúráját. Mivel a szövegrészletek korreferenciális elemzését úgy végeztük, hogy

- az egymásnak megfelelő — azaz ugyanazt a valóságelemet vagy entitást azonosító — korreferenciális indexeket, továbbá
- az indexek között azonos vagy hasonló relációt leíró kommunikációs egységeket

ugyanolyan sorszámmal azonosítottuk, így a tematikus struktúrának az a része, amelyben az elemzett szövegrészletekben közösen előforduló indexek szerepelnek, szükségképpen meg fog egyezni az egyes szövegrészletekre.

Mivel a kommunikációs egységek közötti tematikus kapcsolatok a korreferencia-indexek révén mutatkoznak meg, ábrázoljuk a következő, 6. táblázatban

- a kommunikációs egységeket (egyes logikailag összetartozó vagy ugyanazt a tartalmat kifejező kommunikációs egységeket az egyszerűség kedvéért összevonva) és
- a kommunikációs egységekben előforduló korreferencia-indexeket (utóbbiak esetén — pusztán a könnyebb azonosíthatóság kedvéért, hiszen az indexeket a tanulmány megfelelő helyen már definiáltuk — egy jellemző szóval azonosítjuk is őket).

A korreferencia-indexek által jelölt valóságelemek közötti, az elemzett szövegven kívüli (pl. nyelvi szintű) kapcsolatokat⁹ — amelyek, ha közvetett módon is, de befolyásolják a tematikus struktúrát — a táblázat harmadik oszlopában adjuk meg.

Egy angol vers és magyar fordításainak összevetése ...

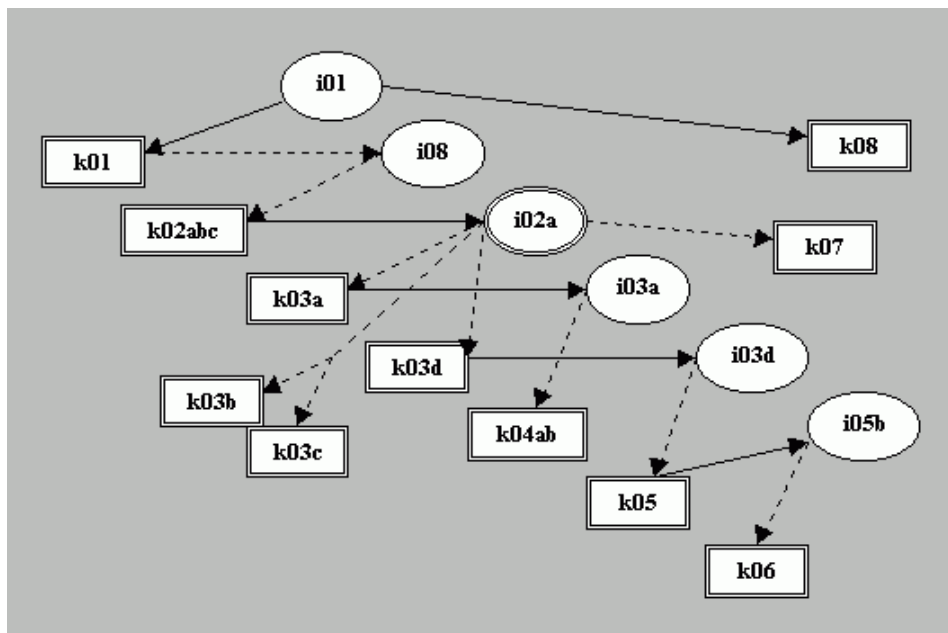
kommunikációs egységek	korreferencia-indexek	egyéb kapcsolatok
(k01)	(i01) Marina	(i08) (<i>Marina</i> Pericles leánya)
(k02a) (k02b) (k02c)	(i02a) táj	(i08) (Pericles már járt ezen a tájon valamikor a múltban)
	(i02b) világ	
(k03a)	(i03a) tengerek	(i02a) (a tengerek a táj részei)
		(i08), (i04c) (Pericles a tengeren hajózik)
(k03b)	(i03b) partok	(i02a) (a partok a táj részei)
(k03c)	(i03c) sziklák	(i02a) (a sziklák a táj részei)
(k03d)	(i03d) szigetek	(i02a) (a szigetek a táj részei)
(k04a) (k04b) (csak a második fordításban)	(i04a) víz	(i03a) (a víz tengervíz)
	(i04b) hajóorr	
	(i04c) hajó	
(k05)	(i05a) fenyőillat	(i03d) (a fenyőerdő egy szigeten van)
	(i05b) fenyőerdő	
(k06)	(i06a) fenyőrigó	(i05b) (a fenyőrigó a fenyőerdőben énekel)
	(i06b) köd	(i03a) (a tengeren köd van)
	(i05b) fenyőerdő (csak a harmadik fordításban)	
(k07)	(i07) képek	(i08), (i02a) (Pericles emlékeztében megjelennek az egyszer már látott táj képei)
(k08)	(i01) Marina	
	(i08) Pericles	

6. táblázat
Tematikus kapcsolatok a versben

Tekintsük — némileg egyszerűsítve a fogalmakat — rémának a korreferencia-indexek első előfordulását, minden további előfordulásukat pedig témának. További egyszerűsítésként most nem vezetjük be a bázis korreferencia-index fogalmát (amely a kommunikációs egységek szövegének eredeti lineáris elrendezését alapul véve az először megjelenő, tematikus pozícióban levő korreferencia-index). A bázis korreferencia-indexet a kommunikációs egységek alaptémájának tekintjük, amely az elsődleges téma-réma kapcsolatok azonosítását teszi lehetővé. Hiányában most megelégszünk a táblázatban feltüntetett kapcsolatok

latok alapján a kommunikációs egységek intuitíve legfontosabbnak tekintett téma-réma kapcsolatainak az ábrázolásával.

Ha a korreferencia-indexek tényleges előfordulását a kommunikációs egységekben folytonos vonallal, közvetett előfordulásukat pedig (amely a táblázat harmadik oszlopában való előfordulásnak felel meg) szaggatott vonallal jelöljük, az elemzett szövegrészeket közös tematikus struktúrája a következőképpen ábrázolható:

Az ábrából a kiválasztott versrészlet „értelmi struktúrájának” rejtett, lenyűgözően tudatos elrendezése tárul fel.

Források

Biblia CD 5.0. Kilenc bibliafordítás teljes szövegű Folio Views adatbázisa. Bp.: Arcanum DataBases Kft. 1997.

T.S. Eliot versei. 1978. (Takács Ferenc jegyzeteivel.) Bp.: Európa Kiadó.

Franyó Zoltán 1974. *Válogatott műfordítások.* Bp.: Magvető Kiadó.

The Heath Introduction to Poetry. 3rd ed. Lexington, Massachusetts & Toronto: D.C Heath and Co. 1988.

LONGMAN Dictionary of Contemporary English. Edinburgh Gate: Pearson Education Limited, 2003. (with CD-ROM including the Longman Language Activator)

- Országh László 1974. *Angol-magyar szótár*. I-II. köt. Budapest: Akadémiai K. Elektronikus kiadás: Akadémiai Kiadó—Scriptum Kiadó. 2004.
- Oxford Collocations Dictionary for students of English*. Oxford: Oxford University Press. 2002.

Irodalomjegyzék

- Dragálin Albert—Buzási Szvetlana 1986. *Bevezetés a matematikai logikába*. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem Kiadója.
- Hankiss Elemér 1970. T.S. Eliot: Marina. In: Rónay György—Vargha Kálmán (szerk.): *Miért szép? A világirodalom modern verseiből*. Bp.: Gondolat Kiadó. 188–201.
- Kiefer Ferenc 2001. A moszkvai szemantikai iskola utóéletéhez. In: Papp Ferenc (szerk.): *A moszkvai szemantikai iskola*. Bp.: Corvina Könyvkiadó. 189–200.
- Klaudy Kinga 1997. *A fordítás elmélete és gyakorlata. Angol / német / francia / orosz fordítástechnikai példatárral*. Bp.: Scholastica Kiadó.
- Kövecses Zoltán 1998. A metafora a kognitív nyelvészetben. In: Pléh Csaba—Györi Miklós (szerk.): *A kognitív szemlélet és a nyelv kutatása*. Bp.: Pólya Kiadó. 50–82.
- Melcsuk, Igor 1997. Egy értelem-szöveg nyelvészet felé. In: Papp Ferenc (2001) (szerk.): *A moszkvai szemantikai iskola*. Bp.: Corvina Könyvkiadó. 139–187.
- Papp Ferenc (2001) (szerk.): *A moszkvai szemantikai iskola*. Bp.: Corvina Kiadó.
- Ruzsa Imre—Máté András 1997. *Bevezetés a modern logikába*. Bp.: Osiris Kiadó.
- Szikszainé Nagy Irma 1999. *Leíró magyar szövegtan*. Bp.: Osiris Kiadó.
- Takács Ferenc 1978. Jegyzetek T.S. Eliot verseihez. In: *T.S. Eliot versei*. Bp.: Európa Kiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Williamson, G. 1955. *A Reader's Guide To T.S. Eliot*. A Poem-by-poem Analysis. London: Thames and Hudson.
- Zsolkovszkij, A.—Melcsuk, I. 1965. A szemantikai szintézis egy lehetséges módszere és eszközei. In: Papp Ferenc (2001) (szerk.): *A moszkvai szemantikai iskola*. Bp.: Corvina Könyvkiadó. 13–31.

Függelék

T.S.Eliot: Marina

Quis hic locus, quae regio, quae mundi plaga?

What seas what shores what grey rocks and what islands
What water lapping the bow
And scent of pine and the woodthrush singing through the fog
What images return
O my daughter.

...

T.S.Eliot: Marina

Quis hic locus, quae regio, quae mundi plaga?

Micsoda tengerek micsoda partok és szürke sziklák és szigetek
Micsoda vízcsapkodás a hajóorr körül
És fenyőillat és a fenyőrigó füttye a ködben
Micsoda képek térnek vissza most
Ó én lányom.

...

(Vas István fordítása)

T.S.Eliot: Marina

Mily tengerek mily partok mily szürke sziklák és mily szigetek
Mily víz nyalja a hajó orrát?
És fenyőillat és az erdei csalogány mely a ködben énekel
Mily képek térnek vissza
Ó, leányom?

...

(Franyó Zoltán fordítása)

Jegyzetek

¹ A korreferenciális elemzés általunk alkalmazott formalizmusát korábbi tanulmányainkban részletesen taglaltuk (lásd például az *Officina Textologica* eddig megjelent köteteit).

² Itt ismét korábbi tanulmányainkra utalunk, amelyekben részletesen elemeztük, hogy a korreferenciális elemzés általunk használt formalizmusa kiválóan alkalmas a szövegek tematikus (téma-réma) szerkezetének elemzésére.

³ Mind a relációs indexek, mind pedig a prepozíciós indexek hatóköre („az a szövegbeli tartomány, ameddig egy szövegelem a szövegen belül funkcionálisan ... kiterjed, azaz önmaga helyén túl más szövegelemekben vagy velük kapcsolódva része a szöveg értelem szerkezetének egy helyének”, Tolcsvai Nagy G. 2001: 117) többnyire csak az adott kommunikációs egységre terjed ki. A szövegek tematikus struktúráját (téma-réma szerkezetét) az egyes korreferenciális indexek többszörös előfordulásai határozzák meg a különböző kommunikációs egységekben.

⁴ Megjegyezzük, hogy (1) egyes lexikai függvények — pl. ha a független vagy függő változók között igék fordulnak elő — kivezetnek az elsőrendű logikai nyelvek fogalmi keretéből, valamint (2) a lexikai függvények ilyen értelmezése tágabb, mint az ESzM modell eredeti értelmezése, mivel nemcsak a szintagmatikai, hanem a paradigmaticai jellegű hozzárendeléseket (helyettesítéseket) is magában foglalja. Még tágabban értelmezve a lexikai függvényeket, ide sorolhatóak a metaforikus leképezések is, amelyek a modern metaforaelmélet szerint fogalmi tartományok közötti leképezéseknek tekinthetőek (lásd pl. Kövecses 1998).

⁵ Mint ahogy az Oxford University Press kollokációsztárának *ship* (hajó) szócikkében szerepel is: „**PHRASES the bow/stern of a ship**” (Oxford 2002: 703)

⁶ Marina is „the daughter of Pericles and Thaisa, In Shakespeare’s *Pericles, Prince of Tyre*. Marina, born at sea, is later lost to her father. He finds her after many years have passed, a young woman whose virtuous character has triumphed over numerous perils.” (The Heath Introduction to Poetry 1988: 388)

⁷ A Senecától származó idézet (további fordításai és ezek forrásai: „Miféle hely ez, miféle ország, / Mely sarka a világnak?” (Hankiss 1970: 200); „What place is this, what region, what shore of the world?” (The Heath Introduction to Poetry 1988: 388); „What place is this, what region, what quarter of the world?” (Williamson 1955: 185)

⁸ Vegyük észre, hogy a szövegmondatok konjunkcióval való összekapcsolásával kapott összetett formuláról itt nominális értelemben beszélünk (hasonló módon jártunk el, amikor az (r04a) relációs indexet (vízcsapkodás) alanyként használtuk a (k04b) kommunikációs egységben). Ez összhangban van azzal, hogy emlékeink (mentálisan tárolt) formuláknak felelnek meg, viszont ha beszélünk róluk, már nominális értelemben jelennek meg.

⁹ Valószínűleg ez az egyik olyan pont, ahol a fordítás erősen függ az adott nyelv struktúrájától, bár az általunk választott szövegrészletekben erre nem találtunk példát. Közrejátszhatott a szövegrészletek viszonylag rövid terjedelme is: „... a fordítás mégiscsak az új nyelvi struktúra szerint épül fel, és óhatatlanul átformálja az eredetit, különösen akkor, ha irodalmi műről van szó” (Szikszainé Nagy 1999: 332).

6. A korreferencialitás megnyilvánulásai magyar és német szövegekben

DOBI EDIT

Az alábbiakban két — alapvető sajátágaikban eltérő — nyelv szövegeit vizsgálom a korreferencialitás eszközeinek jellegzetességeire összpontosítva. A korreferencialitást teremtő elemeket mikro-, mezo- és makroszinten is érdemes megvizsgálunk.

A szöveg szintjeinek eltérő értelmezési lehetőségei miatt célszerűnek látszik először röviden tisztázni, hogy az elemzésben milyen eszközöket tekintünk az egyes szintekhez tartozóknak.

Ezt követően a mikroszintű, majd a mezoszintű, végül a makroszintű korreferencialitás eszközeit szemléltetem párhuzamosan a magyar és a német szövegekben. A makroszintű korreferenciális eszközök vizsgálatához terjedelmesebb (legcélszerűbben teljes) szövegek elemzését kellene vállalni, ezt azonban jelen tanulmány kerete nemigen teszi lehetővé. Azonban a mikro- és a mezoszintű elemzés tapasztalatainak összegzését követően néhány jelenség kapcsán röviden utalok a makroszintű korreferencialitás megnyilvánulásaira is. Hogy a poliglottia még egy árnyalatot kapjon, e háromszintű korreferencialitás megnyilvánulásait a magyar és a német nyelvben is két stílusrétegre jellemzően vizsgálom: egy-egy szaknyelvi és egy-egy szépirodalmi szöveg az elemzés tárgya. A magyarban a különböző stílusrétegek szövegeit jellemző mondat- és szövegnyelvészeti sajátosságok ugyanis érdekesnek sejtetik német szövegekben is az ilyenforma összevetést. (Tudván, hogy egy-egy szöveg elemzése alapján általános érvényű jellegzetességeket nemigen állapíthatunk meg.)

A vizsgálat tárgyai az alábbi — szaknyelvi, illetve szépirodalmi; német, illetve magyar nyelvű — szövegrészek:

A német nyelvű szaknyelvi szövegrész:

Robert-Alain de Beaugrande—Wolfgang Ulrich Dressler: Einführung in die Textlinguistik (Tübingen: Max Niemeyer Verlag, 1981) V. Kohärenz

16. Einige Typen von globalen Mustern dürften wegen ihrer vielseitigen Brauchbarkeit als vollständige Stücke („chunks“) gespeichert sein. FRAMES („Rahmen“) sind globale Muster, die Alltagswissen über irgendetwas zentrales Konzept, wie z.B. ‚Geburtstagsfeiern‘, umfassen [...]. „Rahmen“ („frames“)

geben an, was im Prinzip zusammengehört, aber nicht in welcher Reihenfolge die zusammengehörigen Dinge getan oder erwähnt werden sollen.

SCHEMATA sind globale Muster von Ereignissen und Zuständen in geordneten Abfolgen, wobei die Hauptverbindungen in zeitlicher Nähe und Kausalität bestehen [...]. Anders als ein „Rahmen“ ist ein Schema immer als Reihenfolge so aufgestellt, daß Hypothesen gebildet werden können, was in einer Textwelt als nächstes getan oder erwähnt werden wird.

PLÄNE sind globale Muster von Ereignissen und Zuständen, die zu einem beabsichtigten ZIEL führen [...]. Pläne unterscheiden sich dadurch von Schemata, daß ein Planer (z.B. ein Textproduzent) alle Elemente danach beurteilt, ob sie das Ziel näherbringen.

SKRIPTS sind stabilisierte Pläne, die häufig abgerufen werden, um die Rollen und die erwarteten Handlungen der Kommunikationsteilnehmer zu bestimmen [...]. Skripts unterscheiden sich also dadurch von Plänen, daß sie eine im voraus festgesetzte Routine haben [...].

A magyar nyelvű szaknyelvi szövegrész:

Robert-Alain de Beaugrande—Wolfgang Ulrich Dressler: Bevezetés a szövegnyelvészetbe (Budapest: Corvina. 2000.) V. Koherencia

16. Bizonyos **globális** mintákat ennek alapján egészben tárolunk, mivel sokféle feladatra használatosak. A KERETEK olyan globális minták, amelyek hétköznapi ismereteket tartalmaznak valamely központi fogalommal kapcsolatban, pl. 'malacpersely', 'születésnap buli' stb. [...]. A keretek alapján tudható, mely dolgok tartoznak elvben együvé, de nem tudható, milyen sorrendben lesznek elvégezve vagy megemlítve. A SÉMÁK olyan globális minták, amelyek események vagy állapotok időbeli közelség vagy okság alapján sorrendbe állított egymásutánját tartalmazták [...]. A keretekkel ellentétben a sémák mindig haladvány szerint vannak elrendezve, vagyis hipotézisek állíthatók fel azzal kapcsolatban, hogy egy adott ponton mi fog történni vagy említésre kerülni a szövegvilágban. A TERVEK események vagy állapotok olyan globális mintái, amelyek valamely CÉLra irányulnak [...]. A tervek abban különböznek a sémáktól, hogy a tervező (pl. a szövegalkotó) minden elemüket abból a szempontból értékeli, hogy mennyire segítik elő a tervező céljához való közeledést. A FORGATÓKÖNYVEK olyan rögzített tervek, amelyeknek felhasználására igen gyakran kerül sor, s amelyekben a résztvevők és a tőlük elvárt cselekedetek meg vannak határozva [...]. A forgatókönyvek tehát abban különböznek a tervektől, hogy előre megszabott menetük van.

(A szövegrészek tagolását láthatóan a fordítóban zajló értelmező folyamat befolyásolja. A németben a szaknyelvi szövegrész több bekezdésre tagolódik, a magyar rövidebb egyetlen bekezdésnél.)

A német nyelvű szépirodalmi szövegrész:

Eduard Mörike: Mozart auf der Reise nach Prag (Bp.: Európa Könyvkiadó. 1979)

Hier überging Madame Mozart einige Umstände mit Stillschweigen. Es war, muß man wissen, nicht unwahrscheinlich, daß zu gedachter Abendunterhaltung auch eine junge Sängerin, Signora Malerbi, kommen würde, an welcher Frau Konstanze mit allem Recht Ärgernis nahm. Es war, muß man wissen, nicht unwahrscheinlich, daß zu gedachter Abendunterhaltung auch eine junge Sängerin, Signora Malerbi, kommen würde, an welcher Frau Konstanze mit allem Recht Ärgernis nahm. Diese Römerin war durch Mozarts Verwendung bei der Oper angestellt worden, und ohne Zweifel hatten ihre koketten Künste nicht geringen Anteil an der Gunst des Meisters. Sogar wollten einige wissen, sie habe ihn mehrere Monate lang eingezogen und heiß genug auf ihrem Rost gehalten. Ob dies nun völlig wahr sei oder sehr übertrieben, gewiß ist, sie benahm sich nachher frech und undankbar und erlaubte sich selbst Spöttereien über ihren Wohltäter. So war es ganz in ihrer Art, daß sie ihn einst, gegenüber einem ihrer glücklichern Verehrer, kurzweg un piccolo grifo raso nannte. Der Einfall, einer Circe würdig, war um so empfindlicher, weil er, wie man gestehen muß, immerhin ein Körnchen Wahrheit enthielt.

A magyar nyelvű szépirodalmi szövegrész:

Eduard Mörike: Mozart prágai utazása (Bp.: Európa Könyvkiadó. 1979)

Meg kell adni, Madame Mozart itt szép csendesen elhallgatott néhány mellékkörülményt. Igen valószínű volt ugyanis — ezt tudni kell —, hogy a szóban forgó zeneestén egy fiatal énekesnő, név szerint Signora Malerbi is megjelenik, akire pedig Konstancia asszony okkal-joggal neheztelt. Ez a római énekesnő Mozart pártfogásával került az operához, és kétségtelen, hogy jórészt fortélyos kacérságának köszönhette a mester kedvezését. Egyesek azt rebesgették, hogy Mozart lépre ment, és hónapokon át rabja volt az énekesnőnek. Vajon igaz-e vagy pusztán kitalálás, nem tudni, annyi bizonyos, hogy a művész utóbb szemtelenül és hálátlanul viselkedett, és arra ragadtatta magát, hogy jötevőjén gúnyolódjék. Rávallott például, hogy egy ízben egyik szerencsésebb udvarlójával beszélgetve Mozartot *un piccolo grifo rasó*-nak (kis borotvált disznófejnek) nevezte. Ez a Kirkéhez méltó ötlet annál sértőbb volt, mert meg kell vallanunk, nem hiányzott belőle egy szemernyi igazság.

A szöveg szintjeiről

A vizsgálat keretében választott „szintek szerinti megközelítés” többféle értelmezést nyert a különböző szakirodalmakban, eltérő szemléleteket is tükrözve. A szövegösszetartó eszközöknek immár hagyományosnak nevezhető a három sík szerinti csoportosítása: grammatikai síkon a konnexitás, szemantikai síkon a kohézió, pragmatikai síkon a koherencia eszközeiről szokás beszélni (az akusztici-

kai, formai, stiláris, szerkezeti összefüggés eszközei is ezeket a síkokat erősítik). Ennek az elgondolásnak az alapját — amely szerint két vagy több szövegelem kapcsolata háromféleképpen jöhet létre — nyelvi szempontból elfogadhatjuk, mivel a kapcsolat valóban lehet szintaktikai, szemantikai vagy pragmatikai. A szöveg befogadója számára azonban ennek a kapcsolatnak mindig valamilyen jelentés-összetartó szerepe van, azaz szemantikai jellegű. Amellett tehát, hogy a nyelvi eszközök nagy része valóban besorolható az említett három csoport valamelyikébe, a síkok közötti határ nem elég határozott, mivel minden nyelvi elem, amely a szöveg szerveződésében részt vesz, a szöveg értelmezéséhez járul hozzá. A csoportosítás szempontja sokkal inkább az lehet, hogy milyen mértékben.

Jelen vizsgálódás keretében tehát a kapcsolóelemeknek — így a korreferencialitást teremtő eszközöknek is — a hatókörét figyelembe vevő rendszerező elvet is célszerű volt figyelembe venni, elsősorban azért, hogy lehetővé váljon a pusztán nyelvi (azaz rendszerspecifikus) és a szövegtani jelenségek közötti különbségtétel. Szükséges különbséget tenni ugyanis a nyelvi sajátosságokból fakadó, valamint a szövegtani (így az egyes stílusrétegeket is jellemezni képes) sajátosságokban gyökerező jelenségek között. A nyelvspecifikus grammatikai jelenségek — bár olykor nehezen választhatók külön a szövegnyelvészetiektől, mivel gyakran a korreferencialitás megteremtéséhez is hozzájárulnak — nem a szövegtan, hanem a mondatgrammatika keretében magyarázandók. (Például a német igealakok vonzatkeretének megnyilvánulása a nyelvi megformálás kifejtettségre való törekvése miatt természetesen tér el a magyar igealakok teljesen vagy részben kifejtetlen vonzatkeretétől az igék személyragjaiban tömörülő információk miatt. Vö. az eliminálás lehetőségét a magyarban az igei toldalékok — személyragok, idő- és módjelek — funkcionális többrétűsége miatt.)

Az utalóelemek hatókörét Tolcsvai Nagy Gábor így határozza meg: „A hatókör az a szövegbeli tartomány, ameddig egy szövegelem a szövegen belül funkcionálisan (fogalmi jellegével, utalásával) kiterjed, azaz önmaga helyén túl más szövegelemekben vagy velük kapcsolódva része a szöveg értelemszerkezete egy helyének” (Tolcsvai Nagy 2001: 117).

A hagyományos felfogás szerint **a mikroszinthez** a „grammatikai kapcsolóelemek” által teremtett viszonyok tartoznak: az igealakok és a cselekvők (alanyok) egyeztetése; az egyeztetett igealakkal jelölt alany vagy kötelező tárgy. Ezen a szinten tehát a szövegelemek hatóköre kicsi, „néhány szó vagy néhány mondat hosszúságú szövegrészre terjed ki [...], elemi jellegű, azaz két, esetleg három elemi szövegegység egyszerű és egyszeri viszonya, vagyis kapcsolata, amelynek az érvénye nem terjed tovább a szövegben. A mikroszintű viszony közvetlenül nem érinti a szöveg más elemeit, közvetlenül nem játszik szerepet a szöveg teljes értelemhálózatának a kialakításában” (Tolcsvai Nagy 2001: 117).

Jellegzetesen ide sorolhatók tehát azok a mondatgrammatikai viszonyok, amelyek résztvevői elsősorban a mondatösszefüggés eszközei, s esetlegesen

csak közvetetten játszanak szerepet a szöveg összefüggésében is. Elsősorban olyan esetekben, amikor az egyeztetés hatóköre a mondathatáron túlra terjed (például az alany vagy más kötelező vonzat több szövegmondaton át tartó kifejtetlensége miatt). Ezek a mondatgrammatikai viszonyok egy-egy nyelvtípusban általában jellegzetesen nyilvánulnak meg.

A mezoszintű kapcsolóelemek hatóköre nagyobb a mikroszintűekénél. Tolcsvai Nagy szerint „az itt található viszonyok összetettebbek, nem pusztán két szövegelem egyszeri és egyszerű viszonyáról van szó, hanem néhány mondatnyi vagy egy bekezdésnyi szövegrész értelemhálózatának egy-egy kiépült részéről. A mezoszint viszonyait ezért nem annyira a hosszúság jellemzi, hanem a viszonylagos összetettség, amelyben egyszerű predikatív szerkezetek (propozíciók) kapcsolódnak össze például a szövegfókusz-szövegtopik rendszerben, valamilyen fogalmi séma érvényesül (vagy sémák összekapcsolódva érvényesülnek), vagy valamilyen más viszony jön létre a maga helyi összetettségével” (Tolcsvai Nagy 2001: 118). Ezen a szinten tehát a vizsgálat a szöveg szó- és kifejezőkészletén belüli jelentéskapcsolatok felderítésére irányul.

A makroszintű kötőelemek hatóköre az egész szöveg vagy a szöveg egy terjedelmesebb része. Ezen a szinten hatnak azok a viszonyok, amelyek „kiterjedt hálózatot alkotnak a szövegen belül” (Tolcsvai Nagy 2001: 118), mint például a szöveg teljes jelentésszerkezete, általános felépítése.

Petőfi S. János — a kompozicionális organizáció keretében — e három szintet némileg másképp értelmezi: a mikroszinthez morfológiai szerkezetek; a mezoszinthez a szavaktól a szövegmondatokig terjedő struktúrák; a makroszinthez pedig a szövegmondatok és a náluk komplexebb szövegegységek tartoznak. Az általa körvonalazott elméleti keretben a mikroszinten még inkább megmutathatók azok a sajátosságok, amelyek — attól függetlenül, hogy a szövegben van-e összefüggést teremtő szerepük, vagy sincs — egy-egy nyelv szabályainak megfelelően jellemzik az egyes nyelvi alakulatokat. Mivel jelen elemzés célja a korreferencialitás összevető elemzése, érdekesebbnek látszik az egyes szintek fentebb ismertetett értelmezését alapul venni, ahol a mezoszintű kapcsolóelemek elemzésével egy-egy szövegrész korreferencialitása jól leírható.

A mikroszintű kapcsolóelemek elemzése

A szaknyelvi és szépirodalmi szövegbeli sajátosságokat alább az 1. és a 2. táblázatban foglalom össze. A táblázatok jelölései a következőképpen értelmezendők:

– Mindkét szöveg mondatai sorrendben (sorszámozva) szerepelnek, egymásnak megfelelően.

A mondatoknak csaknem mindegyike összetett mondat. Figyelembe véve azt, hogy a mondat szint és a szöveg szint határa jóval inkább az alá-

rendelő összetett mondat és a mellérendelő összetett mondat között van, mintsem a szövegmondat és a szövegmondatlánc között, a mellérendelő összetett mondatok tagmondatainak határát is jelöltem. Mivel azonban a német összetett mondatok fűzése gyakran a magyartól teljesen eltérő tagolást kíván, az elemzés szempontjából a szöveg és a mondat határának elméleti megokolása nem tűnik lényegesnek. Az összevetés tehát azt az eljárást sejteti célszerűbbnek, hogy megtartjuk a szövegmondatok szerinti elhatárolást (ahol lehet, figyelembe véve a mellérendelt tagmondatok közötti korreferencialitást is).

- A két középső oszlopban láthatók az összevetésre érdemes mikroszintű grammatikai jelenségek.
- Kövérrel szedtem az eltérő grammatikai formákat (a **0** a névszói-igei állítmány igei összetevőjének kifejtetlenségét jelzi).
- Aláhúzással azokat a nyelvi jelenségeket jelöltem, amelyek a másik nyelvben semmilyen morfológiai formában nem léteznek (pl. a németben a sich).

Robert-Alain de Beaugrande—Wolfgang Ulrich Dressler: <i>Einführung in die Textlinguistik</i> (Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 1981) V. Kohärenz		Robert-Alain de Beaugrande—Wolfgang Ulrich Dressler: <i>Bevezetés a szövegnyelvészetbe</i> (Budapest: Corvina. 2000.) V. Koherencia	
16. Einige Typen von g l o b a l e n M u s t e r n dürften wegen ihrer vielseitigen Brauchbarkeit als vollständige Stücke („chunks“) gespeichert sein.	einige Typen ... dürften wegen ihrer ... gespeichert sein.	1	használatosak (0) (alany)
FRAMES („Rahmen“) sind globale Muster , die Alltagswissen über irgendein zentrales Konzept, wie z.B. 'Geburtstagsfeiern', umfassen [...].	die ... umfassen	2	amelyek ... tartalmaznak
„Rahmen“ („frames“) geben an, was im Prinzip zusammengehört, ----- aber nicht in welcher Reihenfolge die zusammengehörigen Dinge getan oder erwähnt werden sollen.	„Rahmen“ geben an (tárgy); was ... zusammengehört; ----- die Dinge ... werden	3	(a keretek alapján) tudható ... (alany); mely dolgok ... tartoznak; ----- (alany) lesznek
			16. Bizonyos globális mintákat ennek alapján egészben tárolunk, ----- mivel sokféle feladatra használatosak.
			A KERETEK olyan globális minták , amelyek hétköznapi ismereteket tartalmaznak valamely központi fogalommal kapcsolatban, pl. 'malacpersely', 'születésnap buli' stb. [...].
			A keretek alapján tudható, mely dolgok tartoznak elvben együvé, ----- de nem tudható, milyen sorrendben lesznek elvégezve vagy megemlítve.

A korreferencialitás megnyilvánulásai magyar és német szövegekben

<p>SCHEMATA sind globale Muster von Ereignissen und Zuständen in geordneten Abfolgen, wobei die Hauptverbindungen in zeitlicher Nähe und Kausalität bestehen [...].</p>	<p>SCHEMATA sind globale Muster; die Hauptverbindungen ... bestehen</p>	<p>a SÉMÁK globális minták (0); amelyek ... egymásutánját tartalmazzák</p> <p align="center">4</p>	<p>A SÉMÁK olyan globális minták, amelyek események vagy állapotok időbeli közelség vagy okság alapján sorrendbe állított egymásutánját tartalmazzák [...].</p>
<p>Anders als ein „Rahmen“ ist ein Schema immer als Reihenfolge so aufgestellt, daß Hypothesen gebildet werden können, was in einer Textwelt als nächstes getan oder erwähnt werden wird.</p>	<p>ein Schema ist; Hypothesen ... können;</p> <p>was ... wird</p>	<p>a sémák vannak; hipotézisek állíthatók (0) fel;</p> <p>mi fog</p> <p align="center">5</p>	<p>A keretekkel ellentétben a sémák mindig haladvány szerint vannak elrendezve,</p> <p>-----</p> <p>vagyis hipotézisek állíthatók fel azzal kapcsolatban, hogy egy adott ponton mi fog történni vagy említésre kerülni a szövegvilágban.</p>
<p>PLÄNE sind globale Muster von Ereignissen und Zuständen, die zu einem beabsichtigten ZIEL führen [...].</p>	<p>PLÄNE sind globale Muster; die führen</p>	<p>a TERVEK ... globális mintái (0); amelyek irányulnak</p> <p align="center">6</p>	<p>A TERVEK események vagy állapotok olyan globális mintái, amelyek valamely CÉLra irányulnak [...].</p>
<p>Pläne unterscheiden sich dadurch von Schemata, daß ein Planer (z.B. ein Textproduzent) alle Elemente danach beurteilt, ob sie das Ziel näherbringen.</p>	<p>Pläne unterscheiden sich;</p> <p>ein Planer alle Elemente beurteilt;</p> <p>sie ... näherbringen</p>	<p>a tervek különböznek;</p> <p>a tervező minden elemüket értékeli;</p> <p>segítik (alany) elő a ... közeledést</p> <p align="center">7</p>	<p>A tervek abban különböznek a sémáktól, hogy a tervező (pl. a szövegalkotó) minden elemüket abból a szempontból értékeli, hogy mennyire segítik elő a tervező céljához való közeledést.</p>
<p>SKRIPTS sind stabilisierte Pläne, die häufig abgerufen werden, um die Rollen und die erwarteten Handlungen der Kommunikationsteilnehmer zu bestimmen [...].</p>	<p>SKRIPTS sind ... Pläne; die werden;</p> <p>---</p>	<p>a FORGATÓKÖNYVEK ... tervek (0); amelyeknek felhasználására ... kerül sor;</p> <p>amelyekben ... cselekedetek meg vannak ...</p> <p align="center">8</p>	<p>A FORGATÓKÖNYVEK olyan rögzített tervek, amelyeknek felhasználására igen gyakran kerül sor,</p> <p>-----</p> <p>s amelyekben a résztvevők és a tőlük elvárt cselekedetek meg vannak határozva [...].</p>
<p>Skripts unterscheiden sich also dadurch von Plänen, daß sie eine im voraus festgesetzte Routine haben [...].</p>	<p>Skripts unterscheiden sich;</p> <p>sie eine ... Routine haben</p>	<p>a forgatókönyvek különböznek;</p> <p>menetük (birtokos) van</p> <p align="center">9</p>	<p>A forgatókönyvek tehát abban különböznek a tervektől, hogy előre megszabott menetük van.</p>

1. táblázat: A szaknyelvi szövegek főbb mikroszintű jelenségei

Dobi Edit

Eduard Mörike: <i>Mozart auf der Reise nach Prag</i> (Bp.: Europa Könyvkiadó. 1979)		Eduard Mörike: <i>Mozart prágai utazása</i> (Bp.: Europa Könyvkiadó. 1979)	
Hier überging Madame Mozart einige Umstände mit Stillschweigen.	überging Madame Mozart einige Umstände	Madame Mozart ... elhallgatott ... mellékkörülmenyt	Meg kell adni, Madame Mozart itt szép csendesen elhallgatott néhány mellékkörülmenyt.
Es war, muß man wissen, nicht unwahrscheinlich, daß zu gedachter Abendunterhaltung auch eine junge Sängerin, Signora Malerbi , kommen würde, an welcher Frau Konstanze mit allem Recht Ärgeris nahm.	Es war nicht unwahrscheinlich; muß man wissen (tárgy); eine Sängerin kommen würde; an welcher Frau Konstanze Ärgeris nahm	valószínű volt (alany); ezt tudni kell; egy énekesnő megjelenik; akire Konstanca asszony neheztelt	Igen valószínű volt ugyanis — ezt tudni kell —, hogy a szóban forgó zeneestén egy fiatal énekesnő , név szerint Signora Malerbi is megjelenik, akire pedig Konstanca asszony okkal-joggal neheztelt.
Diese Römerin war durch Mozarts Verwendung bei der Oper angestellt worden, und ohne Zweifel hatten ihre koketten Künste nicht geringen Anteil an der Gunst des Meisters .	Diese Römerin war; ohne Zweifel; hatten ihre ... Künste ... Anteil an der Gunst	ez a római énekesnő került; kétségtelen (0); kacérságának köszönhette (alany) kedvezését	Ez a római énekesnő Mozart pártfogásával került az operához, és kétségtelen, hogy jórészt fortélyos kacérságának köszönhette a mester kedvezését.
Sogar wollten wissen, sie habe ihn mehrere Monate lang eingezogen und heiß genug auf ihrem Rost gehalten.	Einige wollten wissen (tárgy); sie habe ihn ... eingezogen; [ihn] auf ihrem Rost gehalten	egyesek azt rebesgették; Mozart ... ment; rabja volt (alany) az énekesnőnek	Egyesek azt rebesgették, hogy Mozart lépre ment, és hónapokon át rabja volt az énekesnőnek .
Ob dies nun völlig wahr sei oder sehr übertrieben, gewiß ist, sie benahm sich nachher frech und undankbar	Dies sei ... übertrieben; gewiß ist (alany); sie benahm sich ;	igaz-e ... kitalálás (0) (alany = ez); annyi bizonyos (0); a művész ... viselkedett;	Vajon igaz-e vagy pusztán kitalálás, nem tudni, annyi bizonyos, hogy a művész utóbb szemtelenül és hálátlanul viselkedett,
und erlaubte sich selbst Spöttereien über ihren Wohltäter .	erlaubte sich selbst (alany); über ihren Wohltäter; Spöttereien ---	arra ragadtatta (alany) magát; jötevőjén; gúnyolódjék (alany)	és arra ragadtatta magát , hogy jötevőjén gúnyolódjék.
So war es ganz in ihrer Art, daß sie ihn einst, gegenüber einem ihrer glücklichem Verehrer, kurzweg un piccolo grifo raso nannte.	War es in ihrer Art; sie ihn nannte; einem ihrer ... Verehrer	rávallott (alany); Mozartot nevezte (alany); udvarlójával	Rávallott például, hogy egy ízben egyik szerencsésebb udvarlójával beszélgetve Mozartot un piccolo grifo raso -nak (kis borotvált disznófejnek) nevezte.

A korreferencialitás megnyilvánulásai magyar és német szövegekben

Der Einfall , einer Circe würdig, war um so empfindlicher, weil er, wie man gestehen muß, immerhin ein Körnchen Wahrheit enthielt.	der Einfall war; man gestehen muß (tárgy) ; er ... Wahrheit enthielt	ez a ... ötlet volt; meg kell vallanunk (tárgy) ; nem hiányzott belőle ... igazság	Ez a Kirkéhez méltó ötlet annál sértőbb volt, mert meg kell vallanunk, nem hiányzott belőle egy szemernyi igazság.
---	---	---	--

2. táblázat: A szépirodalmi szövegek főbb mikroszintű jelenségei

A mikroszintű elemzés tapasztalatai:

A fenti adatok alapján a két szöveg vizsgált jelenségei mikroszinten a stílusrétegek különbözősége okozta eltéréseket nem mutatnak.

Az eltérések kivétel nélkül mondatgrammatikai sajátosságok, amelyek elsősorban a magyar és a német eltérő szórendi szabadságából, illetve — ezzel összefüggésben — a morfológiai és lexikális kifejtettségre való törekvésük különböző mértékéből és módjából adódnak.

A legáltalánosabb eltéréseket a két nyelv mikroszintű jelenségei között az alábbi példák mutatják (ezek egy része közvetetten a szövegösszefüggés, a korreferencialitás síkján is hat):

– Tisztán mondatgrammatikai jelenség a magyarban a névszói-igei állítmány kopulatív tagjának kifejtetlensége jelen idejű, kijelentő módú, egyes és többes szám 3. személyű alakokban. A német nyelv ígétlen mondatokat nem alkot.

- I/1: *Typen ... **dürften** — használatosak (0) (alany);*
- I/4: *SCHEMATA **sind** globale Muster — a SÉMÁK globális minták (0);*
- I/5: *Hypothesen ... **können** — hipotézisek állíthatók (0) fel;*
- I/6: *PLÄNE **sind** globale Muster — a TERVEK ... globális mintái (0);*
- I/8: *SKRIPTS **sind** ... Pläne — a FORGATÓKÖNYVEK ... tervek (0);*
- II/5: *dies **sei** ... übertrieben — igaz-e ... kitalálás (0) (alany = ez);*
- II/5: *gewiß **ist** (alany) — annyi bizonyos (0).*

– Alapjában mondatgrammatikai jelenség — de szövegtanivá válik, amennyiben több mondaton ível át — az alanyi vonzat kifejtetlensége (s az ezzel az alannyal való egyeztetés). A német mondatok majdnem kivétel nélkül explicit formában tartalmazzák az alanyt.

- I/1: *Typen ... **dürften** — használatosak (0) (alany);*
- I/3: *die **Dinge** ... werden — (alany) lesznek;*
- I/7: *sie ... näherbringen — segítik (alany) elő;*
- II/5: *dies **sei** ... übertrieben — igaz-e ... kitalálás (0) (alany = ez);*
- II/6: *war **es** in ihrer Art — rávallott (alany);*
- II/6: *sie **ihn** nannte — Mozartot nevezte (alany).*

A németben az alany csak ritkán, olyan esetekben maradhat el, amikor az alanyt mellékmondat fejt ki, és a főmondatbeli utalószó funkciójú elem nincs kifejtve:

II/5: *gewiß ist (alany), ... — **annyi bizonyos** (0), ...*

Ilyen helyzetben azonban jóval inkább pusztán grammatikai szerepű (üres) elem tölti be az alany szerepét:

II/2: *es war nicht unwahrscheinlich, ... — **valószínű volt** (alany), ...*

– Az alanyhoz hasonlóan mindkét nyelvben a tárgyi vonzat is kifejtetlen maradhat. Mind a magyarban, mind a németben gyakori a tárgyi szerepű utalószó elmaradása a főmondatban (ennek tisztán az alárendelő összetett mondat összefüggését erősítő funkciója van):

I/3: *Rahmen geben an (tárgy), ... — **tudható** (alany) ...;*

II/2: *muß man wissen (tárgy), ... — **ezt tudni kell**;*

II/4: *einige wollten wissen (tárgy), ... — **egyesek azt rebesgették**, ...;*

II/7: *man gestehen muß (tárgy), ... — **meg kell vallanunk** (tárgy), ...*

Bár a magyarban az igei vonzatkeretben implicit lehet a határozott tárgy, erre példát az elemzett magyar szövegek nem mutattak. A kiemelt példák alapján látható, hogy a vizsgált jelenség funkciójában s talán gyakoriságában sem különbözik a két nyelvben. A korreferencialitás szempontjából azonban az eredmény nem informatív.

A mezoszintű kapcsolóelemek elemzése

Mezozinten azokra a jelenségekre összpontosítunk, amelyek szövegmondatokon átívelve egy-egy szövegrész korreferenciális összefüggését teremtik meg. A mezoszintű eszközök elsősorban a szóállomány elemei. Ezért az elemzés során a tematikus háló egy-egy lényeges izotópiáját tekintjük át.

A **szaknyelvi szövegrészben** ez teljes felosztás formájában teljeseedik ki, amelynek hiperonimája a **globális minták**, hiponimái (egyben egymásnak kohiponimái) a globális minták fajtái, így **a keretek**, **a sémák**, **a tervek** és **a forgatókönyvek**. A mezoszintű korreferencialitás síkján az ezek által az elemek által teremtett összefüggés megnyilvánulásait követjük nyomon szövegmondatról szövegmondatra.

A **szépirodalmi szövegrészben** az elemzésre választott izotópiásik elemei nem rendezhetők a szaknyelvi szövegbelihez hasonló viszonyrendszerbe, összefogó erejük azonban nem kevésbé erős. A korreferencialitás megteremtői itt elsősorban a **szöveg cselekményének, történéseinek szereplői** (valamint a rájuk való utalások). A magyar és a német szépirodalmi szövegrészben tehát a vizsgálódás a szereplőket jelölő formákra irányul.

A táblázatokbeli jelölések értelmezése hasonló a fentebb ismertetett jelölésekéhez, amelyek kivül a 3. és a 4. táblázatban az alábbiakra érdemes figyelni:

- A tagmondatok megfigyelésekor az előbbiekhöz hasonlóan járunk el, de mivel a mezoszinten jóval inkább szövegmondatokat összekapcsoló referenciákat vizsgálunk, nem is jelöltem a tagmondatok határait.
- A két középső oszlopban vannak kigyűjtve a mezoszintű jelenségek.
- Zárójelben meg vannak adva a ki nem fejtett információk mint implicit tartalmak verbális kifejtései.

A mezoszintű elemzés tapasztalatai:

A mezoszintű korreferenciális eszközök vizsgálata látványosabb eredményt mutat mind a két nyelv, mind pedig a két stílusréteg összevetésében. A szaknyelvi szövegek között kisebb az eltérés, a szépirodalmi szövegek között kissé figyelemre méltóbb.

A **szaknyelvi szövegekben** az alábbi különbségekre figyelhetünk fel (részletesen lásd a 3. táblázatot):

Mivel a szaknyelvi szövegben a korreferens elemek hiperonima-hiponima (kohiponima) viszonya a szöveg tagolását is irányítja, az egyes kohiponimák köré szerveződő információk külön tematikus részegységeket alkotnak (amelyek nem éles témaváltások).

Ezeken a kis tematikus részegységeken belül a német szaknyelvi szövegrészben a névmási helyettesítés jellemző.

A névmási utalások közül egyetlen a magyarban is névmásként jelenik meg:

8: *die* (stabilisierte Pläne) — *amelyeknek* (a rögzített terveknek), *amelyekben* (a rögzített tervekben).

A németbeli névmási helyettesítések zöme azonban a magyarban névszóhoz vagy igéhez kapcsolódó grammatikai-morfológiai utalásként valósul meg (igei személyraggal való egyeztetés, amely vagy teljes, vagy csak számbeli, illetve főnévhez kapcsolódó birtokos személyrag formájában):

1: *ihrer* Brauchbarkeit — *használatosak* (0) (a globális minták);

7: *sie* (alle Elemente) — *segítik elő* (az elemek);

9: *sie* (Skripts) — *menetük* (a forgatókönyvekéi).

A németben verbálisan kifejtett fogalmi jelentésű elemnek megfelelő igei személyraggal való utalás is előfordul a magyarban:

3: *die zusammengehörigen Dinge* — *lesznek* (az egybetartozó dolgok).

Dobi Edit

Robert-Alain de Beaugrande—Wolfgang Ulrich Dressler: <i>Einführung in die Textlinguistik</i> (Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 1981) V. Kohärenz		Robert-Alain de Beaugrande—Wolfgang Ulrich Dressler: <i>Bevezetés a szövegnyelvészetbe</i> (Budapest: Corvina. 2000.) V. Koherencia	
16. Einige Typen von globalen Mustern dürften wegen ihrer vielseitigen Brauchbarkeit als vollständige Stücke („chunks“) gespeichert sein.	von globalen Mustern; ihrer Brauchbarkeit	1	globális mintákat; használatosak (0) (a globális minták)
FRAMES („Rahmen“) sind globale Muster , die Alltagswissen über irgendein zentrales Konzept, wie z.B. 'Geburtstagsfeiern', umfassen [...].	FRAMES („Rahmen“), globale Muster, die	2	a KERETEK, globális minták, amelyek
„Rahmen“ („frames“) geben an, was im Prinzip zusammengehört, aber nicht in welcher Reihenfolge die zusammengehörigen Dinge getan oder erwähnt werden sollen.	„Rahmen“ („frames“), was, die zusammengehörigen Dinge	3	a keretek, mely dolgok, lesznek (az egybetartozó dolgok)
SCHEMATA sind globale Muster von Ereignissen und Zuständen in geordneten Abfolgen, wobei die Hauptverbindungen in zeitlicher Nähe und Kausalität bestehen [...].	SCHEMATA, globale Muster, die Hauptverbindungen	4	a SÉMÁK, globális minták, amelyek (a globális minták)
Anders als ein „Rahmen“ ist ein Schema immer als Reihenfolge so aufgestellt, daß Hypothesen gebildet werden können, was in einer Textwelt als nächstes getan oder erwähnt werden wird.	ein „Rahmen“, ein Schema	5	a keretekkel, a sémák
PLÄNE sind globale Muster von Ereignissen und Zuständen, die zu einem beabsichtigten ZIEL führen [...].	PLÄNE, globale Muster, die	6	a TERVEK, globális mintái, amelyek
			16. Bizonyos globális mintákat ennek alapján egészben tárolunk, mivel sokféle feladatra használatosak.
			A KERETEK olyan globális minták, amelyek hétköznapi ismereteket tartalmaznak valamely központi fogalommal kapcsolatban, pl. 'malacpersely', 'születésnap buli' stb. [...].
			A keretek alapján tudható, mely dolgok tartoznak elvben együvé, de nem tudható, milyen sorrendben lesznek elvégezve vagy megemlítve.
			A SÉMÁK olyan globális minták, amelyek események vagy állapotok időbeli közelség vagy okság alapján sorrendbe állított egymásutánját tartalmazzák [...].
			A keretekkel ellentétben a sémák mindig haladvány szerint vannak elrendezve, vagyis hipotézisek állíthatók fel azzal kapcsolatban, hogy egy adott ponton mi fog történni vagy említésre kerülni a szövegvilágban.
			A TERVEK események vagy állapotok olyan globális mintái, amelyek valamely CÉLra irányulnak [...].

A korreferencialitás megnyilvánulásai magyar és német szövegekben

Pläne unterscheiden sich dadurch von Schemata , daß ein Planer (z.B. ein Textproduzent) alle Elemente danach beurteilt, ob sie das Ziel näherbringen.	Pläne, sich , von Schemata alle Elemente (0) , sie (alle Elemente)	7	a tervek, a sémáktól, minden elemüket (a tervekéit), segítik elő (az elemek)	A tervek abban különböznek a sémáktól , hogy a tervező (pl. a szövegalkotó) minden elemüket abból a szempontból értékeli, hogy mennyire segítik elő a tervező céljához való közeledést.
SKRIPTS sind stabilisierte Pläne , die häufig abgerufen werden, um die Rollen und die erwarteten Handlungen der Kommunikationsteilnehmer zu bestimmen [...].	SKRIPTS, stabilisierte Pläne, die (stabilisierte Pläne) ---	8	a FORGATÓKÖNYVEK, rögzített tervek, amelyeknek (a rögzített terveknek), amelyekben (a rögzített tervekben)	A FORGATÓKÖNYVEK olyan rögzített tervek , amelyeknek felhasználására igen gyakran kerül sor, s amelyekben a résztvevők és a tőlük elvárt cselekedetek megvannak határozva [...].
Skripts unterscheiden sich also dadurch von Plänen , daß sie eine im voraus festgesetzte Routine haben [...].	Skripts, sich , von Plänen, sie (Skripts)	9	a forgatókönyvek, a tervektől, menetük (a forgatókönyveknek)	A forgatókönyvek tehát abban különböznek a tervektől , hogy előre megszabott menetük van.

3. táblázat: A szaknyelvi szövegek főbb mezoszintű jelenségei

A szépirodalmi szövegekben (lásd a 4. táblázatot) a németre a névmási korreferencialitás jellemző. Az eltérés a magyar korreferenciális eszközökhöz képest itt azért szembetűnőbb, mert a magyarban a szereplők egyértelmű referenciális azonosítására nem kínál megfelelő eszközt a névmások használata. Mivel különböző nemű szereplőkről van szó a történetben, a német személyes névmások egyértelmű utalást tesznek lehetővé. Ennek megfelelően több olyan szöveghelyen, ahol a németben személyes névmás helyettesíti a valamelyik szereplőt jelentő fogalmi jelentésű szót, a magyarban kifejtett fogalmi jelentésű elem áll:

- 3: **diese Römerin** — *ez a római énekesnő*;
- 4: **ihn** (Mozart) — *Mozart*,
- 4: **sie** (die Sängerin) — *az énekesnőnek*;
- 5: **sie** (die Sängerin) — *a művésznő*;
- 6: **ihn** (Mozart) — *Mozartot*.

A németbeli névmási korreferenciális elemek másik része a magyarban vagy igéhez, vagy névszóhoz kapcsolódó grammatikai utalásként (igei személyrag, birtokos személyrag) valósul meg. Ezekben az esetekben a magyarban a grammatikai utalás a szövegmondaton belülről tölthető fel referenciával.

- 3: **ihre** (die Sängerin) ... Künste — *kacérságának* (az énekesnőének);
- 4: **ihrem** (die Sängerin) — *rabja* (az énekesnőnek);
- 6: **sie** (die Sängerin) — *nevezte* (az énekesnő),
- 6: **ihrer** (die Sängerin) *Verehrer* — *udvarlójával* (az énekesnőjével).

Dobi Edit

Eduard Mörike: <i>Mozart auf der Reise nach Prag</i> (Bp.: Európa Könyvkiadó. 1979)		Eduard Mörike: <i>Mozart prágai utazása</i> (Bp.: Európa Könyvkiadó. 1979)	
Hier übergang Madame Mozart einige Umstände mit Stillschweigen.	Madame Mozart	1	Madame Mozart Meg kell adni, Madame Mozart itt szép csendesen elhallgatott néhány mellékkörülményt.
Es war, muß man wissen, nicht unwahrscheinlich, daß zu gedachter Abendunterhaltung auch eine junge Sängerin, Signora Malerbi , kommen würde, an welcher Frau Konstanze mit allem Recht Ärger nahm.	eine junge Sängerin, Signora Malerbi, an welcher, Frau Konstanze	2	egy fiatal énekesnő, Signora Malerbi, akire, Konstanca asszony Igen valószínű volt ugyanis — ezt tudni kell —, hogy a szóban forgó zeneestén egy fiatal énekesnő , név szerint Signora Malerbi is megjelenik, akire pedig Konstanca asszony okkal-joggal nehezelt.
Diese Römerin war durch Mozarts Verwendung bei der Oper angestellt worden, und ohne Zweifel hatten ihre koketten Künste nicht geringen Anteil an der Gunst des Meisters .	diese Römerin (die Sängerin), Mozarts Verwendung, ihre ... Künste, der Gunst des Meisters	3	ez a római énekesnő , Mozart pártfogásával, kacérságának (az énekesnőének) a mester kedvezését Ez a római énekesnő Mozart pártfogásával került az operához, és kétségtelen, hogy jórészt fortélyos kacérságának köszönhetette a mester kedvezését.
Sogar wollten einige wissen, sie habe ihn mehrere Monate lang eingezogen und heiß genug auf ihrem Rost gehalten.	ihn (Mozart), sie (die Sängerin); ihrem (die Sängerin)	4	Mozart, az énekesnőnek; rabja (az énekesnőnek) Egyesek azt rebesgették, hogy Mozart lépre ment, és hónapokon át rabja volt az énekesnőnek .
Ob dies nun völlig wahr sei oder sehr übertrieben, gewiß ist, sie benahm sich nachher frech und undankbar und erlaubte sich selbst Spöttereien über ihren Wohltäter .	dies , sie (die Sängerin), sich, sich selbst , ihren Wohltäter	5	igaz-e ... kitalálás (ez), a művész , ---, --- magát, jótevőjén Vajon igaz-e vagy pusztán kitalálás, nem tudni, annyi bizonyos, hogy a művész utóbb szemtelenül és hálátlanul viselkedett, és arra ragadtatta magát , hogy jótevőjén gúnyolódjék.
So war es ganz in ihrer Art, daß sie ihn einst, gegenüber einem ihrer glücklichem Verehrer, kurzweg un piccolo grifo raso nannte.	ihrer Art (die Sängerin), es , sie (die Sängerin), ihn (Mozart), ihrer (die Sängerin) Verehrer	6	rávallott (az énekesnőre), (az) , nevezte (az énekesnő), Mozartot , udvarlójával (az énekesnőjével) Rávallott például, hogy egy ízben egyik szerencsésebb udvarlójával beszélgetve Mozartot un piccolo grifo raso -nak (kis borotvált disznófejnek) nevezte.
Der Einfall , einer Circe würdig, war um so empfindlicher, weil er, wie man gestehen muß, immerhin ein Körnchen Wahrheit enthielt.		7	Ez a Kirkéhez méltó ötlet annál sértőbb volt, mert meg kell vallanunk, nem hiányzott belőle egy szemernyi igazság.

4. táblázat: A szépirodalmi szövegek főbb mezoszintű jelenségei

A makroszintű kapcsolóelemek elemzése

A makroszintű korreferencialitás jellemzéséhez jóval terjedelmesebb szövegeket kellene megvizsgálnunk, azt figyelve, hogy milyen jelenségek vesznek részt a teljes szöveg jelentésszerkezetének szerveződésében.

A makroelemek természetéből adódóan jellemzően az elemzett szövegrészek első mondatában van makroszintű utalás:

A német szaknyelvi szövegrész nem, a magyar azonban explicit formában (folszerű anaforikus utalás révén) kapcsolja az elemzett szövegrész témáját a szövegelőzményhez.

<p>16. Einige Typen von globalen Mustern dürften wegen ihrer vielseitigen Brauchbarkeit als vollständige Stücke („chunks“) gespeichert sein.</p>	—	1	<p>ennek alapján</p>	<p>16. Bizonyos globális mintákat ennek alapján egészben tárolunk, mivel sokféle feladatra használatosak.</p>
---	---	---	-----------------------------	--

A szépirodalmi szövegekben: mindkét nyelvben a szövegvilág szituációjára utaló deiktikus elem köti az elemzett szövegrész témáját a szövegelőzményhez.

<p>Hier überging Madame Mozart einige Umstände mit Stillschweigen.</p>	<p>hier</p>	<p>itt</p>	<p>1</p>	<p>Meg kell adni, Madame Mozart itt szép csendesen elhallgatott néhány mellékkörülményt.</p>
--	--------------------	-------------------	-----------------	--

A kontrasztív vizsgálat másik vetülete: a két stílusréteg összevetése

A két választott szövegrész elemzése alapján a legszembevetőbb eltérés a szövegtípusokra jellemző korreferencialitás különbözőségéből adódik.

A németben a szaknyelvi és a szépirodalmi szöveg korreferencialitása között nemigen általánosítható eltérés. A korreferencialitás mindkét szövegben jellemzően grammatikai: a névmási utalások dominálnak. Ezek hatóköre mikro- vagy makroszintű.

A magyarban a szaknyelvi szöveg fordítói a német névmási utalások nagy részét grammatikai-morfológiai utalással helyettesítik. A szépirodalmi szövegben ellenben a korreferencialitás szemantikai eszközei gyakoriak: a fogalmi jelentésű elemek változatlan vagy variált ismétlése, valamint a szinonimák használata.

A tapasztalt eltérések lehetséges okaira fentebb már utaltam: A szaknyelviség kedveli a kategorizálást, osztályozást, amelynek megfelel a szaknyelvi szöveg-

részben megjelenő felosztásviszony. Mivel a felosztás kategóriái résztemákként külön szövegmondatokban (a németben egyben szövegmondatnyi bekezdésekben) jelennek meg, a korreferencialitás döntően mikroszintű nyelvspecifikus grammatikai eszközökben nyilvánul meg, azaz a mondatgrammatika határán belül marad. A szaknyelvi szövegre ezért mezoszinten is főleg a grammatikai sajátosságú névmásítás jellemző, mivel a névmások egyes résztemák kulcsszavaira utalnak. Ahogy kiderült: a szépirodalmi szövegek korreferencialitása alapján tér el a szaknyelvi stílus felosztásviszonyától. Szövegmondatról szövegmondatra a szövegvilág szereplőinek folytonos jelenléte a legerősebb összetartó erő. Mikroszinten természetesen itt is elsősorban nyelvspecifikus sajátosságokra figyelhetünk fel, a mezoszintű korreferencialitást azonban — a szaknyelvi szövegbelítől eltérően — jóval inkább fogalmi jelentésű elemek teremtik meg (esetleges rájuk való névmási utalásokkal együtt) a színről színre váltakozó szereplők azonosítása végett.

Az egyes stílusrétegekre vonatkozó — általánosítható — szabályszerűségek megfogalmazásához azonban jóval terjedelmesebb szövegkorpusz elemzése szükséges.

Irodalomjegyzék

Petőfi Sándor János 1996. *Az explicitég biztosításának feltételei és lehetőségei természetes nyelvi szövegek interpretációjában* = *Linguistica series C Relationes*, 8. Bp.: MTA Nyelvtudományi Intézet. 22–24.

Tolcsvai Nagy Gábor 2001. *A magyar nyelv szövegtana*. Bp.: Nemzeti Tankönyvkiadó. 117.

Abstract

Two volumes of *Officina Textologica* have dealt with the examination of co-referentiality so far: Volume 2 (*Co-referential elements — co-referential relations. Analysis of Hungarian Texts*) and Volume 4 (*Co-referential elements — co-referential relations. Analysis of Hungarian Texts vol. 2: Discussion*).

The aims of the second volume were declared by János S. Petőfi, editor of the serial *Officina Textologica*, in the foreword of the volume: “(1) to show how reference is made, in different text types, to the elements (e.g. persons, objects, events, etc.) of a specific part of the world (‘world entity’), which is presumably represented in a selected text, according to the sender (author, speaker, etc.) and / or the receiver (reader, listener, etc.) of the text; in other words, what sort of words and / or suffixes can be used as referential units to the ‘world entities’? (2) to show what kind of linguistic, textological, or general knowledge (about the world, etc.) is needed for revealing the co-reference relations between co-referential words or phrases referring to the same ‘world entity’; (3) to search for the most effective way of representing and illustrating co-referential elements and co-reference relations.” (10-11) The authors of the volume, following an analysis by János S. Petőfi as a pattern, examined different text types which therefore could be compared.

Volume 4, as a discussion of Volume 2, dealt with more general issues about co-referentiality by authors with different theoretical backgrounds.

The present volume deals with the question of co-referentiality using a contrastive approach: its aim is to compare the co-referential characteristics of Hungarian and foreign language texts, chiefly the French, English and German translations of the selected Hungarian texts. The authors’ selection of texts also makes the comparison possible in different text types.

In their essay *Co-referential issues in contrastive view*, SÁNDOR KISS and FRANCISKA SKUTTA concentrate, after making a distinction between lexical and grammatical co-referentiality, concentrate on one specific type of lexical co-referentiality: pronouns and those elements which make some kind of pronoun-like reference. Summarising and generalising the experience of their contrastive study, the authors give a notable remark as follows: “Co-referentiality, being a universal tool for organising texts, has created similar categories in the two languages which, at the same time, imply a parallelism in the systems of pronouns. Further research is required to explore the relationship between co-

referentiality and qualification as well as the exact semantic relationship of pronouns and nominal determinants in the two languages.”

In her essay, ANDREA CSÚRY compares the co-referential relationships in Hungarian and French dialogues. The author selects an apparently heterogeneous corpus for her analysis which consists of a passage from a present-day Hungarian play and a transcribed everyday French dialogue. Describing co-referentiality in the deliberately heterogeneous corpus, she sets out to illuminate the similarities and differences between the two text types. The author’s results are remarkable: she gives a clear and logical explanation of the slight differences between the more or less similar dialogues, as well as the reasons for them.

In his research, ISTVÁN CSÚRY also uses a corpus of dialogues. He analyses the complex text constituents of Hungarian and French dialogues. His research has been motivated by the fact that in Hungarian text research only very few publications deal with everyday dialogues. As the author puts it, the descriptions of such texts are “on the one hand partial (because it is a great and hard job, practically and theoretically, to assess all characteristics of dialogues), on the other hand hypothetical and intuitive (because, for lack of data as to quantity, variability and processing quality, scholars usually generalise, partly or exclusively, their subjective views coming from their own practice and experience of speaking).” With his research, the author intends to abate this insufficiency: on the basis of the experiences obtained from his study on a selected legislative dialogue, he wants to extend our overall knowledge of “the features of written texts conventionally studied by text linguists”. The author uses the concept *dialogue* in its widest sense because he considers both prepared statements and the written answers to interpellations as dialogues.

In his essay *Hidden correspondences (co-referential relationships) in the conceptual structures of English modal verbs*, PÉTER PELYVÁS analyses an apparently systemic linguistic problem which is also related to the context. The “hidden correspondences” are such factors, i.e. roles and actors, which take their part in the construction of the context and, at the same time, remain hidden in terms of the explicit formation of sentences. As the author says, “their presence in conceptual structure can be clearly justified on the basis of the characteristics of the grammar of the different senses of the modal auxiliaries”.

KÁROLY I. BODA and JUDIT BODÁNE PORKOLÁB compare the co-referentiality of a poem by T.S. Eliot and its two Hungarian translations. On the basis of the semantic model developed by Melčuk and Zholkovsky and using the so-called index-representation of co-reference analysis, the authors present a formal metalanguage text representation which is capable of describing the theme-rheme structure of texts, and therefore preserve the meaning structure of texts and their translations. In the interpretation process the authors set out from

the meanings of the words of the original poem (e.g. from monolingual dictionaries) and then try to obtain the communication units to be represented by means of lexical functions.

EDIT DOBI demonstrates the means of co-referentiality on the micro-, meso- and macro-level in Hungarian and German texts. The author systematises the means of co-referentiality according to their scope in order to make a distinction between language-specific phenomena (which characterise particular languages irrespective of their textological functions) and the phenomena that (also) participate in the construction of the context. The author explains her intention as follows: “Language-specific grammatical phenomena, although sometimes they might be difficult to separate from textological ones owing to their frequent contribution to co-referentiality, should be explained in the framework of system grammar rather than in that of textology.” The corpus of the examination consisted of one technical and one literary text, both in Hungarian and in German. With the help of this corpus, the author was also able to use a contrastive approach to co-referentiality in terms of its relationship to different styles.

The essays in this volume both summarise the findings of contrastive research and discuss some issues and problems which require further polyglot research.

REPERTORIUM

METALINGUISTICA

Herausgegeben von
ANDRÁS KERTÉSZ

Die Reihe *MetaLinguistica* ist ein Forum für Untersuchungen, die theoretische, methodologische und philosophische Probleme der linguistischen Forschung thematisieren.

The *MetaLinguistica* series is a forum for studies focusing on theoretical, methodological, and philosophical problems of linguistic inquiry.

1. ANDRÁS KERTÉSZ (Hrsg.): *Sprache als Kognition – Sprache als Interaktion. Studien zum Grammatik-Pragmatik-Verhältnis*. 1995. 280 S., zahlr. Darst. ISBN 3-631-47705-8. 40.10 €
2. TIBOR LACZKÓ: *The Syntax of Hungarian Noun Phrases. A Lexical-Functional Approach*. 1995. 207 pp., num. tab. and graph. ISBN 3-631-47791-0. 31 €.
3. PÉTER PELYVÁS: *Subjectivity in English. Generative Grammar Versus the Cognitive Theory of Epistemic Grounding*. 1996. 208 pp., num. fig. ISBN 3-631-49534-X. 31.00 €.
4. ANDRÁS KERTÉSZ (Hrsg.): *Metalinguistik im Wandel. Die 'kognitive Wende' in Wissenschaftstheorie und Linguistik*. 1997. 232 S., 1 Abb., 2 Graf. ISBN 3-631-30635-0. 33 €.
5. GÁBOR ALBERTI: *Argument Selection*. 1997. 186 pp., 6 graph. ISBN 3-631-32202-X. 31.00 €.
6. ZSUZSANNA IVÁNYI: *Wortsuchprozesse. Eine gesprächsanalytische Untersuchung und ihre wissenschaftsmethodologischen Konsequenzen*. 1998. 300 S. ISBN 3-631-32746-3. 42.50 €.
7. PIROSKA KOCSÁNY & ANNA MOLNÁR (Hrsg.): *Wort und (Kon)text*. 2001. 290 S. ISBN 3-631-36790-2. 42.50 €.
8. ÉVA SÁFÁR: *Persuasive Texte. Eine vergleichende Untersuchung sprachlicher Argumentationsstrategien*. 2001. 200 S., 2 Abb. ISBN 3-631-36756-2. 31.00 €.
9. ANDRÁS KERTÉSZ (ed.): *Approaches to the Pragmatics of Scientific Discourse*. 2001. 248 pp., 8 fig., num. tables. ISBN 3-631-37293-0. 37.80 €.
10. ZSUZSANNA IVÁNYI & ANDRÁS KERTÉSZ (Hrsg.): *Gesprächsforschung. Tendenzen und Perspektiven*. 2001. 260 S., 5 Abb. ISBN 3-631-37627-8. 37.80 €.
11. PETER PLÖGER: *Wissenschaft durch Wechselwirkung. Bausteine zu einem diskursiven Modell der Wissenschaften*. 2002. 226 S., zahlr. Graf. ISBN 3-631-38559-5. 35.30 €.
12. ANNA MOLNÁR: *Die Grammatikalisierung deutscher Modalpartikeln. Fallstudien*. 2002. 129 S. ISBN 3-631-38190-5. 23.50 €.

13. LÁSZLÓ HUNYADI: *Hungarian Sentence Prosody and Universal Grammar. On the Phonology – Syntax Interface*. 2002. 328 pp., num. graphs and tables. ISBN 3-361-38251-0. 46.80 €.
14. MARCELLO LA MATINA: *Texts, Pictures and Scores. Some Aspects of a Philosophy of Languages*. 2002. 296 pp., 16 fig., 2 tab. ISBN 3-631-39076-9, pb. 42.50 €.
15. KRISZTINA KÁROLY: *Lexical Repetition in Text. A Study of the Text-Organizing Function of Lexical Repetition in Foreign Language Argumentative Discourse*. 2002. 208 pp., num. fig. and tab. ISBN 3-631-39135-8, pb. 33.00 €.
16. LÁSZLÓ TARNAY & TAMÁS PÓLYA: *Specificity Recognition and Social Cognition*. 2004. 349 pp., num. graphs and tables. ISBN 3-631-50226-5, pb. 50.10 €.

Anschrift der Redaktion:

Universität Debrecen
Lehrstuhl für Theoretische Linguistik
Pf.: 47., H-4010 Debrecen
Tel.: (36) 52/512-900
Fax: (36) 52/412-336
E-mail: akertesz@tigris.unideb.hu

SZEMIOTIKAI SZÖVEGTAN

JGYTF Kiadó, Szeged

Szerkesztők: PETŐFI S. JÁNOS—BÉKÉSI IMRE—VASS LÁSZLÓ

Tanulmányok, recenziók, bibliográfiák és repertóriumok a dominánsan verbális humán kommunikáció kutatása köréből.

1. A szövegtani kutatás néhány alapkérdése, 1990, 1993².
2. A magyar szövegkutatás irodalmából (I), 1991, 1996².
3. A magyar szövegkutatás irodalmából (II), 1991.
4. A verbális szövegek megőzelítésének aspektusaihoz (I), 1992.
5. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok, 1992.
6. A verbális szövegek megőzelítésének aspektusaihoz (II), 1993.
7. A multimediális kommunikátumok szemiotikai textológiai megközelítéséhez, 1994.
8. A verbális szövegek megőzelítésének aspektusaihoz (III), 1995.
9. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (I), 1996.
10. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (II), 1997.
11. A szemiotikai szövegtani kutatás diszciplináris környezetéhez (III), 1998.
12. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok (II.), 1999.
13. A szaknyelvi és a tankönyvi szövegek szövegtanához. 2001.
14. A szövegtani kutatás általános kérdései I. 2001.
15. A szövegtani kutatás általános kérdései II. 2003.

Levelezési cím:

Juhász Gyula Tanárképző Főiskola, Magyar Nyelvészeti Tanszék

Vass László

Szeged, Boldogasszony sgt. 6.

Tel.: 62/454-000

E-mail: vassl@ella.hu

RESERACH IN TEXT THEORY
UNTERSUCHUNGEN ZUR TEXTTHEORIE

Walter de Gruyter Co. Berlin—New York
Editor: JÁNOS S. PETŐFI, Macerata, Italy

A sorozat célja az, hogy lehetőséget adjon olyan monográfiák, konferenciaakták és tanulmánykötetek megjelenésére, amelyek általános szövegelméleti kérdésekkel, illetőleg különböző típusú szövegek elemzésével, interpretálásának kérdéseivel foglalkoznak. A sorozat vitafórumot kíván teremteni mindazoknak, akik szövegkutatással foglalkoznak, függetlenül attól, hogy milyen diszciplínák képviselői.

1. TEUN A. VAN DIJK and JÁNOS S. PETŐFI (eds.): *Grammars and Descriptions (Studies in Text Theory and Text Analysis)*, 1977.
2. WOLFGANG U. DRESSLER (ed.): *Current Trends in Text Linguistics*, 1977.
3. WOLFGANG BURGHARDT and KLAUS HÖLKER (eds.): *Text Processing — Textverarbeitung (Papers in Text Analysis and Textdescription — Beiträge zur Textanalyse und Textverarbeitung)*, 1979.
4. JÁNOS S. PETŐFI (ed.): *Text and Discourse Constitution (Empirical Aspects, Theoretical Approaches)*, 1987.
5. DIETER METZING (ed.): *Frame Conceptions and Text Understanding*, 1979.
6. HANS-JÜRGEN EIKMEYER and HANNES RIESER (eds.): *Words, Worlds and Contexts (New Approaches in Word Semantics)*, 1981.
7. GERT RICKHEIT and MICHAEL BOCK (eds.): *Psycholinguistic Studies in Language Processing*, 1983.
8. DAFYDD GIBBON and HELMUT RICHTER (eds.): *Intonation, Accent and Rhythm (Studies in Discourse Phonology)*, 1984.
9. THOMAS T. BALLMER (ed.): *Linguistic Dynamics (Discourse, Procedures and Evolution)*, 1985.
10. TEUN A. VAN DIJK (ed.): *Discourse and Communication (New Approaches to the Analysis of Mass Media Discourse and Communication)*, 1985.
11. LÁSZLÓ HALÁSZ (ed.): *Literary Discourse (Aspects of Cognitive and Social Psychological Approaches)*, 1987.
12. W. HEYDRICH, F. NEUBAUER, J. S. PETŐFI, E. SÖZER (eds.): *Connexity and Coherence (Analysis of Text and Discourse)*, 1989.

13. DIETRICH MEUTSCH and REINHOLD VIEHOFF (eds.): *Comprehension of Literary Discourse (Results and Problems of Interdisciplinary Approaches)*, 1989.
14. STURE ALLÉN (ed.): *Possible Worlds in Humanities, Arts and Sciences (Proceedings of Nobel Symposium 65)*, 1989.
15. HEINRICH F. PLETT (ed.): *Intertextuality*, 1991.
16. HARTMUT SCHRÖDER (ed.): *Subject-oriented Texts (Languages for Special Purposes and Text Theory)*, 1991.
17. ANTONIO GARCÍA-BERRIO: *A Theory of the Literary Text*, 1992.
18. ROGER G. VAN DE VELDE: *Text and Thinking. On Some Roles of Thinking in Text Interpretation*, 1992.
19. RACHEL FORDYCE and CARLA MARELLO (eds.): *Semiotics and Linguistics in Alice's Worlds*, 1994.
20. JÁNOS S. PETŐFI and TERRY OLIVI (eds.): *Approaches to Poetry. Some Aspects of Textuality, Intertextuality and Intermediality*, 1994.
21. UTA M. QUASTHOFF (ed.): *Aspects of Oral Communication*, 1995.
22. GERT RICKHEIT and CRISTOPHER HABEL (eds.): *Focus and Coherence in Discourse Processing*, 1995.
23. ELISABETH RUDOLPH: *Contrast. Adversative and Concessive Relations and their Expressions in English, German, Spanish, Portugese on Sentence and Text Level*, 1996.
24. RAIJA MARKKANEN and HARTMUT SCHRÖDER (eds.): *Hedging and Discourse. Approaches to the Analysis of a Pragmatic Phenomenon in Academic Texts*, 1997.
25. SAM INKINEN (ed.): *Mediapolis. Aspects of Texts, Hypertexts and Multimedial Communication*, 1999.

Information:

Petőfi Sándor János
 Università degli Studi di Macerata, Facoltà di Lettere e Filosofia
 Dipartimento di Filosofia e Scienze umane
 Via Garibaldi 20.
 I - 62100 Macerata
 Tel.: 39/0733/258-306
 Fax: 39/0733/258-333
 E-mail: petofi@mercurio.it

*A Debreceni Egyetem
kiadványaiból:*

STUDIES IN LINGUISTICS

Board of Editors includes

JÓZSEF ANDOR, BÉLA HOLLÓSY, LÁSZLÓ KOMLÓSI, BÉLA KORPONAY, ZOLTÁN
KÖVECSÉS, TIBOR LACZKÓ, PÉTER PELYVÁS and GÜNTER RADDEN.

Studies In Linguistics is the journal of the Department of English Linguistics, Lajos Kossuth University, Debrecen, Hungary. It was begun in 1991, as a supplement to *Hungarian Studies in English*, more recently *The Hungarian Journal of English and American Studies (HJEAS)*, the journal of the Institute of English and American Studies, now specializing in literature.

Studies in Linguistics publishes papers on experimental phonetics, morphology, lexicology, (computational) lexicography, Case grammar, the theory of government and binding, lexical-functional grammar, semantics, cognitive grammar, pragmatics and corpus linguistics.

Megjelent kötetek:

Studies in Linguistics I. (A Supplement to Hungarian Studies in English). *Korponay Béla—Pelyvás Péter* (szerk.). Debrecen, KLTE, 1991.

Studies in Linguistics II. (A Supplement to Hungarian Studies in English). *Hollósy Béla—Korponay Béla—Laczkó Tibor* (szerk.). Debrecen, KLTE, 1993.

Studies in Linguistics III. (A Supplement to the Hungarian Journal of English and American Studies). *Korponay Béla—Pelyvás Péter* (szerk.). Debrecen, KLTE, 1994.

Studies in Linguistics in Honour of Béla Korponay. The Diversity of Linguistic Description. A Special Issue. *József Andor—Béla Hollósy—Tibor Laczkó—Péter Pelyvás* (szerk.) Debrecen, KLTE, 1998.

Studies in Linguistics IV. (A Supplement to the Hungarian Journal of English and American Studies). *Korponay, Béla—Hollósy Béla* (szerk.). Debrecen, KLTE, 2000.

Studies in Linguistics V. (A Supplement to the Hungarian Journal of English and American Studies). *James T. Riordan—Hollósy Béla* (szerk.) Debrecen, KLTE, 2001.

Studies in Linguistics VI. (A Supplement to the Hungarian Journal of English and American Studies). *Kissné Gulyás Judit—Hollósy Béla* (szerk.) Debrecen, DE, 2002.

For further information, please contact:

Department of English Linguistics, University Debrecen

H - 4010 Debrecen, Pf.: 73.

Phone: (36) 52/512-900/2192

e-mail: pelyvas@pmail.arts.klte.hu

MAGYAR NYELVJÁRÁSOK

A Magyar Nyelvtudományi Tanszék évkönyve

Szerkesztő: HOFFMANN ISTVÁN—KIS TAMÁS—NYIRKOS ISTVÁN

- I. Szerk. BÁRCZI GÉZA. Debrecen, 1951.
- II. Szerk. KÁLMÁN BÉLA. Budapest, 1953.
- III. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (D. BARTHA KATALIN, PAPP ISTVÁN). Budapest, 1956.
- IV. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (D. BARTHA KATALIN, PAPP ISTVÁN). Budapest, 1957.
- V. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (D. BARTHA KATALIN, PAPP ISTVÁN). Budapest, 1959.
- VI. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (D. BARTHA KATALIN, PAPP ISTVÁN). Budapest, 1960.
- VII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (PAPP ISTVÁN). Budapest, 1961.
- VIII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (PAPP ISTVÁN). Budapest, 1962.
- IX. Szerk. KÁLMÁN BÉLA. Budapest, 1963.
- X. Szerk. KÁLMÁN BÉLA. Budapest, 1964.
- XI. Szerk. KÁLMÁN BÉLA. Debrecen, 1965.
- XII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1966.
- XIII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1967.
- XIV. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1968.
- XV. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (PAPP ISTVÁN, SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1969.
- XVI. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (PAPP ISTVÁN, SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1970.
- XVII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1971.
- XVIII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (PAPP ISTVÁN, SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1972.
- XIX. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1973.
- XX. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1974.
- XXI. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1975.
- XXII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1979.
- XXIII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1980.
- XXIV. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1982.
- XXV. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1983.
- XXVI-XXVII. Szerk. KÁLMÁN BÉLA (SEBESTYÉN ÁRPÁD). Debrecen, 1984-1985.
- XXVIII-XXIX. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1990.
- XXX. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1992.
- XXXI. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1993.
- XXXII. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1995.
- XXXIII. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1996.
- XXXIV. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1997.
- XXXV. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1998.
- XXXVI. Szerk. SEBESTYÉN ÁRPÁD. Debrecen, 1999.
- XXXVII. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN—MEZŐ ANDRÁS—NYIRKOS ISTVÁN, Debrecen, 1999.
- XXXVIII. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN—KIS TAMÁS—NYIRKOS ISTVÁN, Debrecen, 2000.
- XXXIX. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN—KIS TAMÁS—NYIRKOS ISTVÁN, Debrecen, 2001.
- XL. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN—KIS TAMÁS—NYIRKOS ISTVÁN, Debrecen, 2002.
- XLI. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN—KIS TAMÁS, Debrecen, 2003.

Szerkesztőség címe, információk:

Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék

4010 Debrecen, Pf.: 54.

Tel.: 52/512-900/2522

E-mail: bakaduma@tigris.unideb.hu

SPRACHTHEORIE UND GERMANISTISCHE LINGUISTIK

Herausgegeben von: ANDRÁS KERTÉSZ

Redaktion: ZSUZSANNA IVÁNYI, ANNA MOLNÁR

Wissenschaftlicher Beirat: ULRICH DAUSENDSCHÖN-GAY (Bielefeld), GUNTHER DIETZ (München) REINHARD FIEHLER (Mannheim), NORBERT FRIES (Berlin), HELMUT FROSCH (Mannheim), ERNEST W.B. HESS-LÜTTICH (Bern), PIROSKA KOCSÁNY (Debrecen), JÜRGEN PAFEL (Stuttgart), MARGA REIS (Tübingen), MONIKA SCHWARZ-FRIESEL (Jena), ANITA STEUBE (Leipzig), RICHARD WIESE (Marburg)

Zielsetzung: *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* setzt sich zum Ziel, Forschungen zur germanistischen Linguistik zu fördern, die auf sprachtheoretisch reflektierte Weise betrieben werden und mit Grundlagenproblemen der theoretischen Linguistik verbunden sind.

Erscheinungsweise: *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* wurde 1995 gegründet und erschien bis Band 7 (1997) in unregelmäßiger Folge als eine Schriftenreihe für Arbeitspapiere. Ab Band 8 (1998) ist *Sprachtheorie und germanistische Linguistik* eine internationale Zeitschrift, die als Gemeinschaftsproduktion zwischen *Nodus Publikationen (Münster)* und *Kossuth Egyetemi Kiadó (Debrecen)* veröffentlicht wird. Alle eingereichten Beiträge werden begutachtet. Erscheinungsweise: zweimal jährlich. Jahresabonnement: DM 75,-. Vertrieb: NODUS PUBLIKATIONEN KLAUS D. DUTZ – WISSENSCHAFTLICHER VERLAG, Postfach 5725, D-48031 Münster, Tel. & Fax: [+49]–<0>251-661692, e-mail: dutz.nodus@t-online.de.

Anschrift der Redaktion:

Universität DEBrecen
Lehrstuhl für Theoretische Linguistik
Pf.: 47.
H-4010 Debrecen
Tel.: (36) 52/512-900
Fax: (36) 52/412-336
E-mail: akerteszt@tigris.unideb.hu

ITALIANISTICA DEBRECENIENSIS

**A Kossuth Lajos Tudományegyetem Olasz Tanszéke
és az Olasz Felvilágosodás és Romantika Kutatóközpont
kiadványai**

Szerkesztő: MADARÁSZ IMRE

Italianistica Debreceniensis Évkönyvek:

- I.: 1993-1994
- II.: 1995
- III.: 1996
- IV.: 1997
- V.: 1998
- VI.: 1999
- VII.: 2000
- VIII.: 2001
- IX.: 2002
- X.: 2003
- XI.: 2004

Italianistica Debreceniensis monográfiák:

1. MADARÁSZ IMRE: *Az Alpokon innen és túl... A francia forradalom hatása az olasz irodalomra.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1995.
2. BITSKEY ISTVÁN: *Hungariából Rómába. A római Collegium Germanicum Hungaricum és a magyarországi barokk művelődés.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.
3. JÁSZAY MAGDA: *A kereszténység védőbástyája — olasz szemmel. Az olasz kortárs írók a XV-XVIII. századi Magyarországról.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.

Italianistica Debreceniensis jegyzetek:

1. GIANCARLO GOGOI: *Lineamenti di storia del Risorgimento italiano.* 1997.
2. PETE LÁSZLÓ: *Girolamo Savonarola, a költő, hitszónok és politikai gondolkodó.* 1997.
3. SZTANÓ LÁSZLÓ: *La fonologia in Italia.* 1998.
4. GIANCARLO COGOI: *Lineamenti di storia del Regno d'Italia.* 1998.

Egyéb könyvek:

1. MADARÁSZ IMRE: *Olasz váteszek.* Alfieri, Manzoni, Mazzini. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 1996.
2. MADARÁSZ IMRE: *Kalandozások az olasz Parnasszuson. Italianisztikai tanulmányok.* Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 1996.
3. MADARÁSZ IMRE: *Az olasz irodalom antológiája.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 1996.
4. MADARÁSZ IMRE: *„Titus íve alatt”. Az antik Róma öröksége az olasz felvilágosodás és romantika irodalmában.* Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 1998.

5. MADARÁSZ IMRE: *Az olasz irodalom története* (ötödik kiadás). Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 1998.
6. MADARÁSZ IMRE: „Az emberélet útjának felén” *Italianisztika jelen időben*. Budapest, Eötvös József Könyvkiadó, 1999.
7. PETE LÁSZLÓ: *Monti ezredes és az olasz légió a magyar szabadságharcban*. Debrecen, Multiplex Média - Debrecen University Press, 1999.
8. GIANCARLO COGOI—PETE LÁSZLÓ: *A szentévek története*. Debrecen, Multiplex Média - Debrecen University Press, 2000.
9. MADARÁSZ IMRE: „Kik hallgatjátok szerteszórt dalokban...” *Olasz klasszikusok – mai olvasók*. Budapest, Hungarovox Kiadó, 2000.
10. MADARÁSZ IMRE: „Költők legmagasabbja”. *Dante – tanulmányok*. Budapest, Hungarovox Kiadó, 2001.
11. MADARÁSZ IMRE: *Az érzékek irodalma. Erotográfia és pornográfia az olasz irodalomban*. Budapest, Hungarovox Kiadó, 2002.
12. SZTANÓ LÁSZLÓ: *Az ezernevű város*. Budapest, Attraktor Kiadó, 2002.
13. MADARÁSZ IMRE: *Letérés*. Budapest, Hungarovox Kiadó, 1. kiadás: 2000, 2. kiadás: 2002.
14. SZÁRAZ ORSOLYA—PETE LÁSZLÓ (fordítás): *Girolamo Savonarola: Prédikációk Aggeus prófétáról*. Gödöllő-Máriabesnyő, Attraktor, 2002.
15. SZTANÓ LÁSZLÓ: (fordítás) *Sándor Csoóri: Così mi veda chi vuol vedermi (Így lásson, aki látni akar.) Válogatott versek*. Budapest, Hungarovox Kiadó, 2002.
16. PETE LÁSZLÓ: *Il colonnello Monti e la Legione italiana nelle lotta per la libertà ungherese*. Catanzaro, Rubbetino, 2003.
17. MADARÁSZ IMRE: „Örök megújítások” Budapest, Hungarovox Kiadó, 2003.
18. MADARÁSZ IMRE: *Vittorio Alfieri életműve*. Budapest, Hungarovox Kiadó, 2004.

Levelezési cím:

Madarász Imre
 Debreceni Egyetem, Bölcsészettudományi Kar, Olasz Tanszék
 4028 Debrecen, Kassai u. 26.
 Tel.: (52) 315-700, 412-424

STUDIA ROMANICA de DEBRECEN

Publication annuelle du Département de Français
de l'Université Lajos-Kossuth de Debrecen

Series Litteraria (sous la direction de T. GORILOVICS)

1. T. GORILOVICS, *Recherches sur les origines et les sources de la pensée de Roger Martin du Gard*, 1962.
2. P. LAKITS, *La Châtelaine de Vergi et l'évolution de la nouvelle courtoise*, 1966.
3. T. KARDOS, *Studi e ricerche umanistiche italo-ungheresi*, 1967.
4. P. EGRI, *Survie et réinterprétation de la forme proustienne: Proust – Déry – Semprun*, 1969.
5. A. SZABÓ, *L'accueil critique de Paul Valéry en Hongrie*, 1978.
6. T. GORILOVICS, *La Légende de Victor Hugo de Paul Lafargue*, 1979.
7. K. HALÁSZ, *Structures narratives chez Chrétien de Troyes*, 1980.
8. F. SKUTTA, *Aspects de la narration dans les romans de Marguerite Duras*, 1981.
9. *Roger Martin du Gard*, 1983.
10. *Jean-Richard Bloch*, 1984.
11. *Analyses de romans*, 1985.
12. *Figures et images de la condition humaine dans la littérature française du dix-neuvième siècle*, 1986.
13. G. TEGYEY, *Analyse structurale du récit chez Colette*, 1988.
14. T. GORILOVICS, *Correspondance (1921–1939) de Jean-Richard Bloch et André Monglond*, 1989.
15. L. SZAKÁCS, *Le sens de l'espace dans La Fortune des Rougon d'Emile Zola*, 1990.
16. A. SZABÓ, *Le personnage sandien, Constantes et variations*, 1991.
17. K. HALÁSZ, *Images d'auteur dans le roman médiéval (XIIe-XIIIe siècles)*, 1992.
18. *Retrouver Jean-Richard Bloch*, 1994.
19. G. TEGYEY, *L'inscription du personnage dans les romans de Rachilde et de Marguerite Audoux*, 1995.
20. T. GORILOVICS, *Jean-Richard Bloch: Lettres du régiment (1902–1903)*, 1998.
21. *Lectures de Zola*, 1999.
22. *Études de littérature médiévale*, 2000.
23. Destins du siècle — Jean-Richard Bloch, Roger Martin du Gard. Mélanges offerts au Professeur Tivadar Gorilovics. Textes réunis par K. HALÁSZ et I. CSÜRY, 2003. ISBN 963 472 791 3–247 p.

Bibliothèque Française

- N° 1.: *Le chantier de George Sand – George Sand et l'étranger*. Actes du Xe Colloque International George Sand, 1993.
- N° 2.: *Préfaces de George Sand*. Édition établie et annotée par Anna Szabó I-II, 1997.
- N° 3.: Lieve Spaas, *Le cinéma nous parle. Stratégies narratives du film*, 2000.
- N° 4.: Exils. Colloque international de Herstmonceux (Sussex, Grande-Bretagne) 31 mai – 3 juin 2001. L'imaginaire et l'écriture de l'exil. L'exil politique, 2002.

N° 5.: *Regards croisés. Recherches en Lettres et en Histoire, France et Hongrie.* Textes publiés sous la responsabilité de Jean-Luc FRAY et Tivadar GORIOVICS. 2003. ISBN 963 472 757 3–288 p.

Series Linguistica (sous la direction de S. Kiss)

1. L. GÁLDI, Esquisse d'une histoire de la versification roumaine, 1964.
2. S. KISS, Les transformations de la structure syllabique en latin tardif, 1972.
3. Etudes contrastives sur le français et le hongrois, 1974.
4. S. KISS, Tendances évolutives de la syntaxe verbale en latin tardif, 1982.
5. S. KISS—F. SKUTTA, Analyse grammaticale – analyse narrative, 1987.
6. *La linguistique textuelle dans les études françaises.* Actes du colloque LITEF (Debrecen, 12–13 novembre 1999) publiés par I. CSÜRY, 2001.
7. I. CSÜRY, *Le champ lexical de MAIS*, 2001.
8. A. CSÜRY, *Les pronoms indéfinis du français contemporain. Une approche sémiotique textuelle.* 2003. ISBN 963 472 792 1–170 p.
9. Ildikó SZILÁGYI, Les tendances évolutives de la versification française à la fin du XIXe siècle (La problématique du vers libre). 2004. ISBN 963 472 870 7–257 p.

Bibliothèque de l' Étudiant:

N°1.: M. MAROSVÁRI, Conditions et limites de la traduction littéraire: le cas de *L'Assommoir* d'Émile Zola, 1990.

N°2.: Analyses de textes. 2002.

Études de linguistique française. 2003. ISBN 963 472 787 5–105 p.

Önálló kiadványok:

Hankiss János redivivus (Hankiss János Tudományos Ülésszak, Debrecen, 1993. szeptember 17–18.), Szerk.: Gorilovics Tivadar, Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1995.

Magyar irodalom fordításokban (1920-1970) (II. Hankiss János Tudományos Ülésszak, Debrecen, 1997. október 16–18.), Szerk.: Gorilovics Tivadar, Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1998.

Rédaction:

Debreceni Egyetem, Francia Nyelv és Irodalom Tanszék

4010 Debrecen, Pf.: 33.

Tel. et fax: (52) 512-926

Internet: www.unideb.hu/~francia

E-mail: csury@delfin.unideb.hu

Az Officina Textologica kötetei:

Debrecen, Magyar Nyelvtudományi Tanszék
Sorozatszerkesztő: PETŐFI S. JÁNOS

Megjelent:

1. PETŐFI S. JÁNOS, Egy poliglott szövegnyelvészeti-szövegtani kutatóprogram. 1997.
2. Koreferáló elemek – koreferenciarelációk. (Magyar nyelvű szövegek elemzése.) Szerk.: PETŐFI S. JÁNOS, 1998.
3. Szövegmondat-összetevők lehetséges lineáris elrendezéseinek elemzéséhez. (Magyar nyelvű szövegek elemzése.) Szerk.: SZIKSZAINÉ NAGY IRMA, 1999.
4. Koreferáló elemek – koreferenciarelációk. (Magyar nyelvű szövegek elemzése. 2: Diszkusszió.) Szerk.: DOBI EDIT—PETŐFI S. JÁNOS, 2000.
5. Grammatika – szövegnyelvészet – szövegtan. Szerk.: PETŐFI S. JÁNOS—SZIKSZAINÉ NAGY IRMA, 2001.
6. Szövegmondat-összetevők lehetséges lineáris elrendezéseinek elemzéséhez. (Magyar nyelvű szövegek elemzése. 2: Diszkusszió) Szerk.: SZIKSZAINÉ NAGY IRMA. 2002.
7. A kontrasztív szövegnyelvészet aspektusai. (Linearizáció: téma–réma-szerkezet.) Szerk.: PETŐFI S. JÁNOS—SZIKSZAINÉ NAGY IRMA. 2002.
8. DOBI EDIT, Kétlépcsős szövegmondat-reprezentáció szemiotikai textológiai keretben. 2002.
9. A kontrasztív szövegnyelvészet aspektusai. (Linearizáció: tematikus progresszió) Szerk.: PETŐFI S. JÁNOS—SZIKSZAINÉ NAGY IRMA. 2003.
10. A szövegorganizáció elemzésének aspektusai. (Fogalmi sémák) Szerk.: PETŐFI S. JÁNOS—SZIKSZAINÉ NAGY IRMA. 2004.

Levelezési cím:

Debreceni Egyetem, Magyar Nyelvtudományi Tanszék
Dobi Edit
4010 Debrecen, Pf.: 54.
Tel.: 52/512-900/2193
Fax: 52/512-900/2193
E-mail: dobie@tigris.unideb.hu